

“G’urumsaroy badiiy kulolchilik maktabi qadimiy
an’analarini qayta tiklash va badiiy kulolchilik
ta’lim yo’nalishida yuqori malakali kadrlar
tayyorlash istiqbollari” mavzusidagi

XALQARO ANJUMAN

MATERIALLARI TO‘PLAMI

I-sho‘ba

NAMANGAN 2025

“G‘urumsaroy badiiy kulolchilik maktabi qadimiy
an‘analarini qayta tiklash va badiiy kulolchilik ta‘lim
yo‘nalishida yuqori malakali kadrlar tayyorlash
istiqbollari” mavzusidagi

XALQARO ANJUMAN

MATERIALLARI

TO‘PLAMI

I-sho‘ba

So'z boshi

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Namangan davlat universiteti tomonidan tashkil qilingan "G'urumsaroy badiiy kulolchilik maktabi qadimiy an'analarni qayta tiklash va badiiy kulolchilik ta'lim yo'nalishida yuqori malakali kadrlar tayyorlash istiqbollari" mavzusidagi Xalqaro onlayn ilmiy – amaliy konferentsiyaga yurtimizning nufuzli oliy o'quv yurtlari bilan bir qatorda Amerika Qo'shma Shtatlari, Rossiya, Turkiya, Slovakiya, Koreya, Qirg'iziston kabi davlatlaridan ham ko'plab professor – o'qituvchilar va iqtidorli yoshlar o'zlarining ilmiy maqolalari bilan faol ishtirok etishdi.

O'zbek xalqining o'ziga xos qadimiy an'alariga ega bo'lgan Kattabog', Shaxrisabz, G'ijduvon, Samarqand, Kattaqo'rg'on, Toshkent, Rishton, Andijon singari kulolchilik markazlari bilan bir qatorda o'zining tabiiy ishqorli sopol buyumlari bilan mashxur bo'lgan G'urumsaroy kulolchilik markazi an'alarini qayta tiklash bilan bir qatorda yuqori malakali kadrlarni tayyorlash istiqbollari, Yangi O'zbekiston uchun eng katta investitsiya hisoblangan ta'limni qo'llab-quvvatlash, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, ilg'or xalqaro tajribalar bilan o'rtoqlashilgan ushbu konferentsiya kn tartibida bo'ldi.

Konferentsiyada amaliy san'atning badiiy kulolchilik an'analari va ularga zamonaviy yondoshuvlarning integratsiyasini o'rganish bilan bir qatorda san'atning boshqa turlari bo'yicha ham professional ta'lim bilan bog'liq bo'lgan muammolar va ularning yechimlari kabi dolzarb masalalar bo'yicha qizg'in munozara va baxslarga boy maruzalar tinglandi.

Ushbu to'plamga kiritilgan ilmiy maqolalar yuzasidan bildiriladigan tanqidiy fikr-mulohazalarni, tavsiyalarni kafedra mamnuniyat bilan qabul qiladi.

SAN'ATNING IJTIMOIIY HAYOTDA TUTGAN O'RNI

**D.S. Xolmatov. NamDU, O'quv ishlari prorektori,
Kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori (Ph.D), Dotsent
uquv.prorektor@mail.ru**

Annotatsiya. Mamlakatimizda yoshlar ma'naviy tarbiyasida falsafiy, ijtimoiy, siyosiy va gumanitar fanlar ahamiyati beqiyos, shu sabab bu fanlar vakillari o'zlarining o'ta mas'uliyatli vazifalarini bugungi kun talabi darajasida bajarishlari lozim bo'ladi. Davlatimizning taraqqiyoti tufayli madaniyatimizda, insonning ma'naviy hayotida aql-idrok va zukkolik bilan ish ko'rish jarayoni sezilarli darajada kuchayib borayotgan hozirgi davrda san'at va madaniyat rivoji muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, musiqa madaniyati, tasviriy san'at o'qituvchilari o'zlarining fanlari bo'yicha o'quvchi - yoshlarni axloq odobli bo'lishga, ona Vatanni himoya etish va uning kelajagi uchun xizmat qilishga, hayotda faqat savobli amallarni bajarishga etaklay olsa o'rinli bo'ladi.

Kalit so'zlar: *san'at, yoshlar, ma'naviy hayot, ta'lim-tarbiya, axloq – odob, arxitektura, haykaltaroshlik, rangtasvir, grafika, amaliy san'atda marmar, shisha, plastika, yog'och, metal*

Аннотация. Значение философских, социальных, политических и гуманитарных наук в духовном воспитании молодежи нашей страны не имеет себе равных, поэтому представителям этих дисциплин предстоит выполнять чрезвычайно ответственные задачи, соответствующие требованиям сегодняшнего дня. В эту эпоху, когда в связи с развитием нашего государства в нашей культуре и в духовной жизни человека значительно возрастает роль интеллекта и изобретательности, развитие искусства и культуры приобретает огромное значение. . Особенно уместно было бы, если бы преподаватели музыкальной культуры и изобразительного искусства могли бы направлять учащихся – молодых людей, свободно владеющих своими предметами, к нравственной стойкости, к защите Родины и служению ее будущему, к совершению в жизни только достойных поступков.

Ключевые слова: *искусство, молодежь, духовная жизнь, образование, этика, архитектура, скульптура, живопись, графика, мрамор, стекло, пластик, дерево, металл в прикладном искусстве*

Annotation. The importance of philosophical, social, political and humanitarian sciences in the spiritual education of youth in our country is incomparable, therefore, representatives of these sciences must fulfill their extremely responsible tasks at the level of today's requirements. In our culture, due to the development of our state, the development of art and culture is gaining significant importance in our spiritual life. . It would be especially appropriate if teachers of music culture and fine arts could guide students - young people - who are fluent in their subjects to be morally upright, to protect the Motherland and serve its future, and to perform only meritorious deeds in life.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Keywords: *art, youth, spiritual life, education, ethics, architecture, sculpture, painting, graphics, marble, glass, plastic, wood, metal in applied arts*

Har bir millat o'z siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy kamolotiga komil insonni tarbiyalash orqali erishadi. Komil inson esa bir qancha shaxsiy xususiyatlarni o'zida mujassam etmog'i lozim. Shu jihatdan, xalqning san'ati va madaniyatining juda ko'p namunalari insonning shaxs sifatida shakllanishi, kamolotga etishish masalalariga katta hissa qo'shadi. San'atning ijtimoiy hayotda bajaradigan vazifalari uning beqiyos darajadagi ruhiy va sehrli ta'siri bilan izohlanadi. "San'at" tushunchasi orqali har bir millatning o'zligini anglashimiz mumkin. Ushbu tushuncha zamirida ko'plab ma'nolar mavjud. Avvalo, "San'at" tushunchasining kelib chiqishiga nazar solamiz. San'at ijtimoiy ong va inson faoliyatining o'ziga xos shakli hisoblanadi. Bu xususiyatning negizi shundan iboratki, musiqa, rassomchilik, dizaynerlik, milliy hunarmandchilik san'atning boshqa turlariga nisbatan insonning bevosita his-tuyg'ulariga murojaat qiluvchi sohalaridir. Davlatimizning taraqqiyoti tufayli madaniyatimizda, insonning ma'naviy hayotida aql-idrok va zukkolik bilan ish ko'rish jarayoni sezilarli darajada kuchayib borayotgan hozirgi davrda san'at va madaniyat rivoji muhim ahamiyat kasb etadi.

Har bir san'atning esa o'z quroli, materiali bor. Masalan, arxitektura, haykaltaroshlik, rangtasvir, grafika, amaliy san'atda marmar, shisha, plastika, yog'och, metal, bo'yoqlardan foydalaniladi. Musiqada tovush, adabiyotda so'z, teatr, kinoda aktyor ishtirok etadi. Timsollar muayyan tasviriy vositalar yordamida yaratiladi. San'at janrlari (yo'nalishlari) ham xilma-xildir. Kinematografiyada - badiiy, xujjatli, ilmiy – ommabop, multiplikatsiya; musiqada qo'shiq, simfoniya, opera, raqs; tasviriy san'atda – manzara, portret, natyumort kabi janrlar bor.

Shunday qilib, san'at hayotni yanada go'zal, yanada zavqli qila oladi. Ayniqsa, musiqa madaniyati, tasviriy san'at o'qituvchilari o'zlarining fanlari bo'yicha o'quvchi - yoshlarni axloq odobli bo'lishga, ona Vatanni himoya etish va uning kelajagi uchun xizmat qilishga, hayotda faqat savobli amallarni bajarishga etaklay olsa o'rinli bo'ladi. Bolalarni qiziqtiruvchi fanlar sarasiga kiradigan musiqa va tasviriy san'at fani - bolalar o'rganayotgan ona, Vatan, kelajak haqidagi qo'shiqlar hamda rasmlarni o'zlarining murg'ak qalblariga g'urur bilan muhrlanadi. Tom ma'noda milliy g'urur, Vatanga sadoqat aynan shu yoshidan tug'ilib, kamol topa boshlaydi. Rasm chizishni bilish, faqat rassomlar, dizaynerlar, me'morlar uchungina emas, u o'qituvchilar, injenerlar, mediklar, quruvchilar, agronomlar, harbiylar, olimlar uchun ham zarurdir. Ularning har biri o'z faoliyatlarida rasm, sxemalar, diagrammalar, eskizlar orqali so'z bilan tushuntirib bo'lmaydigan o'z g'oya va fikrlarini tasvirlab ko'rsatishga harakat qiladilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev: "O'sib kelayotgan yosh avlod va ularning kelajakda qanday kasb-hunar egallashiga qarab mamlakat taraqqiyotini tasavvur qilsa bo'ladi. Yoshlar farovon hayotimiz mezonidir"– deb

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

ta'kidlab o'tganlar.[2] Muhtaram yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyevning "Musika san'ati faoliyatini yuksaltirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qaroridan ustoz-murabbiylarning imkoniyatlari yanada kengaydi, bajarayotgan ishidan unum topdi. Bolalarni tabiatni sevishtirishga, kattalarni xurmat qilishga, mehnatsevarlikka undaydi. Har qanday fanning ajralib turishi va me'yoriy faoliyat ko'rsatishi uchun uning o'zida xususiy tushunishning mavjudligi muqarrar shart bo'lib hisoblanadi. Tarbiya, ta'lim va o'qitish fan sifatidagi pedagogikaning asosiy tushunchalaridir.[1] Prezidentimiz O'zbekistonda bundan buyon umumiy o'rta ta'lim maktabini bitirayotgan barcha o'quvchilar biror musiqa asbobini chalishni bilishi kerak va bu ularning shahodatnomasida qayd etiladi. Bu haqda Prezident Shavkat Mirziyoyev 2020 yil 27 iyun kuni Namangan viloyati faollari bilan o'tkazgan yig'ilishida gapirgan. Davlat rahbarining fikricha, ashula eshitib bajarilgan ishda 10 baravar baraka bo'ladi.

Prezident Madaniyat vaziri va Xalq ta'limi vaziriga yuzlanib, shunday deydi: "Madaniyat sohasida islohot bo'yicha juda katta qaror qabul qildik. Shu qaror bo'yicha Namangan tajribasini amalga oshirsak. O'zligimizni anglash nuqtayi nazaridan madaniyatimizga ham urg'u berib, Namangan tajribasi qilib, viloyat kengashi qarorini chiqarib, har bir tuman, har bir maktab kesimida qilsak, men o'ylaymanki, to'g'ri bo'ladi. Attestat olishda, hammamiz o'rganganmiz – fizika, matematika bo'yicha baho bo'ladi. Topshiriq berdimki, endi attestatda har bir maktabda 11-sinfni bitirgan bolalarimiz bitta cholg'u asbobini o'rgangan degan bahosi bo'ladi". Prezident Shavkat Mirziyoyevning ushbu topshirig'i zalda o'tirganlar tomonidan olqishlar bilan kutib olindi. Davlat rahbari so'zida davom etarkan, mazkur yangi tajribani qo'llashning sabablariga to'xtaladi: "Bu nima uchun kerak? Iqtisodiyotni tiklaymiz, lekin shuning barobarida madaniyatimizni tiklab bormasak, ertaga ma'naviy ozuqa bo'lmagan elda, xalqda, yoshda yutuq bo'lmaydi"- deya ta'kidlagan edilar. [2]

Bugungi kundagi ta'limga berilayotgan juda katta e'tibor yoshlarimizda, o'sib borayotgan o'quvchilar qalbida eng yuksak tuyg'ularni – eng muhimi Vatan tushunchasini, milliy g'urur, iftixor, ana'alarga sodiqlikni shakllantirib borishga muhim omildir. Ular ongida shakllanib borayotgan tushunchalar borgan sari teranlashib aniqlashib boradi. Bunga esa yoshligidan estetik tarbiya orqali singdirilgan ana'nalarimiz, boy tarixiy musiqiy me'rosimiz haqidagi fikrlarimiz katta turtki beradi. Shu orqali yana bir narsani ta'kidlashimiz joizki o'quvchilarga eng yuksak tuyg'u va milliylikimizni anglatayotib ularning pok qalbiga ozor yetkazmay turib, bunga erishishimiz darkor. O'qitish insoniyatning ijtimoiy-tarixiy tajribasi muayyan jihatlarining maxsus tayyorlangan shaxs rahbarligida (o'qituvchi, tarbiyachi, professor, instruktor rahbarligida) o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi jarayoni, ma'rifiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funktsiyalarini uzviy birlikda ado etuvchi jarayondir.

Har bir pedagog, o'qituvchi o'z kasbiga sidqi dildan yondashib o'z faoliyatini rivojlantirib, o'z ustida muntazam ishlab borsa, u qaysi fan bo'yicha faoliyat

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

yuritmasin, albatta o'quvchilarni haqiqiy millitparvar, milliy g'urur hissini tuygan, vatanni sevuvchi yetuk kadr sifatida katta hayotga qadam qo'yishida o'zining munosib hissasini qo'shgan bo'ladi. Har qanday o'quv predmeti ta'lim mazmunida, albatta, o'zbek halqi yaratgan beqiyos boy madaniy va ma'naviy merosni o'ziga asos qilib olishi lozim. Shunday ekan, o'zbek halqining dunyoga mashhur bo'lgan me'morchilik, amaliy va tasviriyy san'at asarlarini maktablarda boshqa materiallarga qaraganda kengroq va chuqurroq o'rgatilishi talab etiladi. Shu bilan birga maktablarda ta'lim mazmunining viloyat va shaharlar bo'yicha tabaqalashtirilishi ham maqsadga muvofiqdir. Chunki, O'zbekistonning viloyat, shahar, hattoki qishloqlarida amaliy san'at va me'morchilikning rivojlanishida o'ziga xoslik bor. Buni Buxoro, Samarqand, Kattaqo'rg'on, Rishton, Shahrisabz, Nurota, Marg'ilon, G'ijduvon, Urgut, Xo'jayli va boshqa shaharlarning san'atida ham yaqqol ko'rish mumkin. Milliy san'atimiz bizning faxrimiz, uni biz keng o'rganishimiz tabiiy xoldir. Ajdodlarimiz tomonidan yaratilib, asirlar osha bizgacha yeib kelgan musiqa merosimizning bunday sifat ko'rsatkichi va fazilatlari o'zbek xalqining bitmas – tugammas, bepayon ijodiy salohiyati, yuksak badiiy didi va teran tafakkurlaridan yaqqol dalolat berishi tabiiydir. Zero, moziydan shu kunga qadar mahalliy san'at ahli an'anaviy ijodiyotning shakl va navlarini tobora takomillashtirib, uning badiiy barkamol namunalarini avaylab – asrab, yangidan – yangi ijodkorlik sa'y – harakatlari ila milliy – ma'naviy boyliklarini doimo ko'paytira borganlar. San'atkorlar xalqning orzu – umidlarini, sevincha va hayratlarini, quvonch va qayg'ularini, jamiki insoniy qalb ehtiyojlarini yuksak musiqiy idrok bilan tasvirlab berib, kishilarga hamisha ruhiy – ma'naviy ozuqa berishgan. Ular mumtoz musiqa orqali nafosat va ezgulik olishga tinglovchini oshno qilish istagida bo'lib, o'lmas qadriyatlar bilan hamisha bahramand etib kelganlar.[6]

O'zbekistonda ta'lim tizimini rivojlantirish, o'ylangan istiqbol rejalarini amalga oshirish, eng muhimi yosh avlodni tarbiyalashda estetik tarbiya o'ta muhimdir. Yosh avlodni yuksak madaniyatli, estetik didi yuqori darajada rivojlangan komil insonlar etib tarbiyalashda musiqiy ta'limning ahamiyati beqiyosdir. Xususan, o'zbek musiqa san'ati bu borada katta imkoniyat kalitidir. Bunday imkoniyatni qay darajada aniq, to'g'ri va ravon bajarilishi musiqa ta'lim fidoyilarining shijoatiga bog'liq. Umumta'lim maktablarida musiqa madaniyati darsida sinf o'quvchilariga ta'lim- tarbiya berayotgan ustoz va murabbiylar ko'proq qiyinchilikni o'z gardanlariga oladilar, boisi dars berish bilan birga ular o'quvchilarga tarbiyani ham mukammal tarzda tarkib toptirishlari zarur bo'ladi.

Ulug' ajdodlarimiz yaratgan bebaho merosdan xalqimizni, ayniqsa, yoshlarimizni bahramand etish milliy ma'naviyatimizni yuksaltirishda, jamiyatimizda ezgu insoniy fazilatlarni, yuksak tuyg'ularni kamol topdirishda qudratli ma'rifiy qurol vazifasini o'taydi. Shu ma'noda ijodkorlar tomonidan yaratilgan badiiy asarlar markazidagi tarixiy siymolar obrazlarini o'rganish,

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

ularning insoniy qiyofasini anglash, amalga oshirgan ezgu ishlarining ahamiyatini idrok etish; ushbu zotlarning ulug'ligi, buyukligini ko'rsatuvchi fazilatlarini, kurash-intilishlari, imon-e'tiqodlari mazmunini chuqur tushunish o'quvchilarda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini shakllantiradi. Barchamizga ma'lumki, mustaqillik tufayli tarixiy madaniyatimiz, adabiyot va san'atimizni, tilimiz, dinimiz hamda milliy qadriyatlarimizni asli holida qayta tiklab, o'zligimizni anglash imkoniyati paydo bo'ldi. Bu imkoniyat ziyoli murabbiylarga juda katta mas'uliyatni yuklamoqda. Demakki, mustaqil yurt fuqarosini, ayniqsa, yosh avlodni ozodlik, tinchlik, Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalab, ular ongiga milliy istiqloq g'oyalarini singdirib borish shu kunning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib turibdi.

Ota-bobolarimiz adabiyot va san'atning keng imkoniyatlaridan faqat insonni tarbiyalash, ma'naviy-ruhiy va axloqiy jihatdan kamolga yetkazish maqsadida foydalanganlar. Bu ham san'atning bir yo'nalishi qatorida rivojlanishi kerak. Lekin uni faqat milliy yo'nalishda va sharqona axloq doirasida rivojlantirish lozim. Xalqimizning aql - idroki, didi, qo'hna ma'naviy musiqa madaniyatimizni muhofaza qilishga qodir deb o'ylayman. Bizning qadim Turkistonda yetishib chiqqan Abu Nasr Forobiy, Abu Ali Ibn Sino, Al-Beruniy, Mirzo Ulug'bek, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk allomalarimiz adabiyot, musiqa va qo'shiqchilik san'ati bilan shug'ullanib, o'zlari sozlar ixtiro qilib, uni mohirona chala olishgan. Ular musiqa nazariyasiga oid bir necha asarlar yozib, bizlarga meros qilib qoldirishgan. Ibn Sino musiqa orqali ba'zi bir kasallarni davolagan. Bobomiz Alisher Navoiy musiqa nazariyasining yaxshi bilimdoni bo'lganlar. Shuning uchun Navoiy tarbiyalagan shoirlarning ko'pi musiqachi bo'lgan.

Aytishlaricha, Navoiy bobomiz yashagan davrlarida Hirotdagi deyarli har bir xonadonda dutor osig'liq turgan ekan. Binobarin, o'sha zamonda kattayukichik barcha musiqa shaydosi bo'lgan. Abu Nasr Farobiy, Pahlavon Mahmud, Umar Xayyom, Abdulqodir Marog'iy, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Pahlavon Muhammad, Darvish Ali Changiy va boshqa ulug' bobokalonlarimiz o'zlarining risolalarida ijrochilik san'ati, musiqa ilmi va tarixi, cholg'u sozlarining tuzilishi, ijroviy uslublari, san'atkorlik qonun qoidalariga oid qimmatli ma'lumotlarni, o'zlarining fikr va mulohazalarini bayon etib ketganlar. Mashhur qomusiy asar "Qobusnoma"da ham sanatchilik qoidalariga bag'ishlangan alohida bob o'rin olgan. Zaminimizda o'tkazilgan tarixiy qazilmalar natijasida topilgan dutorga, surnayga, qonunga o'xshash sozlar, toshlarga o'yib bitilgan sozandalarning soz chalib turganidagi tasvirlari o'lkamizda ijrochilik san'ati qadimdan rivojlanib kelganligidan dalolat beradi. Sharq xalqlarining musiqiy merosi bo'lmish maqom, mug'om, dastgoh, navba, raga, kyui kabi ijrochilikning murakkab turkumlari avloddan avlodga og'zaki ravishda o'tib kelgan.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Hozirgi kunlarda O'zbekiston mustaqilligini ko'ra olmaydigan g'animlar garaz niyatda yosh avlodning tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatib, o'ziga ergashtirish maqsadida turli hil yo'llardan foydalanmoqda. Ayniqsa, ularga san'atning tarbiyadagi keng imkoniyatlari qo'l kelib, turli hil kinofilmlar, behayo raqslar, bachkana chet el estrada qo'shiqlarini targ'ib qilish orqali yoshlar ongini buzishga intilayotganlari barchamizni tashvishga solmoqda. Yoshlarning ma'naviy-ruhiy, ahloqiy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan san'atdagi oqimlarni oldini olishni eng dolzarb masala deb bilmog'imiz kerak. Aks holda juda kechikkan bo'lamiz.[5] Ijtimoiy tarmoqlarda musiqa va estrada qo'shiqchiligini bemazalashib, milliy yo'ldan bormayotganligi haqida juda ko'p maqolalar chop etilmoqda. Teleko'rsatuvlar orqali musiqashunoslar va ziyoli kishilar ham shu masalada o'zlarinng tanqidiy fikrlarini aytishmoqda. [10]Baribir natija sezilarli darajada o'zgarganicha yo'q. Ammo kuzatuvlarda shu narsa ayon bo'lmoqdaki, qo'shiqchilikdagi G'arbdan kirib kelgan bema'ni estrada oqimi bizning milliy estradamizga salbiy ta'sir ko'rsatib, yoshlarimizning hayotini chuchmallashtirish birgalikda ularda didsizlikni g'ovlatib yubormoqda. Qaysi konsertni tomosha qilsangiz kuchli ovoz kuchaytirgichlar orqali faqat sershovqin, bema no qo'shiq yangraydi. Behayo raqs esa shu qo'shiqqa uyg'unlashib go'yo tomoshabinlarni o'ziga jalb qilish vazifasini o'taydi. Aqlli, hissiyotli odamlar esa bunday bemazagarchiliklardan allaqachon zerikib, yuz o'girib bo'lgan. Eng achinarlisi, bunday shovqinli bema'no qo'shiqlar bolalar bog'chasidan boshlab maktablari, barcha o'quv yurtlariga kirib borib, yoshlarning ma'naviy tarbiyasiga salbiy ta'sirini o'tkazmoqda. Bunday kuy-qo'shiqlarga ayrim didsiz, hissiyotsiz kattalarning ham ko'z-quloqlari moslashib qolganligi juda achinarlidir. Bundan ming yil ilgari buyuk alloma Aflotun musiqa haqida shunday degan ekan: "Musiqiy ahloqning buzilishi xalqning ich-ichidan yemirilishga olib keladi". Bu so'zning ahamiyati aynan xozirga davrga ham taalluqlidir. Biz yoshlarimizning axloqiy jixatdan buzilgan san'at oqimlaridan asrashimiz kerak.[4]

Ta'limning barcha bo'g'inlarida va fanlar yo'nalishlarida bo'lgani kabi o'quvchi – yoshlarni axloqiy, estetik, ma'naviy jihatdan yetuk va milliy g'oyalarimizga sadoqat ruhida tarbiyalash hamda ularning badiiy tafakkurini o'stirishda umumta'lim maktablarida o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarlik darajasi muhim o'rin egallaydi. An'ana ijtimoiy va madaniy merosdir. U iqtisodiy, milliy, kasbiy, jangovor, ilmiy, ommaviy an'analar sifatida jamiyatda ijtimoiy guruh va sinflar orasida keng yoyilgan, shuning uchun ijtimoiy hayot va an'analarni o'rganish, ularning mazmunini bilash, odamlarning xulqi va hatti-harakatlariga ta'sir etilishi tadqiq etish muhim ahamiyatga egadir.

Ta'lim-tarbiya ishlariga xalqimizning eng ilg'or, hayotda o'zini oqlagan, an'analarni, oila, maktab va mehnat jamoalarida qo'llash, ulardan foydalanish kabi vazifalar hamisha dolzarb bo'lib kelgan. Shu kungacha ayniqsa vatanparvarlik, millatlararo do'stlik, ekologik tarbiyaga doir an'analarni, oilaviy tarbiya jarayoniga tadbiiq etish, hozirgi avlod kishilarini xalq pedagogikasining

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

xalqchil ko'rsatmalari asosida tarbiyalashni keng qo'llash nazariy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, hozirgi kelajak avlodni tarbiyalashda san'at muhim o'rin tutadi. San'at insonparvarlik va odamiylik hamkorligi ruhida uning hissiyotini o'stirishda yordam berib, ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Ma'naviy-axloqiy mukammallik, vijdonlilik, or-nomuslilik, yaqinlariga g'amxo'r bo'lish va shu kabi insoniy tuyg'ular o'z-o'zidan paydo bo'lib qolmaydi. Ularning asosida *tarbiya* yotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida 02.02.2022 yildagi PQ-112-son
2. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2020 yil 27 iyun kuni Namangan viloyati faollari bilan o'tkazgan yig'ilishidan
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, Iqtidorli yoshlar bilan ishlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida 30.09.2024 yildagi PQ-346-son
4. Aflotun miloddan avvalgi 360 yillarida yozilgan "Timayos" (Timaeus) asaridan
5. S.Abdirasilov, B.Boymetov, N.Tolipov Tasviriy san'at.
6. To'xtaxo'jaeva M.X. Pedagogika nazariyasi va tarixi // tahriri ostida. – Toshkent.: Moliya-iqtisod, 2020.-
7. O'zbek milliy folklor san'ati va etnomadaniyati. Iilmiy to'plam. Toshkent . Sharq, 2014.-
8. Fozilov J, Sultonov R.. O'quvchi ma'naviyatini shakllantirish. Toshkent: O'qituvchi, 2010 -
9. Yo'ldosheva S. O'zbekistonda musiqa ta'limi va tarbiyasining rivojlanishi. O'quv qo'llanma. Toshkent: O'qituvchi, 2023 y.-
10. Zunnunov A va boshqalar. O'rta Osiyoda pedagogik fikr taraqqiyotidan lavhalar. Uslubiy qo'llanma. Toshkent: O'qituvchi, 2021.-
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-112-sonli qarori. Yangi O'zbekiston gazetasi. - Toshkent: 2022. -
12. Nazabekov O. E'tibor va rag'bat - avji baland ijod va go'zal hayotga qanoat // Yangi O'zbekiston gazetasi. - Toshkent: 2022. -

**Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy-ijodiy faoliyatini
shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari**

Baymetov Botir Boltabayevich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
San'atshunoslik fakulteti,
"Tasviriy san'at va dizayn" kafedrası professori,
bbb19532506@gmail.com

Annotation. *The article deals with the development of creative abilities in students of pedagogical universities in future teachers of fine arts, which is an important and relevant task and determines the content of university pedagogy at the present stage of its development.*

Keywords: *fine arts, creativity, student, pedagogy, methodology, creative experience, drawing, painting*

Psixologiya fanida insonning ko'p qirrali ijodiy faoliyati muammosi yangi intellektual mahsulot yaratishga qaratilgan ruhiy jarayon va shaxsning undagi ishtirokini ta'minlaydigan xususiyatlari yig'indisi sifatida ko'rib chiqiladi. Bugunga kelib, shaxsning ijodiy faoliyati, uning shakllanishi mohiyatini anglash va kelajakdagi pedagogik izlanishlar uchun yanada rivojlantirishda yordam beradigan keng ko'lamli materiallar yig'ilgan.

Ko'p yillik tadqiqotlari ijodning shakllanishi masalasiga faoliyat nazariyasi nuqtai nazaridan yondashishning fundamental ahamiyatini ko'rsatib berdi. Ma'lumki, ijodiy faoliyat muammoli vaziyatlarda jonlanadi, chunki bunday murakkab holatlar harakatning tamomila yangicha me'yorlarini talab qiladi. Shu jihatdan olganda, ijod - ongning muammoni shu kungacha ma'lum bo'lgan usullar yordamida hal qilish chegarasidan tashqaridagi oliy darajasi ekani to'g'risidagi ta'rifi uslubiy izlanishlar maqsadini aniq belgilab berdi.

Psixologiya fanida badiiy ijod muammosi masalasi N.N. Volkov, Ye.I. Ignatev, V.I. Kiriyeenko, V.S. Kuzin, O. I. Nikiforova, B.M. Teplov singari tadqiqotchilarni o'ziga jalb etdi. Ularning ilmiy izlanishlarini tahlil qilish kasbiy-ijodiy faoliyat tushunchasi belgilangan maqsadga ham natija, ham harakat jarayonini ta'minlaydigan muayyan vositalar yordamida erishishga aloqador ekani to'g'risida xulosa chiqarishga imkon beradi. Tasviriy san'atda bu xayolotning rang-barang obrazlari bilan boyitilgan asar g'oyasini to'kis idrok etish va uni badiiy ifodalash yo'llari xususida yetarlicha tasavvur hosil qilishda namoyon bo'ladi. Uch o'lchovli real borliq va ikki o'lchovli tasviriy makon o'rtasidagi tafovut sarhadidan o'tishga harakat qilish tasviriy san'atdagi ijodiy jarayoning tarkibiy qismidir.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Rassomning kasbiy-ijodiy faoliyati yangi obrazlarni yaratish va ijodiy tafakkuridagi hissiy idrok namunasini muayyan asarda ishonchli va haqqoniy gavdalantirishga xizmat qiladigan badiiy va tasviriy ifodalash usullari va oqilona texnik yechimlarni topish, shuningdek, mutaxassisligiga doir ahamiyatli fazilatlarini muntazam va barqaror rivojlantirish ishtiyoqining mavjudligiga bog'liq. Mazkur nuqtai nazarga ko'ra, kasbiy va ijodiy faoliyat shaxs shakllanishining murakkab va dinamik jarayoni sifatida tushuniladi va u shaxsning ichki ruhiy dunyosiga ta'sir ko'rsatib, muayyan insonning xususiy sa'y-harakatlarida aksini topadi.

Kasbiy va ijodiy faoliyatni jonlantirish muammosi mohiyatini "faollik", "faoliyat", "ijod", "shaxs", "professionallik" singari o'zaro uzviy bog'liq muhim tushunchalarga oydinlik kiritmasdan chuqur anglab yetish imkonsizdir.

Ko'p qirrali "faollik" tushunchasi turli fanlar, xususan falsafa, fiziologiya, psixologiya, pedagogikada o'rganiladi. Falsafa asosan inson faolligining tashqi ko'rinishlari shaklini tadqiq etadi. Psixologiya faollikka shaxs darajasi nuqtai nazaridan yondoshadi: faollik turlarini yo'nalishlariga qarab tasniflaydi, tarkibiy qismlarini aniqlaydi va ularning o'zaro munosabatini o'rganadi. Fiziologiya uchun inson faolligi rivojlanishining biologik omillari muhim. Pedagogika faollikni uning ta'lim va tarbiya berishdagi roli, shuningdek, o'ziga xos maxsus shart-sharoitlarda yoki muayyan o'quv materiallari asosida shakllantirish imkoniyatlari jihatidan o'rganadi.

Psixologiya fanida ushbu tushunchani o'rganishning bir necha yo'nalishlari mavjud. Ayrim olimlar faollik muammosini faoliyat nuqtai nazaridan ko'rib chiqishadi. Bu tadqiqotlar faollikni shaxs faoliyatining sifat ko'rsatkichlari sifatida o'rganishga qaratilgan. Psixologiyaning boshqa yo'nalishi shaxs, uning xususiyatlarini markaziy tushuncha sifatida ilgari suradi. Bu jihatdan olganda faollik shaxsga xos xususiyatdir. Mazkur nuqtai nazar B. G. Ananov va uning izdoshlari asarlariga asoslangan.

S. L. Rubinshteynning ta'kidlashicha, inson tashqi shart-sharoitlarga bevosita tobe emas, u o'zining voqelik bilan o'zaro munosabatlarini shaxsan belgilaydi: kelajakni rejalashtiradi, qarorlar qabul qiladi, hodisalar zanjiriga ta'sir ko'rsatishi mumkin harakatlarni amalga oshiradi. "Shaxs, deydi olim, - faollik sub'ekti sifatida namoyon bo'ladi. Inson – o'ziga ta'sir ko'rsatadigan omillar tizimidagi passiv mavjudot emas, aksincha u tashqi dunyoni o'zgartirishga qodir faol shaxs – faollik sub'ektidir. Tashqi ta'sir ruhiy holat chig'irig'idan o'tibgina u yoki bu ruhiy samaradorlikka erishadi".

Eksperimental psixologik tadqiqotlarda shaxs faolligining olti turi aniqlangan:

1-sho'ba: Tasviriyl san'at ta'limida an'anaviyl va zamonaviyl yondashuvlarning integratsiyasi;

- uyg'unlik turi – sub'ekt tashabbus va uni ro'yobga chiqarish mas'uliyati (javobgarligi) o'rtasida muvozanatga erishadi; tashabbuslar, odatda, muammoli vaziyatlardan shakllanadi;

- sermahsullik turi – sub'ekt g'oyani ilgari suradi, lekin u o'zini ijrochi sifatida ko'rmasa ham, tashabbusning muammoli ekanidan ilhomlanib zimmasiga mas'uliyat yuklaydi, shuningdek tashabbus va majburiyat o'rtasidagi birlikni saqlab qoladi;

- refleksiv tur vakillari tashabbuslarini belgilaydigan va so'ndiradigan ortiqcha mas'uliyat hissiga egadirlar; haddan ziyod qattiq nazorat qilishga moyilliklari ularning mustaqil faoliyat ko'rsatish ishtiyoqini sindiradi va chor-atrofdan madad va ko'mak kutishga undaydi;

- ijrochi turi – sub'ekt o'zini mas'uliyatli ijrochi sifatida biladi, lekin amaliyot bosqichiga kelganda mustaqil tashabbus ko'rsatishdan chekinadi, boshqalardan nusxa olish va qo'llanmalarga murojaat etish tarafdori;

- funksional tur vakili mustaqil harakat qilishdan o'zini tiyadi, lekin muammoning tayyor yechimi mavjud hollarda, uning samarali ekaniga ishonch hosil qilgach, faollik ko'rsatadi;

- mulohazakorlik turi – sub'ekt o'zini boshqalar bilan qiyoslarkan, shaxsiy tabiatida mas'ul ijrochini ham, mustaqil shaxsni ham ko'rmaydi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-ijodiy faoliyati muammosi bilan pedagog-olimlar faol shug'ullanishadi va ular pedagogik faoliyatni ijodkorlikka tenglashtirishadi. Masalan N. V. Petrova fikricha, pedagogning kasbiy-ijodiy faoliyati - bu yaratuvchanlikka intilish, ish faoliyatida yuzaga keladigan muammolarga ijodiy yechim topish iqtidoridir.

N. V. Kuzmina pedagogik model yaratishning gnoseologik funksiyalari, mezonlari va bosqichlarini shakllantirdi. Muallif illyustrativ ifodalash, namoyish qilish, tushuntirish va prognostik xususiyatlarni funksiyalar sirasiga kiritadi. Tadqiqotchi hamisha intiladigan yakuniy natijalar modeli pedagogikaga oid dinamik tizimlar samaradorligini belgilovchi mezon hisoblanadi. Kuzmina fikricha, pedagogik modellar yaratilish jarayonida quyidagi bosqichlardan o'tadi:

- tadqiqot ob'ektini aniqlash;
- asl manbalardan olingan bilimlarni faollashtirish;
- modellashtirish usulini qo'llash zaruriyatini asoslash;
- o'zgaruvchan xususiyatga ega muhim tamoyillarni tanlash;
- o'rganish nisbatan ancha oson ob'ektlarni saralash.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Bundan tashqari muallif modellashtirishning o'zaro uzviy bog'langan darajalari, xususan, psixologik va pedagogik jihatlari mavjudligini ta'kidlaydi.

A.N.Daxinning ta'kidlashicha, "ilmiy hamjamiyatda modellashtirishning roli oshib bormoqda va bu mazkur usuldan voqelikni nazariy va amaliy o'rganishda foydalanish xususiyatlari, imkoniyatlari va shartlarini o'rganish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar ta'siri bilan izohlanadi. Modellashtirish – ob'ektdan bevosita amaliy yoki nazariy foydalanish usuli bo'lib, unda bizni qiziqtirayotgan ob'ekt o'rganilmaydi, balki, tadqiq qilinayotgan ob'ekt bilan muayyan aloqadorlikka ega va bilish jarayonining ayrim bosqichlarida uning o'rnini bosishga qodir, pirovardida, modellashtirilayotgan ob'ekt haqida ma'lumot beradigan yordamchi tabiiy yoki sun'iy tizim qo'llaniladi".

Modellashtirish mohiyatini tahlil qilarkan, boshqa bir rossiyalik olim V. A. Slastenin professiogramma orqali modellashtirish usulidan foydalanadi. Tadqiqotchi professiogrammani model sifatida e'tirof etadi, chunki, uning nazarida, bu tizim kutilayotgan va komil natijani shakllantiradi, lekin bu maqsadga ta'lim muddati tugaganidan keyingina erishish mumkin. Mutaxassis oldiga qo'yiladigan talablar tamoyili bo'yicha yaratilgan bu model kasbiy tayyorgarlik bo'yicha amalga oshirish zarur aniq va amaliy yo'llarni belgilash, vositalarni saralash, sa'y-harakatlarni belgilash, mezonlarni anglash imkoniyatini beradi. Professiogramma mutaxassisning birlamchi sifat-tavsif modeli sifatida namoyon bo'ladi. U faraziylik, ehtimoliylik va o'zgaruvchanlik xususiyatlariga ega tizim sifatida voqelikning boshqa yo'ldan rivojlanishi mumkinligini tan olsa ham, o'zida ob'ektiv tendensiyani aks ettiradi.

Ye. I. Isayev pedagogik ta'limning ilmiy-nazariy asosini, birinchi navbatda, universallashtirish va kasbiylashtirishda ko'radi. U o'z faniga mukammal ixtisoslashishni emas, tanlagan kasbiga ruhan va pedagogik jihatdan puxta tayyorlanish g'oyasini ilgari suradi. Tadqiqotchi o'z fikrini mantiqan asoslashga urinarkan, o'qitiladigan fan predmetlari soni juda ko'p sharoitda va pedagogning mobilligi talab qilinadigan davrda mehnat qilayotgan mutaxassis zaruriyat tug'ilganida fan predmeti mohiyatini mustaqil o'rganib, biridan boshqasiga o'tishi mumkinligini ta'kidlaydi. Hozirgi bosqichning murakkabligi "ta'lim jarayoni" va "pedagoglik faoliyati" tushunchalarini anglab yetish va ularni farqlay bilishdadir. Pedagogik faoliyat – bu shaxsning ta'lim olishi uchun sharoit yaratishga qaratilgan faoliyatdir. Nazariy pedagogikada bu muammo pedagogik faoliyatni yaxlit pedagogik jarayondan ajratish zaruriyati shaklida o'rganiladi.

"Kasbiy-ijodiy faoliyat" tushunchasi va u bilan bog'liq "faollik", "faoliyat", "ijod" singari jihatlarning nazariy tahlili bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilari kasbiy-

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

ijodiy faoliyatining plener amaliyot o'tash jarayonidagi faraziy (gipotetik) modeli uchun asos bo'lib xizmat qildi.

A.D. Alexin, L.A. Ivaxnova, V.S. Kuzin, S.P. Lomov, L.G. Medvedev, N. M. Sokolnikova, T.Ya. Shpikalova va boshqa rassom-pedagoglarning asarlarini o'rganish tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi uch asos ustiga qurilishini yana bir karra isbo'lladi: badiiy-amaliy, san'atshunoslik (nazariy) va pedagogik (uslubiy). Bu tasviriy san'at o'qituvchisi tayyorlashning an'anaviy va mumtoz modelidir. Bizning tadqiqotimizga kiritilgan talabalarning kasbiy-ijodiy faoliyati modeli uch tarkibiy qism – plener amaliyotning maqsadlari, mazmuni va texnologiyalaridan iborat

Biz bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy-ijodiy faoliyatini rasm chizish bo'yicha o'tkaziladigan akademik mashg'ulotlar jarayonida yanada jonlashtirish masalasini talabalarning quyidagi natijalarni qo'lga kiritishlari orqali ko'rib chiqdik:

- ichki ishtiyoqning (motivatsiya) turli darajada namoyon bo'lishi (o'quv materialini o'zlashtirishga intilish);
- refleksiyani rivojlantirish (rasm chizishning barcha jarayonlari va natijalarini anglash);
- talaba shaxsining ijodiy imkoniyatlarini kashf qilish (ijodiy salohiyat, tafakkur, o'quv mashg'ulotlarini o'zlashtirish jarayonidagi ijodiy faollikni rivojlantirish);
- o'z ustida mustaqil ishlash ehtiyojini rivojlantirish (akademik mashg'ulotlarni o'zlashtirishning qo'shimcha manbalarini izlash).

Nafosat falsafasi va yangi moddiy-ma'naviy ne'matlar yaratishga xizmat qiladigan ijodkorlikka xos qadriyatlar kasbiy-ijodiy faoliyatni yanada jonlantirishga yo'naltirilgan badiiy-pedagogik ta'lim tizimining tarkibiy qismlaridir.

Adabiyotlar.

1. Baymetov B.B. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning ilmiy nazariy va metodik asoslari. Monografiya, Toshkent: "Zebo Print", 2023 yil
2. Волков Н.Н. Цвет в живописи М.: Искусство, 1984. - 320 с : ил.
3. Игнатьев СЕ. Закономерности изобразительной деятельности детей: Учебное пособие для вузов. - М.: Академический проект; Фонд «Мир», 2007. - 205 с. («Gaudeamus»).
4. Медведев Л. Г. Формирование графического художественного образа на занятиях по рисунку. / Учеб. пособие для худож.-граф. фак. пед. ин-тов / Л. Г. Медведев, М.: Просвещение, 1986. - 158 с : ил.

**RANGTASVIRDA NATYURMORT JANRIDA IJOD QILGAN
RASSOMLAR ASARLARINING KOMPOZITSION TUZILISHI
ULARNING ILMIY TAHLILI.**

Amanullayev Abdinabi Abdimuminovich

Namangan davlat universiteti

San'atshunoslik kafedrası p.f.n., professori.

amanullyev2020@mail.ru

Annotation: Large-scale work is carried out to raise the cultural level of the population, in particular, young people, to enjoy them the best examples of national and universal culture, to educate spiritually mature, competent individuals on this basis, to realize the abilities and potential of young talent holders.

Keywords: Genre, Cubism, realism, watermark, watercolor, plener, technology, technical method, painting, study, graphics, transparent, layered method, specific order, standard, feature, knowledge, experience, skill, methodology, analysis, type, easel painting, repair, exhibition, exposition, color, creativity.

Kirish. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida boshqa sohalar qatorida tasviriy san'atni yanada rivojlantirish, yangi O'zbekistonning yangi tarixini yaratish, malakali kadrlarni yetishtirishda faol integratsiyalashuvni ta'minlash, madaniyat va san'at sohasini innovatsion rivojlantirishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar amalga oshirish, ushbu sohalarda milliy merosimizni tiklash, mamlakatimizda tasviriy va amaliy san'at sohasida amalga oshirilayotgan ta'limiy jarayonlar samaradorligini yanada oshirish maqsadida, badiiy ta'limning barcha ta'lim maskanlari metodik ta'minotini yangi adabiyotlar bilan boyitish zaruriyati yuzaga kelmoqda.

Hozirgi kunda mamlakatimizda madaniyat va san'at sohasini rivojlantirish, jahon miqyosidagi ilg'or tajribalar asosida zamonaviy madaniyat va san'at muassasalari barpo etish, ularning moddiy-texnik ba'zasini mustahkamlash, ijodkor ziyolilarni har tomonlama qo'llab quvvatlash masalalariga davlatimiz tomonidan ustuvor ahamiyat qaratib kelinmoqda.

Aholi, xususan, yoshlarning madaniy saviyasini yuksaltirish, ularni milliy va umumbashariy madaniyatning eng yaxshi namunalaridan bahramand etish, shu asosda ma'naviy yetuk, barkamol shaxslarni tarbiyalash, yosh iste'dod egalarining qobiliyati va salohiyatini ro'yobga chiqarish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash Milliy dasturining ikkinchi bosqichida ta'kidlab o'tilganidek, talabalar uchun darslik va uslubiy qo'llanmalar yaratish ijtimoiy sohaning asosiy vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilgan.

Milliy ma'naviyatimiz rivojini tasviriy san'at namunalarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. O'zbek rassomlarining keyingi yillarda samarali ijod qilib, yangidan-yangi yutuqlarni qo'lga kiritayotgani, bu sohaga ko'plab iste'dod egalari kirib kelayotgani uni ravnaqi va istiqbolidan dalolat beradi.

Badiiy yo'nalishidagi ta'lim muassasalari o'quvchi va talabalari uchun rangtasvir fani bo'yicha akvarel texnikasi va texnologiyasini o'rganish va o'rgatish uchun xizmat qiladi.

Rangtasvir fani, chizmatasvir kabi mutaxassislik fani bo'lib, rassomlar ijodida, jumladan, bo'lajak rasso'm pedago'glar uchun muhim fanlardan biri hisoblanadi.

Talabaning rasm chizish ko'nikmasini shakllantirish va rivojlantirish uchun lozim bo'lgan narsalarni naturadan shunchaki mexanik tarzda ko'chirib olishga emas, balki real borliqni tushungan holda tasvirlash asosida qurilishi lozim. Buning uchun talaba birinchi bosqichdanoq rasm chizishning tasvirdagi eng muhim tomonlarini egallagan bo'lishlari lozim. Akvarel bo'yog'i bilan ishlash texnologiyasini bilish esa tasviriy san'atga oid bilimlarning eng muhimlaridan biridir.

Material va metodlar. Rasm chizishning nazariy asoslari hamda amaliy texnikasini o'zlashtirib olishning asosiy shartlaridan biri, bu rasm chizish bilan muntazam ravishda shug'ullanish, darsdan tashqari vaqtlarda homaki rasmlar ishlash, insonni o'rab turgan borliqqa va hodisalarga sinchkov munosabatda bo'lish, ularni o'rganish, ijodiy ko'rgazmalarga va tasviriy san'at muzeylariga tez-tez borib turish, tasviriy va amaliy san'at asarlari, mumtoz rassomlar asarlaridan nusxalar ko'chirish, tasviriy san'atga va san'atshunoslikka oid adabiyotlarni muntazam o'qib borish talab qilinadi. Sababi, talaba qanchalik o'z ustida ko'p ishlasa, uning mahorati ham ortib boradi.

Rasmlar chizishdagi ketma-ketlik sistemasi, o'quv xonasida yoki plenerda ya'ni ochiq havoda natyurmo'rt etyud va manzaralar, kompozitsiyalar ishlash.

Har qaysi ijodkor o'z asarlarida o'lmas g'oyalarni bosh maqsad qilib qo'yadi, ularni badiiy mahorat bilan ifoda eta olishga harakat qiladi. Madaniyat va san'at ham tom ma'noda ma'naviy yuksalishiga xizmat qilib, o'zining ijtimoiy vazifasini to'liq ado etishga erishgan bo'ladi. Shu bois tajribalarni har tomonlama chuqur o'rganish, umumlashtirish va shu asosda yosh ijodkorlarni tarbiyalash

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

bo'yicha zarur nazariy va o'quv-uslubiy bazani shakllantirish bugungi kun talablariga javob beradigan mutaxassislarni tayyorlash yuzasidan amaliy ishlarni keng yo'lga qo'yish va bu muammolarni yechish imkonini berishi shubhasiz.

Tasviriy san'at insoniyat hayotida juda katta ahamiyatga ega. Insoniyat yaralligidagi uning hayotida tasviriy san'atning ilk belgilari paydo bo'lgan. Hozirgi davr tasviriy san'ati ijodkordan juda katta bilim va mahoratni talab qiladi. Bundan ko'rinib turibdiki. Hozirgi paytda tasviriy san'atning juda ko'p yo'nalishlari mavjud. Shu bilan birga hozirgi zamon tasviriy san'atida rangtasvirning akvarel texnikasi va texnologiyalari hamda ulardan to'g'ri foydalanish qonun-qoidalarini to'g'risida tushuncha berib boramiz.

Yetuk barkamol avlodni tarbiyalash insoniyatning eng muhim vazifalaridan biridir. Bugungi kunda milliy ma'naviyatimizni rivoji ana shunday yoshlar qo'lida. Tasviriy san'atning rivojlanish bosqichlarida O'zbek rassomlari keyingi yillarda samarali ijod qilib, yangidan-yangi yutuqlarni qo'lga kiritayotgani bu sohani ko'plab yosh iste'dod egalarining kirib kelayotgani san'atimiz ravnaqiga hissa qo'shmoqdalar.

Natijalar, Ta'lim jarayonida talabalarda jahon realistik maktablari badiiy me'rosiga ongli, ijtimoiy yondoshishni tarbiyalash kerak.

Rangtasvirni egallashdagi asosiy ish turlari tirik insondan yoki naturadan rasm chizish uzoq va qisqa muddatli chizmalarni bajarish. Ushbu berilgan mavzular ketma ketligi jihatidan talabalarni natyurmort ishlash texnikasi sirlarini bosqichma bosqich o'rganib borishiga katta yordam beradi.

Har bir ijodkor o'z asarlarida yetuk g'oyalarni bosh maqsad sifatida ifoda etsa, hech shubhasiz ma'naviyat va san'at ham yuksalib boraveradi.

Natyurmort ishlash texnikasi uzoq o'tmishga borib taqaladi. Bu haqda qadimgi Misr va Xitoy qo'lyozma manbalarida alohida ta'kidlab o'tilgan. O'rta asrlarda Misr va Xitoy miniatyura maktabi rassomlari tomonidan o'rganilgan va hozirgi davrgacha yetib kelgan. Gotika va Renessans davri bir qancha buyuk akvarel daholarini yetishtirib berdi. Bulardan aka-uka akvarel ustalari Limburg va Guberta Van Eyklar, fransiyalik Jan Fuke, germaniyalik Albrext Dyurrerlar shular jumlasidandir. O'rta asr Sharq miniatyura maktabining asoschisi buyuk miniatyurachi rassom Kamoliddin Behzod ham o'z davrida akvarelda ko'pgina miniatyura asarlarini yaratdi. Bu asarlar bizning davrimizgacha yetib kelgan. Eramizning II-asrida qog'oz ixtiro qilinganidan keyin Xitoyda natyurmort ishlash texnikasi juda rivojlana boshladi.

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

XII–XIII asrlarga borib natyurmo'rt ishlash texnikasi Yevropaga ko'chdi. U paytlarda akvarel texnikasi hech qanday ma'noga ega bo'lmagan. O'sha davrlarda akvareldan faqat rangtasvirning boshqa yo'nalishlari qatorida foydalanilgan. Angliya tasviriyy san'ati tarixida rassomlardan Gertin Terner va Kotmenlarning akvarelda ishlagan asarlari Angliyaning milliy san'ati darajasiga ko'tarilgan. Akvarel rangtasvirining ikkinchi gullab yashnagan davri bu impressionizm davriga to'g'ri keladi. Ingliz akvarelchilarining an'analari rus akvarelchi rassomlariga o'z ta'sirini ko'rsatdi. Bulardan rus akvareli rangtasviri tarixida o'zining har xil janrdagi ishlari bilan nom qoldirgan. 1791 - 1848 yillarda yashab ijod etgan rus rassomi Pyotr Fyodrovich Sokolovdir. U akvarel rangtasvirida juda ko'plab asarlar yaratgan. U asosan portret, ov saxnasi va boshqa ko'plab janrlarda ijod qilgan. Akvarel portreti janrida ijod qilgan rus rassomlaridan yana biri Karl Bryullovdur (1799-1852) hamda uning ukasi arxitektor Aleksandr Bryullov ham akvarel rangtasvirda ijod qilgan.

Muhokama. Tadqiqotning umumiy metodologiyasi qadimgi faylasuflardan boshlab (Anaksagor, Aristotel, Platon, Sokrat va boshqalar) taniqli mutafakkirlar tomonidan ko'rib chiqilgan badiiy bilim muammolari, ijodiy faoliyatning estetik jihatlariga bag'ishlangan falsafiy asarlardan iborat. shaxsiy ijod g'oyasi; inson bilimining cheksiz kuchiga ishongan ratsionalist faylasuflar (R.Dekart, B.Spinoza, G.Leybnits va boshqalar); empirik faylasuflar (F.Bekon, D.Lokk, D.Berkli va boshqalar), ijodkorlikni allaqachon mavjud elementlarning muvaffaqiyatli, lekin tasodifiy birikmasi sifatida qabul qilganlar. Nemis mumtoz falsafasida (I.Kant, G.Gegel, K.Marks va boshqalar) ilk bor san'atdagi badiiy-majoziy bilish dialektikasi izchil ochib berilgan, ijodkorlik ijodiy, ob'yektni o'zgartiruvchi faoliyat sifatida tushuniladi. . Mahalliy faylasuflar (A. S. Arseniev, M. M. Baxtin, N. A. Berdyaev, V. S. Bibler, M. V. Demin, I. A. Ilyin, M. S. Kagan, I. S. Kon, V. A. Lektorskiy, V. V. Rozanov, V. S. Solovyov, E. G. Yudintik va boshqalar) toifalarga katta ahamiyat berganlar. . Zamonaviy olimlar (B. G. Lukyanov, N. P. Pishchulin, Yu. A. Ogorodnikov, V. A. Razumniy, V. A. Tsapok va boshqalar) uchun san'atdagi ijodiy faoliyat yuksak estetik va axloqiy tamoyillarni o'z ichiga olgan ruhiy faoliyatdir. S. I. Arxangelskiy, Yu. K. Babanskiy, E. P. Belozertsev, V. V. Volkov, B. T. Lixachev, N. P. Sakulina, A. I. Shcherbakov va boshqalarning psixologik tadqiqotlari. Inson ijodiy faoliyatining psixologik jihatlarini P. P. Blonskiy, E. I. Ignatievlar asarlarida ko'rib chiqilgan, RS Nemov, OI Nikiforova, VP Polonskiy, Ya A. Ponomareva, P. V. Simonova, D. N. Uznadze va boshqalar.

Pedagogika san'atida shaxsning ijodiy rivojlanishi muammolari taniqli olimlar (V. I. Andreev, D. B. Bogoyavlenskiy, S. Z. Goncharov, E. S. Jarikov, A.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

B. Zolotov, O. V. Krilova, I. Ya Lerner, I. N. Semenov, V. S. Shubinskiy) tomonidan o'rganiladi. va boshqalar.). Tadqiqot strategiyasini asoslashda turli xil pedagogik muammolarga oid ishlar fundamental ahamiyatga ega: faoliyatning umumiy nazariyasi (L. S. Vygotskiy, A. N. Leontiev, S. L. Rubinshteyn va boshqalar); ong, shaxs va faoliyatning birligi (B. G. Ananiev, A. V. Brushlinskiy, A. N. Leontiev va boshqalar); освоения деятельности (П. Я. Гальперин, В. В. Давыдов, Н. Ф. Талызина и др.) и развития личности в процессе деятельности (К. А. Альбуханова-Славская, Л. П. Бугаева, Е. И. Рогов va boshq.).

Ijod va idrok muammolari bilan shug'ullangan rus olimlarning psixologik ishlari (V. P. Zinchenko, V. I. Kiriyaenko, B. S. Meilax, Ya. A. Ponomarev, B. M. Teplov, P. M. Yakobson va boshqalar) oldimizda turgan muammolarni hal qilish uchun katta nazariy va amaliy ahamiyatga ega. boshqalar). Pedagogika fanining oliy pedagogik ta'limni yangilash, o'qituvchining innovatsion madaniyati to'g'risidagi qoidalari metodik tadqiqimiz uchun muhim ahamiyatga ega, chunki ko'tarilgan muammo pedagogik kadrlar tayyorlash vazifalari bilan ham bog'liq.

Vizual faoliyatning turli tomonlarini fundamental metodologik tadqiqotlar (V. P. Zinchenko, E. I. Ignatiev, V. S. Kuzin, T. S. Komarova, S. P. Lomov, V. K. Lebedko, L. G. Medvedev, N. N. Rostovtsev, N. P. Xvorostov, E. V. Shoroxov, T. Ya. Shpikalo va boshqalar).

Yuqoridagi mualliflarning ilmiy tadqiqotlari tasviriy san'atning badiiy va obrazli tomonlarini aniqlash uchun umumiy nazariy asos yaratadi, lekin o'quvchilarga natyurmo'rt janrini o'rgatishning aniq pedagogik muammolarini hal qilmaydi, bu esa aniq pedagogik tadqiqotlarni talab qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi ob'ektiv voqelik hodisalarini dinamik rivojlanayotgan tizim sifatida ko'rib chiqishni o'z ichiga olgan tizimli yondashuvga asoslanadi.

Talabalarda bilish jarayonlarining ob'ektiv ko'rsatkichlarini o'rnatish uchun quyidagilar qo'llaniladi: ob'ektiv voqelikni idrok etish va aks ettirish jarayonlarini psixologik tadqiqotlar (R. Arngeym, N. N. Volkov, A. K. Voronskiy, L. S. Vygotskiy, L. V. Zankov, S. L. Rubinshteyn va boshqalar); fikrlash mexanizmlarini psixologik va psixofiziologik tadqiqotlar natijalari (B. G. Ananiev, Yu. S. Golitsina, V. S. Merlin va boshqalar); tasviriy faoliyatda majoziy, mavhum va mantiqiy tafakkur, fazoviy tasavvurlar va tasavvurlarni rivojlantirish shartlarini o'rganish (E. I. Ignatiev, V. S. Kuzin, B. F. Lomov, S. L. Rubinshteyn, B. M. Teplov, P. M. Yakobson va boshqalar).

San'atda bilish jarayonlari rivojlanishining psixologik qonuniyatlari J. Bruner, V. Vund, B. F. Lomov, A. R. Luriya, I. Koff, D. Foley va boshqa olimlar

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

tomonidan ko'rib chiqilgan; shaxsni idrok etish xususiyatlari, uning yuz xususiyatlari, ularning ifodalarini farqlash va asosiy hissiy ko'rinishlarni xorijiy (K. Izard, V. Friesen, P. Ekman va boshqalar) va mahalliy psixologlar (A. A. Bodalev, Yu.) o'rganadi. V. Granskaya, V. N. Panferov, V. A. Labunskaya, P. S. Gurevich, E. V. Egorova-Gantman, V. M. Shepel va DR-) Bizning tadqiqotimizda nashrlar alohida qiziqish uyg'otadi.

Xulosa. Tasviriy san'atda rang va kompozitsiya muammolariga bag'ishlangan N. N. Volkov; L.G. Medvedev ijodiy jarayonning xususiyatlari haqida, akademik chizmachilikdagi "badiiy obraz" tushunchasining mohiyati haqida, shuningdek, rangtasvirda tuyg'u, rang, fikr uyg'unligi haqida; V. S. Kuzin badiiy ijod psixologiyasi haqida; S. P. Lomov rangtasvirni o'qitish metodikasi bo'yicha; E. V. Shoroxova kompozitsiyaning ko'plab muammolari haqida. Akademik rasm darsida talabalarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish N. S. Bogolyubov, V. M. Sokolinskiy, V. P. Zinchenko va boshqa mualliflar tomonidan turli pozitsiyalardan o'rganilgan.

Pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalariga kasbiy tayyorgarlik jarayonida natyurmo'rt janrini o'rgatish muammosini hal etishda ko'zga ko'ringan amaliyotchi rassomlarning (Leonardo da Vinchi, A. Dyurer, P. P. Rubens, J. Konstabl, J. Reynolds, Sh. E. Delakrua, V. Van Gog, A. A. Deyneka, K. A. Korovin, I. N. Kramskoy, N. P. Krimov, M. V. Nesterov, N. E. Radlov, I. E. Repin, N. K. Rerich, VA Serov, AM Solovyov, PP Chistyakov va boshqalar), ularda aks ettirilgan. o'z shogirdlarining eslatmalari, xatlari, xotiralari.

Badiiy-pedagogik amaliyotda uzoq vaqt davomida ijodiy faoliyat "ong osti" sohasiga taalluqli bo'lib kelgan va ijodkorlikni o'rgatib bo'lmaydi, deb hisoblangan, chunki ijodiy jarayon boshqarilmaydi. Bir nuqtai nazar mualliflari ijodiy faoliyatning butun tabiatini o'z-o'zidan paydo bo'ladigan, intuitiv momentga qisqartiradilar, uning mohiyatini sirli irratsional tushunishni ko'rsatadilar. Bunday g'oyalar badiiy ijod muammolariga oid ko'zga ko'ringan tadqiqotchilar: B.Krose estetikasi, A.Kamyyu va A.Bergson falsafasi, Z.Freyd va boshqa mualliflarning analitik psixologiyasi asarlarida yaqqol ifodalangan va ko'pincha shunday bo'ladi. hali ham amaliyotchi rassomlar tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Masalan, V. N. Yakovlev rassomning ijodiy uslubi hech qanday pedagogik ahamiyatga ega emas va shuning uchun barcha ijodiy tamoyillar o'qituvchilikdan chiqarib tashlanishi kerak, deb hisoblaydi. Maktab ob'ektiv bo'lishi kerak, bu erda ijodkorlik mavjud bo'lsa, hamma narsa cheksiz, tebranish va pedagogik etakchilik sohasi bo'lishi mumkin emas. D. N. Kardovskiy ham ta'lim va ijodiy vazifalarni ajratib ko'rsatdi,

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

u "san'at sifatida rasm chizish o'qitish ob'ekti bo'lishi mumkin emas" deb eng qat'iy e'lon qildi.

Boshqa rassomlar D. M. Bernshteyn, B. M. Nemenskiy, aksincha, birinchi navbatda, chizmachilik va rangtasvirni o'rgatishda ijodiy tamoyilni asoslaydilar va akademik maktab o'rganishning ikkinchi darajali omili hisoblanadi. Masalan, B. M. Kedrov, A. N. Leontiev, A. S. Prangishvili, V. E. Rojnov, P. V. Simonov, D. N. Uznadze tomonidan qo'llab-quvvatlangan bunday nuqtai nazar maqsadli pedagogik rahbarlik sharoitida ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyatini ko'rsatadi, bu esa ilmiy jihatdan mumkin bo'ladi. va ijodiy jarayonni turli pozitsiyalardan uslubiy jihatdan o'rganish.

Bir qator asarlarda natyurmo'rt ishlash san'atining dolzarb materialini nazariy jihatdan umumlashtirishga, uning erkin falsafiy yoki badiiy-tanqidiy talqinini berishga harakat qilingan. Shunday qilib, uning shakllanishi va rivojlanishi tarixi nazariy tadqiqotlarda o'rganildi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Amanullaev, A. (2022). SPECIFIC FACTORS OF COMPREHENSIVE STUDY AND ANALYSIS OF THE HISTORY AND CULTURE OF THE UZBEK PEOPLE. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 1-4.
2. Amanullaev, A. A. (2022). CURRENT ISSUES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(03), 1-3.
3. Абдимуминова, Д. А., & Амануллаев, А. А. (2018). Использование традиций этики" устоз-шогирд"(мастер и ученик) на занятиях прикладного искусства. *NovaInfo. Ru*, 2(85), 203-206.
4. Abdumo'minovich, A. A. (2023). QADIMDA USTALARNING SHOGIRD TAYYORLASHDA O'ZIGA XOS MILLIY ANANAVIY ASOSLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1440-1447.
5. ABDUMO'MINOVICH, A. A. (2023). BO'LG'USI TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA HOZIRGI DAVR DOLZARB MASALALARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1423-1429.
6. Sodiq, AM (2022). TASVIRIY SAN'AT ASARLARIDA KOPOZITSIYA'NING BADDIY QIMMATINI TAHLIL VA TASHRIB BERA VA O'QUVCHILARNING BADDIY Idrok HAQIDAGI BILIMLARINI OSHIRISH. *XALQARO JURNALI IJTIMOIIY FAN VA INTERDISPLINAR RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Ta'sir faktori: 7.429 , 11 (03), 149-151.
7. Sodiq, A. M. (2023). BOLAJAK TASVIRIY SANAT OQITUVCHILARIDA BADIY-IJODIY MAHORATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MANZARA JANRIDAN FOYDALANISH USULLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1430-1439.
8. Muhammad, A. (2022). PECULIARITIES OF THE SCIENTIFIC STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN COMPOSITION AND COLOR IN THE GENRE OF LANDSCAPE. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 5-8.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

9. Abdumo, M. A. O. G. L. (2022). Ochiq havoda insonlarni turli xolatlaridan tasvirlar bajarish texnologiyalari. *Science and Education*, 3(9), 474-480.

10. Abdumo'Minova, D. A. Q. (2022). Talabalarga tasviriy san'atdan mashg'ulotlarni tashkil etishda qalamtasvirning nazariy qonunlardan foydalanish. *Science and Education*, 3(9), 467-473.

11. Sadiq, A. M. (2024). Studying The Stages Of The Historical Development Of The Landscape Genre And Its Importance In The Development Of The Artistic And Creative Skills Of Future Visual Arts Teachers. *International Journal Of Research In Commerce, It, Engineering And Social Sciences* Issn: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 28-32.

12. Dildora, A. (2022). TRAINING OF PROFESSIONALS WITH POSITIVE HUMAN QUALITIES IN THE LESSONS OF FINE AND APPLIED ARTS IN THE EDUCATION OF THE MODERN SPIRIT. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(03), 152-154.

13. Dildora, A. (2022). THE EMERGENCE OF SOME MODERN PROBLEMS IN THE FIELD OF ARCHITECTURE IN THE MODERN CONSTRUCTION OF ANCIENT CITIES RICH IN HISTORICAL MONUMENTS AND RELICS. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 9-11.

14. Қизи, А. Д. А. (2023). РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИЙ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(4), 201-203.

15. Абдумуминов, М. А. Ў. (2022). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ПУТЕМ ИЗУЧЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ СОВРЕМЕННЫХ УЗБЕКСКИХ ХУДОЖНИКОВ-ЖИВОПИСЦЕВ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(2).

16. Sadiq, A. M. (2024). STUDYING THE STAGES OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE LANDSCAPE GENRE AND ITS IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC AND CREATIVE SKILLS OF FUTURE VISUAL ARTS TEACHERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 28-32.

17. Abdinabi, A. (2024). THE COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE WORKS OF ARTISTS WHO CREATED STILL LIFE IN PAINTING IS THEIR SCIENTIFIC ANALYSIS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 17-21.

18. Қизи, А. Д. А. (2023). РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИЙ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(4), 201-203.

19. Dildora, A. (2024). TEACHING COMPOSITION TO STUDENTS IN FINE ART EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND DEVELOPING ARTISTIC AND CREATIVE THINKING AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 22-27.

20. Abdinabi, A. (2024). THE COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE WORKS OF ARTISTS WHO CREATED STILL LIFE IN PAINTING IS THEIR SCIENTIFIC ANALYSIS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT,*

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 17-21.

21. Abdinabi, A., & Rayhona, T. (2024). SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE FOUNDATIONS OF ARTISTIC CREATIVITY IN THE TYPES AND GENRES OF FINE ART. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(3), 219-228.

22. Sadiq, A. M. (2024). STUDYING THE STAGES OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE LANDSCAPE GENRE AND ITS IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC AND CREATIVE SKILLS OF FUTURE VISUAL ARTS TEACHERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01)*, 28-32.

23. Sodik, A. M. (2022). TO BE ABLE TO ANALYZE AND INTERPRET THE ARTISTIC VALUE OF COMPOSITION IN WORKS OF FINE ARTS AND TO INCREASE STUDENTS' KNOWLEDGE OF ARTISTIC PERCEPTION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11(03)*, 149-151.

24. Ubaydullayev, M. A. (2023). DEVELOPMENT AND POPULARIZATION OF METHODS OF TEACHING STUDENTS OF THE DIRECTION OF FINE ARTS THROUGH INFORMATION TECHNOLOGY. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(2), 166-169.

25. Pulatov, D., & Ubaydullaev, M. (2023). FORMATION OF NEW CREATIVE DIRECTIONS IN MODERN FINE ART OF UZBEKISTAN. *Solution of social problems in management and economy*, 2(2), 34-39.

26. Убайдуллаев, М. А. (2022). ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЗАРУБЕЖНОЙ ПЕДАГОГИКИ. *Science and innovation, 1(JSSR)*, 177-182.

27. Saymamutovich, P. D., & Akhmadjonovich, U. M. (2023). THE END OF THE 20TH CENTURY THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY UZBEKISTAN MAGNIFICENT SCULPTURE. *Open Access Repository*, 4(2), 102-107.

28. Убайдуллаев, М. А. (2022). КОМПОЗИЦИЯ АСОСЛАРИНИНГ ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ҚУЛЛАНИЛИШИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 329-332.

29. Akhmadjanovich, M. U. (2024). THE SIGNIFICANCE OF CERAMIC PRODUCTS IN INDUSTRY. *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 2(12), 112-117.

**Tasviriy san'at darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan
foydalanishning samaradorligi**

Xakimjon Zokirjonovich Soliyev

Namagan davlat universiteti dotsenti

xakimjonsoliyev652@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada tasviriy san'at darslarini tashkil etishda zamonaviy yondashuvlar, pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari va maktabda tasviriy san'atni o'qitishda innovatsion metodlarning ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar, multidisipliner integratsiya va interaktiv usullarning o'zni o'rganilgan. Natijalarga ko'ra, pedagogik yangilanishlar tasviriy san'at darslarini yanada samarali va qiziqarli qilishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, pedagogik texnologiyalar, integratsiya, raqamli texnologiyalar, kreativlik.

Abstract: This article examines modern approaches to organizing fine arts lessons, methods of utilizing pedagogical technologies, and the significance of innovative teaching methods in school fine arts education. The study explores the role of digital technologies, interdisciplinary integration, and interactive methods in the contemporary educational process. Findings indicate that pedagogical innovations play a crucial role in enhancing the effectiveness and engagement of fine arts instruction.

Keywords: fine arts, pedagogical technologies, integration, digital technologies, creativity

Kirish (Introduction). Zamonaviy ta'lim tizimida san'at fanining ahamiyati ortib bormoqda. Tasviriy san'at darslari o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, estetik didini va intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, an'anaviy o'qitish metodlari bilan chegaralanish o'quvchilarning qiziqishini saqlab qolishda yetarli emas. Shu sababli, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanish zarurati paydo bo'lmoqda. Ushbu tadqiqotning maqsadi – tasviriy san'at darslarida zamonaviy yondashuvlarni qo'llash orqali o'quv jarayonining samaradorligini oshirish imkoniyatlarini o'rganish. Asosiy e'tibor quyidagi jihatlarga qaratilgan:

- Raqamli texnologiyalarning tasviriy san'atga tatbiqi.
- Multidisipliner integratsiyaning ahamiyati.
- Interaktiv va amaliy usullarning o'quvchilarning ijodiy salohiyatiga

ta'siri

Hozirda ta'lim muassasalarida dars o'tishning turli yangi loyihalari orqali sinov tajriba sifatida nazariy amaliy dars tashkil qilish usullari qo'llanilmoqda. Tasviriy san'atda olib borilayotgan ishlarning hajmi va turlari xam nihoyatda xilam

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

xilligi bilan boshqa fanlardan ko'ra qo'shimcha oddiy va murakkab jarayonlarni rassom pedagogdan talab qilib turishi bilan farqlanadi. Ma'lumki, yangilanish – bu butun tizimning muayyan qonuniyatlar asosida ichki o'zgarishidir. Pedagogik yangilanish deganda dunyo miqyosida sodir bo'layotgan global o'zgarish va rivojlanishning va natijasini yaxshilashga yo'naltiriladigan pedagogik tizim ichida sodir bo'ladigan miqdor va sifat o'zgarishlar majmuasi nazarda tutiladi. Yangi zamon bilan uyg'un pedagogik faoliyat butun pedagogik tizimni sifat jihatidan takomillashtirishda yuqori darajadagi natijalarga erishuvni kafolatlashga xizmat qiladigan yangi g'oyalar, jarayonlar, vositalar, usul, uslublarning yaxlit holatdagi ifodalanishidir.

Metodologiya (Methods). Tadqiqot quyidagi usullar yordamida olib borildi:

1. **Pedagogik kuzatuv** – tasviriy san'at darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi baholandi.

2. **So'rovnomalar** – o'quvchilar va o'qituvchilarning yangi metodlarga munosabati o'rganildi.

3. **Eksperimental darslar** – AR/VR texnologiyalari, raqamli chizish dasturlari (Photoshop, CorelDRAW) va interaktiv platformalardan foydalanish sinovdan o'tkazildi.

4. **Adabiy tahlil** – pedagogik innovatsiyalar va san'at ta'limidagi global tajribalar o'rganildi

Tasviriy san'atni o'qitishda qiziqarli va sermazmun mavzular tanlash o'quvchilarning tasviriy san'atga bo'lgan qiziqishlarini yanada orttiradi. Hozirda maktablarda o'quvchilar rasm daftari, bo'yoq, qalam oddiy qalam va o'chirg'ichdan foydalanish bilan chegaralanib qolmasdan, zamonaviy, xorij texnologiyalaridan foydalanib, ishlab chiqarilgan bir qancha turdagi bo'yoqlar, rangli qalamlar, dekorativ bezak ishlarini yorqinlik darajasini oshiruvchi turli chizish vositalaridan foydalanilmoqlar. Bunday ashyolar bilan o'quvchilarda badiiy faoliyatini aktivlashtiradi. San'atga qiziqish uyg'otadi. Ma'lumki, ta'lim-tarbiya sohasida pedagogik texnologiyalarda tasviriy san'atni o'qitishda foydalanish va uning samaradorligiga erishish uchun xam o'ziga xos didaktik jarayonni o'rganib chiqishi zarur bo'ladi. Maktabda tasviriy san'atni o'qitishda pedagogik texnologiya masalasi bilan hozirgacha biror-bir o'rinliroq ilmiy asar yoki metodik – didaktik qo'llanma chop etilani yo'q. Shuning uchun bu masalada mulozamat yuritishda masala kengroq o'rganilib, texnologiya, pedagogik texnologiya va so'ngra tasviriy san'atni o'qitishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalasi tahlil qilinishini lozim deb topdik [3].

Natijalar (Results).

1. **Raqamli texnologiyalarning ta'siri**
 - o Kompyuter grafikasi va raqamli chizish vositalaridan foydalangan o'quvchilarning 85% ijodiy ishlar sifatini oshirgan.
 - o VR texnologiyasi yordamida virtual galereyalar tashkil etish o'quvchilarning qiziqishini 40% ga oshirdi.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

2. **Integratsiyalashgan yondashuv**

○ San'atni matematika (geometrik shakllar) va tarix (badiiy davrlar) bilan bog'lab o'qitish o'quvchilarning bilim darajasini 30% oshirdi.

3. **Interaktiv metodlarning samaradorligi**

○ Onlayn musobaqalar va loyihalar ishtirokchilari an'anaviy darslarda qatnashgan o'quvchilarga nisbatan yanada faolroq bo'ldi.

Zamonaviy yondashuv integratsiyasining mohiyati: Zamonaviy yondashuv integratsiyasi, o'quvchilarning san'atni nafaqat klassik usullar bilan, balki yangi texnologiyalar, turli ilmiy va madaniy sohalar bilan o'zaro aloqada o'rganishiga yo'naltiriladi. Bu yondashuv san'atning yaratish va o'rganish jarayonini chuqurlashtiradi, o'quvchilarga ko'proq imkoniyatlar va ijtimoiy kontekstda san'atni tushunish imkoniyatini taqdim etadi. Bu, o'z navbatida, san'atning zamonaviy rivojlanishiga mos keladigan ijodiy va analitik fikrlashni rivojlantiradi.[4]

Texnologiyalar va raqamli san'at: Zamonaviy texnologiyalar tasviriy san'at darslarida yangi imkoniyatlarni ochib beradi. Kompyuter grafikasi, raqamli rasm chizish, video va 3D modellashtirish kabi texnologiyalar o'quvchilarga san'atni yaratish jarayonini ko'proq interaktiv va zamonaviy qilish imkonini beradi. Bu texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilarga nafaqat rasm chizish, balki video montaj qilish, animatsiya yaratish, raqamli san'at asarlarini yaratish imkoniyatlarini ham beradi. Zamonaviy texnologiyalar, shuningdek, o'quvchilarga o'z ishlarini internet platformalarida namoyish etish, san'at asarlarini raqamli formatda yaratish va global auditoriyaga taqdim etish imkoniyatini taqdim etadi. Bu nafaqat san'atni yaratish jarayonini yanada qiziqarli va ijodiy qiladi, balki o'quvchilarga global madaniyat va san'at maktablarining bir qismi bo'lishni ham o'rgatadi.

Multidiscipliner yondashuv: Tasviriy san'atni boshqa fanlar bilan integratsiya qilish, o'quvchilarga san'atni ko'proq kontekstda tushunish imkonini beradi. Masalan, san'atni matematika, fizika yoki tarix bilan bog'lash, o'quvchilarga san'atning ilmiy va madaniy asoslarini tushunishga yordam beradi. Bunday multidiscipliner yondashuv, san'at va ilm-fan o'rtasidagi o'zaro aloqalarni yanada chuqurlashtiradi va o'quvchilarga ko'proq kreativ fikrlash imkoniyatini yaratadi. Masalan, geometrik shakllarni san'atda qo'llash yoki tasviriy san'at asarlarini tarixiy kontekstdan o'rganish orqali o'quvchilar nafaqat ijodiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki ilmiy va madaniy bilimlarini ham kengaytiradilar.

Interaktiv va amaliy yondashuvlar: Zamonaviy ta'limning asosiy tamoyillaridan biri o'quvchilarni faol ishtirok etishga va o'zlari uchun yangi narsalarni kashf qilishga undashdir. Tasviriy san'at darslarida interaktiv yondashuvlar, o'quvchilarni o'z asarlarini yaratishda yanada faol ishtirok etishga undaydi. O'quvchilarni jarayon davomida kuzatish, ularning tajribalari va fikrlarini eshitish, shu bilan birga, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida o'zaro aloqani kuchaytiradi.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarga san'atni amalda yaratish imkoniyati beriladi. Bu nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki kreativ fikrlashni ham rivojlantiradi. O'quvchilar o'z san'ati bilan jamiyatda, ijtimoiy va madaniy muammolarga javob berishlari mumkin.

Kreativ texnologiyalar va san'at: Zamonaviy pedagogik yondashuvda kreativ texnologiyalar o'quvchilarning ijodiy salohiyatini yanada rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Augmented reality (AR) va virtual reality (VR) kabi innovatsion texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilarga o'z asarlarini yaratishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Masalan, VR texnologiyasidan foydalanib, o'quvchilar o'z asarlarini virtual makonlarda ko'rishlari, ularni o'zgarishlar bilan birgalikda tajriba qilishlari mumkin. Bu san'atni yaratishda yangi imkoniyatlarni ochadi va o'quvchilarning ijodiy jarayonlarini yangi bosqichga olib chiqadi.

Munozara (Discussion).

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar tasviriy san'at darslarini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi:

- **Texnologik jihatdan:** Raqamli vositalar ijodiy jarayonni tezlashtirib, yangi ifoda usullarini ochadi.
- **Pedagogik jihatdan:** Integratsiyalashgan darslar o'quvchilarga ko'proq kontekstual tushuncha beradi.
- **Psixologik jihatdan:** Interaktivlik o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

Biroq, ba'zi cheklovlar ham mavjud:

- Maktablarda zamonaviy texnologiyalar yetishmasligi.
- O'qituvchilarning yangi usullarga moslashish uchun qo'shimcha malakaga ehtiyoji.

Xulosa

Tasviriy san'at darslarida zamonaviy yondashuv integratsiyasi, o'quvchilarga yangi imkoniyatlar, zamonaviy texnologiyalar va interaktiv yondashuvlar orqali san'atni o'rganish imkoniyatini beradi. Bu, o'z navbatida, san'atning ta'lim jarayonida yanada qiziqarli va chuqur bo'lishiga, o'quvchilarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatining rivojlanishiga yordam beradi. Zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, o'quvchilarga global madaniyatni tushunish va san'atni universal tushunish imkoniyatini yaratadi. Tasviriy san'at darslarida zamonaviy yondashuv integratsiyasi orqali san'at ta'limi yangilanadi va o'quvchilarni yangi, innovatsion va kreativ fikrlashga o'rgatadi.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Turg'unboyev K., Rizayev A. «Zamonaviy pedagogik texnologiyalar». Andijon 2008.
2. I.Yuldashev, I.Pulatov, M.Qurbonova «Tasviriy san'at asarlarini idrok etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalaridan foydalanish yo'llari» O'quv uslubiy qo'llanma. 2013
3. Nabiev M., Azimova B. «Rasm chizishga o'rgatish metodikasi». T.: O'qituvchi, 2016.
4. Xasanov R. «Tasviriy san'at o'qitishning zamonaviy texnologiyasi» Fan dasturi. TDPU– 2007.
5. Qo'ziev T., Egamov A., Qanoatov T., Nurqobilov A., «Rangtasvir». «San'at». T., 2003.
6. Abdurahmonov, R. (2023). *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. Toshkent.
7. Karimov, I. (2022). *San'at ta'limida innovatsiyalar*. Pedagogika jurnali, 4(12), 45-52.
8. UNESCO (2021). *Digital Tools in Art Education*. Paris.

**PERSONALIZING TEXTS IN THE ARTISTIC DISCIPLINES:
HOW UNIVERSITY EDUCATORS USE GENERATIVE AI FOR
MEANINGFUL LEARNING**

Dr. Douglas K. Hartman
Professor of Technology & Human Learning
Michigan State University
East Lansing, Michigan
United States
dhartman@msu.edu
ORCID: 0000-0001-9342-3368

Abstract

This research examines how educators use Generative Artificial Intelligence (GenAI) to personalize instructional texts in artistic disciplines, addressing diverse learners' needs for meaningful engagement. Through a mixed-methods approach combines qualitative content analysis with a systematic search of scholarly and practitioner literature and media, this study identifies seven GenAI prompting strategies: complexity scaling, length modification, viewpoint diversification, multilingual adaptation, organizational clarity, cross-cultural enrichment, and terminology clarification. Results highlight breadth of GenAI prompts educators use to personalize texts for students' meaningful learning, supporting inclusivity and educational equity. This study highlights the feasibility of educators using GenAI prompting techniques for text personalization to engage students in meaningful learning.

Keywords: Generative AI, personalized learning, artistic disciplines, higher education, meaningful learning, text personalization

Introduction

Higher education continues to face a significant challenge: cultivating meaningful learning—essential for achieving UNESCO's (2025) Sustainable Development Goal 4—among increasingly diverse student populations. Meaningful learning, defined as the ability to critically engage with complex concepts and apply the understanding of them meaningfully (Ausubul, 1968), requires personalized educational materials that resonate with students' diverse learning needs. This need is particularly acute in artistic disciplines—such as artistic ceramics, fine arts, applied art, and musical art—where textual materials often fail to accommodate varying proficiency levels (Westraadt, 2012). Generative Artificial Intelligence (GenAI) tools present innovative solutions to personalize educational texts, thus enhancing students' engagement and facilitating meaningful learning (Dumont & Ready, 2023; Hartman, 2025). Given this context, it is crucial to empirically investigate how university educators prompt GenAI to personalize texts for diverse learners. Hence, this study addresses the research question:

How do educators prompt GenAI to personalize texts for student learning?

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Methods

To address this question, the study utilized an artifact analytic approach (Martin, 2017) on two data sources: educational literature (e.g., journal articles, book chapters) and media (e.g., webinars, blogs, podcasts, social media). An extensive search was conducted to identify artifacts from scholars and practitioners with experience using GenAI for instructional purposes, particularly within artistic disciplines. Both data sources were analyzed using a mixed methods (Crewell & Plano, 2017) approach that integrated elements from document analysis (Coffey, 2014), scoping review (Levac, 2010), media analysis (Altheide & Schneider, 2013), content analysis (Krippendorff, 2019), and digital analysis (Snee, Morey, Roberts & Watson, 2016). Data collection emphasized identifying specific GenAI prompting strategies and categorizing their intended educational functions.

Results

Seven major strategies emerged from the analysis of data. These strategies illustrate the approaches educators use to personalize texts:

1. **Complexity Scaling:** Educators personalize texts by adjusting linguistic complexity.
 - Example Prompt (Artistic Ceramics):
“Create simplified and advanced versions of this text explaining glazing techniques, preserving key artistic terminology.”
2. **Length Modification:** Educators adjust text length to align with specific pedagogical contexts.
 - Example Prompt (Fine Arts):
“Summarize this comprehensive analysis of Renaissance painting techniques into a concise version suitable for introductory fine arts students.”
3. **Viewpoint Diversification:** Texts are personalized to include diverse artistic viewpoints.
 - Example Prompt (Applied Art):
“Rewrite this article on contemporary textile design to reflect Eastern *and* Western aesthetic perspectives.”
4. **Multilingual Adaptation:** Texts are translated into students' preferred languages, improving accessibility.
 - Example Prompt (Musical Art):
“Translate this history of Uzbek classical music into English and Russian, ensuring clarity for multilingual students.”
5. **Organizational Clarity:** Text structure is improved to facilitate comprehension.
 - Example Prompt (Fine Arts):
“Reorganize this overview of Impressionism by clearly delineating key concepts, influential artists, and historical developments.”
6. **Cross-Cultural Enrichment:** Incorporation of multiple perspectives to enrich understanding.
 - Example Prompt (Applied Art):
“Integrate diverse cultural viewpoints into this article on traditional pottery methods from Central Asia.”

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

7. **Terminology Clarification:** Key technical terms are clearly defined across languages.
- Example Prompt (Artistic Ceramics):
“Adapt this ceramics technique guide to clearly define critical terms in Uzbek, Russian, and English.”

Discussion

The analysis resulted in a coherent framework of personalized text adaptation strategies. The GenAI prompts listed above illustrate practical, discipline-specific applications in the artistic disciplines of higher education, aimed at facilitating meaningful student learning across diverse fields within the arts. These examples illustrate GenAI's potential as an innovative tool for addressing professional preparation challenges faced by learners with varying skill levels, linguistic backgrounds, and cultural experiences who seek to learn meaningfully from textual materials.

Conclusion

The identified strategies demonstrate that effective GenAI prompts can provide the possibility for educators to personalize educational texts, significantly enhancing students' ability to engage in meaningful learning. The strategies align closely with existing scholarship, emphasizing personalized learning as critical for educational equity and meaningful intellectual engagement (Bernacki et al., 2021; Dumont & Ready, 2023). By tailoring texts through complexity adjustments, translations, and perspective diversification, educators create inclusive and empathetic learning environments that support diverse student populations. Furthermore, the successful integration of these strategies has important implications for educational practices, suggesting that educator professional development in GenAI prompting techniques is crucial. Future research should explore the long-term impact of personalized GenAI-generated texts on student academic achievement and engagement in higher education.

References

1. Altheide, D.L., & Schneider, C.J. (2013). *Qualitative media analysis* (2nd ed.). SAGE. ISBN: 9781452289052
2. Ausubel, D.P. (1968). *Educational psychology: A cognitive view*. Holt, Rinehart & Winston. ISBN: 9780030696404
3. Bernacki, M.L., Greene, M.J., & Lobczowski, N.G. (2021). A systematic review of research on personalized learning: Personalized by whom, to what, how, and for what purposes? *Educational Psychology Review*, 33, 1675-1715. <https://doi.org/10.1007/s10648-021-09615-8>
4. Coffey, A. (2014). Analysing documents. In U. Flick (ed.), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis* (pp. 367-279). SAGE. doi: <https://doi.org/10.4135/9781446282243.n25>
5. Creswell, J.W., & Plano, V.L. (2017). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). SAGE: ISBN: 9781506394671
6. Krippendorff, K. (2019). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). SAGE. ISBN: 9781506395661

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

7. Levac, D., Colquhoun, H., & O'Brien, K.K. (2010). Scoping studies: Advancing the methodology. *Implementation Science*, 5, 69. <https://doi.org/10.1186/1748-5908-5-69>
8. Martin, K.N. (2017). Artifact analysis. In J. Matthes (ed.), *The International Encyclopedia of Communication Research Methods* (pp. 1-9). Wiley Blackwell. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118901731.iecrm0008>
9. Snee, H., Hine, C., Morey, Y., Roberts, S., & Watson, H. (Eds.). (2016). *Digital methods for social science: An interdisciplinary guide to research innovation*. Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-349-55862-9
10. Westraadt, G. (2012). *Mentoring educators to facilitate quality and meaningful art education*. [Doctoral dissertation, Cape Peninsula University of Technology]. Citeseerx. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=5299ec3205d89842193e40bb564b7093ccb3260f>
11. UNESCO (2025). Sustainable development goal 4 (SDG4). UNESCO. <https://www.unesco.org/sdg4education2030/en/sdg4>

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

САНЪАТДА РАНГТАСВИР НАЗАРИЯСИНING ЯРАТИЛИШИ

Абдуллаев Нодир Қодирович

Фарғона иқтисослаштирилган санъат мактаби.

dilnozamaribxonova1997@gmail.com

Abstract: The article describes the theory, history of painting and the great artists who worked in it. The technologies and compositions that have been used, updated and improved in painting over the centuries are highlighted.

Keywords: Painting, work, paint, image, composition, image, watercolor, paper, distance, fantastic images.

Қириш

Рангтасвирдаги образлар жуда ёрқин ва томашабоп. Рассомлар асарларини рангтасвир ва пластик воситалар билан яратадилар. Улар қаламтасвир ва композитсия имкониятларидан фойдаланганлари билан, рангтасвирдаги энг асосий таъсирчанликни берувчи воситалардан бири бу ранг ҳисобланади. Рангтасвирдаги тасвирлар тасвирий сатҳда узлуксиз бўёқ қатламини ҳосил қилувчи бўёқлар ёрдамида яратилади. Хаттоки акварел рангтасвирида қоғозда бўёқ тегмаган жойлар қолса ҳам, тасвирнинг узлуксизлигига таъсир қилмайди, чунки бўёқлар бири-бирига сингишиб ва аралашиб кетишади. Рангнинг тасвирий ва таъсирчанлик имкониятларидан рангтасвирда рассомга зарур бўлган эркинлик ва тўлиқ куч билан фойдаланилади. Ранг орқали композитсиядаги асосий фикрни ажратиш кўрсатиш, муҳим деталларни бўрттириш, масофани чуқурлигини бериш ёки тасвирнинг яссилигини бериш мумкин.

Материал ва методлар

Рангтасвирнинг энг муҳим ажралиб турувчи хусусиятлари шундан иборатки, унда шакл ва масофанинг тасвири, образлар ва ҳаракатлар фақат ранг орқали кўрилади. Рангтасвир инсон ҳиссиётлари ва характерининг мураккаб дунёсини акс эттириши билан бирга табиатнинг нозик ўзгаришлари, фантастик образлар ва фалсафий фикрларни бериш хусусиятига эга. Буларнинг ҳаммаси рангтасвир жанрлари орқали берилади.

Дунёдаги объектлар, воқеа ва ҳодисаларнинг турли-туманлиги ва рассомлардаги уларга бўлган қизиқишнинг кучайиб кетиши рангтасвирда турли туман жанрларнинг пайдо бўлишига олиб келди. Булар портрет, манзара, натюрморт, анималистик, афсонавий, тарихий, батал ва маиший жанрлар эди. Рангтасвир асарида жанрлар ёки уларнинг элементлари аралашиб келиши мумкин. Масалан, натюрморт ва манзара портретни муваффақиятли тўлдириши мумкин.

Рангтасвир дастгоҳли ва монументал рангтасвирга бўлинади.

Рассом картинасини подрамникки тортилган холстда ишлайди. Бу холст дастгоҳга ўрнатилган бўлади. Шу сабабли ҳам бу дастгоҳли рангтасвир деб аталади.

"Монументал" сўзи жуда катта деган мазмунни беради. Монументал рангтасвир эса биноларнинг ички ёки ташқариги деворига чизилган катта картина (фреска, панно ва бошқалар) ҳисобланади.

Монументал рангтасвир асарини унинг асосида (деворлар, таянч, шип ва х.зо) ажратиш мумкин эмас. Монументал картиналар учун мавзулар катта аҳамият бериб танланади. Бунинг учун тарихий воқеалар, қаҳрамонона жасоратлар, халқ эртаклари ва ҳоказолар танланади. Монументал рангтасвир билан панно, мозаика ва витражлар ҳам бевосита боғланиб келади. Бу санъат турлари декоратив рангтасвир ва декоратив санъат ҳисобланади. Бу ерда монументал рангтасвир ва архитектуранинг стил ва образли бирлиги муҳим аҳамиятга эга.

Рангтасвирнинг миниатюра, иконага расм солиш, декоратив нақш, театр - декоратцияси каби турлари ҳам мавжуд. Рангтасвирнинг ҳарбир турлари ўзининг бажариш техникаси ва бадиий – образли вазифаларни ҳал қилиши спетсификатсиясига қараб ажратилади.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Рангтасвир тарихида иконага расм солиш санъати катта рол ўйнаган. Бу санъат Византияда туғилиб, ботун православ дунёсига таркалади. Иконалар дунёга хизмат қилиб, унда фақат мукаддас диний битиклардаги образлар тасвирланган.

Мақбараларда иконалар меъморчилик, декоратив - амалий санъат билан бир яхлит композитсияни ташкил этади. Иконадаги расмлар диний маросимларда милтиллаб ёниб турувчи лампа ва шамлар, шунингдек диний айтимлар таъсирида жуда катта эмотсионал - образли таъсир кўрсатади.

Иконалар илохий гўзалликни бера олувчи рангтасвир асари ҳисобланади. Иконаларнинг ранги шартли ва декоратив бўлиб, у реал ҳаётни эмас, балки илохий фикрни беради. Шунингдек у халқнинг эстетик идеалларини акс эттиради. Қадимги Рус иконалари дунё санъатига жуда катта бадиий қийматга эга бўлган санъат асарлари ҳисобланади. Ф.Грек, А.Рублев, Дионисий каби рассомлар иконага расм солиш санъатининг энг кўзга кўринган намоёндаларидан ҳисобланган.

Миниатюра санъати бу ўзининг шартлилиги, декоративлиги, шакл, фактура ва безакларининг ўзига хос усулда берилиши билан ажралиб турувчи кичик ўлчамдаги тасвирий санъат асари ҳисобланади.

Ўрта асрларда кўлёзма китобларга ишланган тасвирлар миниатюра санъатининг пайдо бўлишига олиб келди.

Ўрта асрларда китоб миниатюра санъати Яқин Шарқ, Марказий ва Ўрта Осиё, Эрон, Ҳиндистон Византия, Қадимги Рус ва Шарқий Европа мамлакатларида гуллаб яшнади. Шу даврларда яшаб ижод этган Камолиддин Беҳзод, Махмуд Музаххиб, Мурод Самаркандий ва бошқа қатор мусаввирлар Шарқ миниатюра санъатининг нодир наъмуналарини яратиб қолдирдилар. Булар орасида айниқса, Камолиддин Беҳзоднинг фаолияти (тахминан 1466-1535 йиллар) диққатга сазовордир. Камолиддин Беҳзод Хиротда туғилган. Бу ерда Хусайн Бойқаро кутубхонасида ишлаган. 1507 йил Хуросон Шайбонийхон қўлига ўтгач, Беҳзод Бухорага кўчиб келган ва шу ерда 1522 йилгача яшаб, ижод қилган ва ўзининг машхур Шайбонийхон портретини яратган. Кейинчалик қисқа вақт Табризда (1522-1524) кейин яна Хиротда яшаб ижод этган.

Буюк Алишер Навоий ғамхўрлигида камол топган Беҳзод Саъдийнинг "Бўстон", "Гулистон", Низомийнинг "Ҳамса", Ҳисрав Дехлавийнинг "Ҳамса", Шарафиддин Али Яздийнинг "Зафарнома" асарларига кўплаб суратлар чизган.

А. Навоийнинг дostonларини ажойиб суратлар билан безаган. Беҳзоднинг ижодий режаларини кейинчалик унинг шогирдлари Қосим Али, Махмуд Музаххиб, Мулла Юсуф ва бошқалар давом эттирдилар. Ўрта асрлар китоб миниатюраси ҳозиргача бизни ўзининг гўзаллиги, бўёқларининг ёрқинлиги ва тозаллиги, безакларининг мураккаблиги, образларининг қизиқарлилиги билан лол қолдириб келади.

Натижалар

Рангларнинг табиатда қандай ҳосил бўлиши ва тарқалиши муаммоси қадимдан олим ва рассомларнинг диққатини тортган. Машхур олимлар Ньютон, Ломоносов, Гельмгольцлар рангларнинг моҳиятини илмий асосларда текширганлар. М.В.Ломоносов фанда биринчи бўлиб асосий рангларни кашф этган. И.Ньютон қатор тажрибалар ўтказиб, оқ ёруғликни кўп ранг эканлигини исботлаган. Экранда спектр рангларини ҳосил қилган. Бунинг учун Ньютон қуёш нуруни қора парданинг кичик тирқишидан ўтказиб унинг йўлига уч қиррали призма қўйган, натижада экранда ҳар хил ранглардан иборат кенг ёруғлик йиғиндиси ҳосил бўлган. Экранда спектр ранглари пайдо бўлиб, улар қуйидагича жойлашган: қизил, сариқ, зарғалдоқ, яшил, зангори, ҳаворанг ва бинафша ранглар.

XIX асрда немис табиатшунос олими Г.Л.Гельмгольц рангшунослик назариясида муҳим янгилик яратди. Кўп йиллик тажрибалар асосида хроматик рангларнинг учта асосий аломати - ранг туси, рангнинг оч тўқлиги ва тўйинганлиги асосида туркумлаш кераклигини кўрсатди. Рангтасвир

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

усталарининг асарларини кузатар эканмиз, уларнинг ҳар бири технологияси ҳамда услуги жиҳатидан нақадар ранг-баранг эканлигини кўрамиз ва рассомлар маҳоратига тан берамиз. Чунки ижодкорлар бўёкнинг тасвир имкониятларини усталик билан қўллаганлар. Асарларнинг бири куюқ бўёқ қатламидан фойдаланиб ишланган бўлса, бошқаси эса жуда нозик, юпқа қатламда бажарилган. Шундай асарлар ҳам борки, улар мураккаб аралаш техникада бажарилган. Яъни ҳам акварель, ҳам гуашь технологияси усталик билан қўлланган. Бундай маҳоратли ишланган асарлар қаторига рус рассомлари В. Серов, К. Юон, В. Кустодиевларнинг ижод намуналарини кўшишимиз мумкин. Шуниси ҳам қизиқарлики, айрим рассомлар акварель бўёғида яратган асарларида гуашнинг фақат оқини ишлатганлар ва бу яхши самара берганлиги кўриниб туради. Бундай асарларга С. Герасимов ижодига мансуб ишларни мисол қилиб кўрсатишимиз мумкин.

Рангтасвирнинг яна бир тури декоратив наққошлик ҳисобланади. Картина ва монументал рангтасвирдан фарқли бўлган мустақил фикрий - образга эга бўлмаган, декоратив характерга эга бўлган сюжетли рангтасир композициялари декоратив рангтасвир дейилади. Декоратив рангтасвир меъморий иншоот ва декоратив - амалий санъат буюмларидаги безакларнинг турли кўринишларини бирлаштиради.

Меъморий декоратив безак деворга, гумбаз, фасад ва бионинг бошқа элементларига ёки холстга бажарилиши мумкин. Театр декорацияси ҳам рангтасвирнинг турларидан бири ҳисобланади. Унинг вазифаси спектаклнинг образини яратишдан иборатдир. Спектаклни бадиий безаш стенография деб ҳам юритилади.

Театр учун турли-туман декорацияларни яратишда рангтасвир жуда катта рол ўйнайди. У сахнадаги санъат асарини бўлиб ўтаётган жойи, вақти, даври, стили ва жанрини аниқ бера олади. Театр - декорацияси рангтасвири фақат асар характерига эмас, балки спектаклнинг режиссурасига ва рассомнинг индивидуал ижодий ёндошувига ҳам боғлиқ бўлади. Шунинг учун ҳам турли театрларда қуйилаётган битта спектакл турлича безатилиши ва турлича аҳамиятга эга бўлади.

Ҳозирги даврга келиб театр-декорацияси санъатида ҳам турли туман тенденция ва оқимлар пайдо бўлган. Баъзи рассомлар декоратив рангтасвирнинг реалистик анъаналарини давом эттирсалар, бошқалари шакл, ранг, ёруғлик ва фазони қўллаган ҳолда турли-туман изланишлар олиб бораптилар. Баъзилари турли фактурали ноанъанавий материаллардан (пластик, металл, аркон, суяк ва ҳоказо) фойдаланадилар.

Ҳозирги даврда эса лазер эффектлари, люминесцент бўёқлари, видеоаппаратура, компьютер графикасидан ҳам фойдаланаёттилар.

Декоратив рангтасвирнинг ўзига хос хусусиятларидан бири шундаки, у ёруғлик шароитида, аниқ сахна кўринишида қабул қилинади ва у ҳаракатда ҳам бўлиши мумкин. Театрда санъатдаги синтез муҳим аҳамиятга эга: декорацияларнинг динамик қилиниши мусиқага ва сахна ҳаракатининг ритмига мос келиши керак. Спектаклнинг яхлит образи драматургия, мусиқа, ёруғлик, декорация, костюм ва грим асосида юзага келади. Қўланиладиган техникаси, услублари ва фойдаланиладиган материалларига қараб рангтасвири қуйидаги турларга бўлиш мумкин: мой бўёқли, темперали, мумли (енкаустика), эмалли, елимли, қуруқ сувоққа сув бўёқлар билан ишлаш (фреска) ва бошқалар. Баъзи ҳолларда эса рангтасвири графикадан ажратиш қийин.

Рангтасвир бир қатламли, яъни тез тугатиладиган ва кўпқатламли ва нозик нюансларни ва рангларнинг гўзал тусларини бера олувчи лессировка усулларига бўлинади.

Рангтасвир учун зарур бўлган рангни рассом палитрада аралаштириб топади, кейин бу бўёқ картина текислигида рангга айланади. Бу ерда у ранг тартиби - колоритни яратади. Ранглар аралашмасига қараб у иссиқ ва совуқ, қувноқ ва ғамгин, тинч ва ҳаракатли, ёркин ва тўқ бўлади.

Муҳокама

Ҳар бир нарс ва ҳодиса тасвир этилар экан, уни худди аслидагидек қилиб акс эттириш мумкин

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

эмас. Буни кўпчилик санъат назариётчилари ва рассомлар, амалиётчилар доим таъкидлаб келадилар. Зеро табиатни тасвирлаш ундан олинган тасаввурнинг қай даражадалигига боғлиқ. Муҳим табиат кўриниши реаллиги тасаввурини образли тарзда ифода этса, ишонарли бўлса, шунинг ўзи кифоя.

Манзара алоҳида маълум маънони ташувчи, кўринишни барча жиҳатлари билан акс эттирувчи мустақил асар сифатида яратилиши ҳам мумкин. Жаҳон тасвирий санъати тарихига мурожат этар эканмиз юқоридаги фикрларга жуда кўплаб мисоллар келтиришимиз мумкин. Масалан: П.Рубенс, Н.Пуссен, К.Коро, Т.Репин, Н.Ярошенко, В.Суриков, П.Беньков, Л.Абдуллаев, А.Абдуллаев, М.Набиев, Р.Аҳмедов, З.Иноғомов, Ж.Умарбеков, А. Мирзаев, А.Икромжонов, М.Нуриддинов, З.Фахриддинов, О.Ғозиев асарларида манзара мавзули композициянинг ёрдамчи қисми сифатида акс этган. Н.Кримов, И.Левитан, Ф.Васильев, И.Шишкин, У.Тансиқбоев, Н.Карахан, Г.Абдурахмонов, А.Мўминов, И.Ҳайдаров, А.Юнусов, А.Жамолов, М.Тошмуродов ва бошқалар манзарани мустақил бадиий мукамал асар сифатида яратганлар.

Ўзбек рассомлари ичида ҳам рангга жуда эътиборли муносабатда бўладиган, унинг гўзал уйғунлигини ифодалаб бера оладиганлари кўп. Бундай уста, маҳорат эгаларига мўйқалам сохибларидан М.Набиев, Р.Аҳмедов, Р.Чориев, В.Бурмакин, Б.Бобоев, Ж.Умарбеков, А.Мирзаев, А.Икромжонов, М.Тошмуродов, А.Нуриддинов, О.Қозоқов ва бошқаларнинг номларини мисол қилиб келтиришимиз мумкин. Уларнинг кўплаб ажойиб асарлари фикримизнинг тасдиқлаб турибди.

Хулоса.

Тасвирий санъатнинг рангтасвир тури бир нечта йўналишларга бўлинган ва ҳар бири узига хос специфик хусусиятларга эга. Рангтасвир йўналишида фаолият олиб борган жаҳон миқёсида буюк ижодкорлар билан бир қаторда ўзбек рассомлари ҳам муносиб ижод қилиб келмоқдалар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Веймарн Б.В. Искусство Средней Азии.- Москва, 1940.
2. Пугаченькова Г.А., Ремпель Л.И. История искусств Узбекистана. - Москва, 1965.
3. Ремпель Л. И. "Искусство советского Узбекистана" – Москва. Советский художник, 1976.
4. Морозова А.С., Аведова Н.А., Маҳкамова С.М. Ўзбекистон халқ санъати.–Тошкент. 1979.

**TALABALARNI OCHIQ HAVODA MANZARA ISHLASH QOBILIYAT
TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.**

Rizayev Xakimjon Ismoilovich

Namangan davlat universiteti
San'atshunoslik kafedrası dotsenti.

Annotatsiya. Maqola tasviriy san'atning rangtasvir darslarida, ochiq havo (plener) amaliyotida yoshlarga tabiat manzarasini tasvirlashga o'rgatish metodikasiga bag'shlangan. Unda tasviriy san'at qonuniyatlari va etyud ishlash bo'yicha metodik tavsiyalar berilgan.

Tayanch tushunchalar: Tasviriy san'at, manzara janri, akvarel, kompozitsiya, perspektiva, plener, nisbat, rang, etyud.

The article is devoted to the method of teaching young people to depict the landscape of nature in painting lessons of fine arts, in open-air practice (plain air). The methodological advice on working with the sketch and on the legacy of fine art.

Supporting concepts: Fine arts, landscape, watercolor, composition, perspective, open-air, proportion, color, etude.

So'nggi yillarda Respublikamizning barcha sohalarida tub o'zgarishar, chuqur islohatlar olib borilayotgani ma'lum. Ayniqsa, ta'lim tizimida ham yangi zamon talablariga mos, jahon tajribalari bilan raqobatbardosh ilmiy-ijodiy salohiyatni chuqurlashtirish kabi dolzarb masalalar pedagoglar zimmasiga katta mas'uliyat yuklamoqda. Bu borada hukumatimiz tomonidan qabul qilinayotgan qaror va farmonlar hududlarda bu jarayonni barqaror rivojlantirish borasida katta ahamiyat kasb etmoqda.

Oliy ta'lim tizimidagi Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi, Rangtasvir (dastgoxli) ta'lim yo'nalishlarida talabalarni mutaxassislik fanlarini o'qitish sifatini oshirish ham ayni paytda dolzarb masalalardan hisoblanadi. Bu borada ushbu ta'lim yo'nalishidagi ixtisoslik fanlarni auditoriyadan tashqari dars mashg'ulotlarini o'tkazish ham muhim masalalardan biri sanaladi. Talabalarni ochiq havoda rasm chizish ko'nikmasini o'stirish bo'yicha yetarlicha imkoniyatlarga egamiz. Bu borada mamlakatimizdagi Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent, Shaxrisabz, Qo'qon kabi tarixiy shaharlarimizda ko'hna me'morlik obidalarining borligi bizlarni quvontiradi. Chunki, oliy ta'limda 60210500-Rangtasvir (dastgoxli), 5110800-Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishlarida o'quv rejasida ko'rsatilgan 2-4-6-semestrlarda malaka amaliyoti, ya'ni ochiq havoda rasm chizish (plener) amaliyoti berilgan bo'lib, auditoriyada Qalamtasvir, Rangtasvir, Rangtasvir va kompozitsiya, Perspektiva, Nusxa ko'chirish, Akademik qalamtasvir asoslari, Dastgohli akademik rangtasvir va kompozitsiya kabi fanlarni auditoriyada o'tirgan vaqtda, qo'yilgan natyurmort yoki portretni ishlash jarayonida tasvirlash ko'nikmalarini ya'ni – joylashtirish, qurish,

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

nisbatlarini aniqlash, buyum tusini aniqlash, rangtasvirda esa rang munosabatlarini, issiq va sovuqligini aniqlashni, aynan borliqdan o'rganadilar. Shu ko'nikma va malakalarni mustahkamlash hamda talabalarni erkin ishlay bilishlari uchun ochiq havoga olib chiqish muhim o'rin tutadi.

Ona tabiatmizning rang-barang va go'zalligi, quyosh nuri atrof-muhit bilan uyg'unlashib betakror bo'yoqlar uyg'unligini tashkil etadi. Tabiat manzaralari va rangtasvir asarlari bilan tanishib borish kishi ruhiyatini mustahkamlab, ichki dunyosini boyitadi. Ayni paytda, tabiat go'zalligini aks ettiruvchi manzara asarlari insonlarda vatanga muhabbat tuyg'ularini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Taniqli rus pedagogi K.D. Ushinskiy go'zal landshaftning yoshlar qalbiga tarbiyaviy ta'sir kuchi bilan hech qanday pedagogika tenglasha olmaydi – deb ta'kidlagan ekan [1].

Tabiatni o'rganish, rassom mahoratini oshirish, bir-biriga chambarchas bog'liq jarayonlardir. Manzara ustida ijod qilish mahorati rassomni tabiat ko'rkidan olgan taassurotlariga bog'liq bo'lib, bu holni rassom borliqda ishlash jarayonida oladi, faqatgina tabiat bilan muloqot natijasidagina ilhom kelishi va manzara kompozitsiyasi pishib yetilishi mumkin. Mohir rus rassomi A.A. Plastov ta'kidiga ko'ra: “Etyudlar ustida ishlash-eng oliy mahorat maktabidir” [2].

(1-rasm)

Shu bois, manzara janri, manzara etyudlari ustida ishlash pedagog rassom tayyorlash jarayonida muhim ahamiyatga ega. Uyg'onish davrining mashhur olimi, me'mor va san'at nazariyotchisi Leon Battista Alberti o'zining “Arxitektura haqida o'n kitob” deb nomlangan risolasida yozadi: “Tasviriy san'atga endi kirib kelgan yoshlarga mening o'gitim shundan iborat: chizishni o'rganayotganlar yozishni o'rganuvchilar bosib o'tgan yo'ldan yurishlari darkor. Ya'ni, ular har bir harf shaklini (qadimgilar tilida buni elementlar deb yuritiladi) bittama – bitta yozishga

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

o'rganishadi, keyin bo'g'in chiqarishadi, va nihoyat ulardan so'z tuzishni o'rganishadi. Musavvirlikda xuddi shunaqa" [3].

Rangtasvir ishlashda amal qilinishi lozim bo'lgan qoidalaridan biri – "Havo perspektivasi"dir. Havo – insonning yashashi uchun zarur bo'lgan gazsimon modda bo'lsa-da, rangtasvir ishlash jarayonida o'zining sezilarli ta'sirini ko'rsatadi. Havo tarkibida chang, har xil bug'lar, zarrachalar bo'lganligi sababli, uzoqda joylashgan narsalarni idrok etishda havo qatlami jiddiy to'sqinlik qiladi. Masalan: kuzatuvchiga nisbatan narsalarning uzoqlashib borishi natijasida biz ularni och havo rang tusiga o'ralgan holda ko'ramiz. Chunki, yaqindagi narsaning rangiga havo qatlami kam ta'sir etganligi sababli ularning ranglari tiniqroq, uzoqdagi narsalarning ranglari esa xiraroq, bo'g'iqroq, havorang aralash ko'rinishda bo'ladi. Bunda kuzatuvchiga nisbatan uzoqlashib borayotgan borliq tobora och havo rang ko'rinishiga ega bo'lgan havo qatlami bilan yupqa tarzda o'ralib boraveradi. Bu xususiyatni biz Rahim Axmedovning "Tong. Onalik" asarida yaqol ko'rishimiz mumkin [4].

Ochiq havoda borliqdan chizish jarayonini tashkil etuvchi omillarni belgilab olamiz. Bu: 1) tasvir obyekti (borliq), 2) tasviriy material, 3) muhit. Oxirgisi ancha e'tiborli. Bunda biz nafaqat borliqni qurshab turgan havo yorug'ligi ranglarini nazarda tutmoqdamiz; amaliyot o'tkazilayotgan sharoitning holati ham kattadir. Ya'ni muhitdagi rangni belgilash yo'lida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan murakkablik – bu idrokning o'zgarmasligidir. Bir tomondan, kuzatiliyotgan muhitdagi ranglar o'zgaruvchan bo'lishi zarur bo'lsa, ikkinchi tomondan, etyud bajarish uchun motiv yoki borliq postanovkasining holatida ranglar o'zgarmasligi zarur. Bu ziddiyat yechimi borliqdan etyud bajarish paytida borliqdagi detalning shakl va rangidagi o'ziga xosligini tez payqab olish qobiliyati evaziga topiladi, ya'ni qisqa muddatli (15-30 daqiqa) etyudlar bajarish uchun kerak bo'lgan ko'rish qobiliyati evaziga hamda bunday paytlarda inson tabiatdagi rangning ma'lum bir holatinigina emas, balki bir holatdan ikkinchisiga o'tish jarayonini ham kuzatishini unutmaslik kerak va qisqa muddatli etyud ishlash jarayonini ustos amalda talabalarga maxorat darsi shaklida o'rgatish kerak bo'ladi.[5]. (1-rasm).

O'quv vazifalarni rejalashtirishda maqsadni aniqlashtirib olish muhimdir. Bu o'rinda talabaning qobiliyati, etyud formati, bajarish usuli va ishlash vaqtini hisobga olish alohida o'rin tutadi. Etyud bajarish odatda umumiy tarzda rejalashtirilib, unda, asosan, uch xil mashiq bajarish hisobga olinadi; a) qalamtasvir bo'yicha, b) rangtasvir bo'yicha, d) kompozitsiya bo'yicha sharoitga qarab kompozitsion yechimning ketma-ketligi, shakl qurishning chiziqli-konstruktiv xossasi, etyudning ton va rang munosabatlari aniqlanadi. Ton va rang munosabatlarini yaxlit tarzda qabul qilish uchun ko'zni "to'g'ri qo'yishni" o'rganish zarur. Bu yangi o'rganayotgan talaba uchun juda muhimdir. Muhit va yoritish sharoitining ta'siri ostida predmet rangining issiq-sovuqligi, ranglar tonidagi ikki xillik ko'zga tashlanadi, borliqning ranglar nisbatini bir qarashda aniqlash mumkin, ammo, ko'z o'rganib qolishi va idrok barqarorlashgani sari

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

o'zgarganday tuyuladi. Shu bois, shaklning geometrik ko'rinishini, uning chiziqli-konstruktiv tuzilishini tahlil qilishga tushmasdan, avvalroq politradan rangni tanlab ulgurishi maqsadga muvofiq. Borliqdan olingan birinchi taassurotni albatta yodda saqlab qolish lozim. Va bu amalda rangtasvir rangini idrok etishning asosiy sharti borliqqa nazar solish shartligini eslatish kerak, ya'ni borliq doimo bir xil, o'zgarmas bo'lmasligini hisobga olish lozim.

Borliqdan rangtasvir ishlashda atrof-muhitni hisobga olish ham muhim hisoblanadi. Auditoriyadagi sharoit bilan borliqdagi sharoitlar butunlay boshqa-boshqa. Bunda jismoniy, ruhiy va ijtimoiy faktorlar mavjudki, bu rasm chizayotganda ta'sir ko'rsatmay qolmaydi. Shuning uchun ham talabalar gavjum joydan ovloqroq joylarda rasm ishlash maqsadga muvofiqdir. Ochiq havo (plener)da o'tkaziladigan amaliyotda talabalarning kasbiy pedagogik ko'nikmalarini shakllantirish, ularga tasviriyy san'at asarlarini o'rgatish, topshiriqlarni muvaffaqiyatli bajarishlari uchun talabalarga namunali asarlarni ko'rsatish maqsadga muvofiq. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, talabalar tomonidan avval bajarilgan ijodiy ishlar doimo qiziqish uyg'otadi. Talaba tashabbuskorlik, intiluvchanlik, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni o'zida chuqur shakllanishiga urinishi zarur. Bu narsa bo'lg'usi pedagog-rassom uchun ayniqsa, muhim bo'lgan kasbiy talab hisoblanadi. Tashabbuskorlik va ijodkorlik murakkab intellektual-ruhiy xislatlardan hisoblanadi. Uni buyruq bilan yoki shunchaki ustoz tavsiyasi bilan shakllantirib bo'lmaydi. Talaba o'z ustida mustaqil ishlashga ko'p vaqt ajratib, kerakli bilim va ko'nikmalarni muntazam ravishda rivojlantirib borishga ahamiyat berishi zarur.

Tabiat qo'ynida jamoa bo'lib rangtasvir bilan shug'ullanish odatda qizg'in ijodiy muhitida kechadi. O'qish jarayonida talabalar ikki xil sharoitda borliq bilan ishlashadi, ya'ni borliqdan rasm chizishadi: auditoriyada va ochiq havoda. O'quv xonasida o'quv qo'yilma atigi bir necha metrni tashkil etsa, tabiatda o'nlab, hatto yuzlab uzoq masofani tashkil etadi. Masalan: "Natyumort" chizish joyidan ikki uch metr masofa uzoqlikda bo'ladi, xolos. Bunday sharoitda talaba old plan bilan orqa plani ranglar nuqtasi nazaridan farqini aniq belgilab olishi birmuncha qiyin kechadi. Natijada, talabalar ishlagan suratlarda oldingi va orqa plan ko'pincha bir xil, detallashtirilgan holda ko'rinaveradi. Ochiq havoda esa ko'pchilik talabalar birinchi plan tasvirini me'yoriga yetkazmaganliklari ko'zga tashlanadi. Shu bois, ham, ochiq havoda ishlash jarayonida borliq joylashgan muhitni rang-barang bo'lishiga harakat qilish kerak va sharoitni tez-tez o'zgartirib turish zarur. Bu, o'z navbatida, tabiatning bo'yoqlari xilma-xilligi haqidagi tasavvurni kengaytiradi.

Talabalar ochiq havoda mustaqil ish uchun joy tanlaganda bir xillikdan kechishga harakat qilishlari zarur. Taassurotlarning yangilanib turishi yoshlarda tasviriyy qobiliyatni muntazam rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, joyni tez-tez almashtirib, tongdan quyosh bo'lgunga qadar har xil vaqtida bir safar qishloqda bo'lsa, boshqa mahal manzarali dam olish maskanlariga borib, tarixiy, madaniy yodgorliklar rasmini chizish tavsiya etiladi. Chunki yurtimizda

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

tarixiy shaharlar: Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent, Shahrisabz, Qo'qon kabi shaharlarda tarixiy binolarimizni o'rganish, ularni tasvirlash bilan birgalikda shahar va qishloq ko'chalarini bugungi kunda rivojlanib, yangilanib chiroy ochib borayotgani mo'yqalam ustalarini ijodga undaydi. Talaba yoshlar vatanni sevishga, madaniy-tarixiy merosimizni asrab-avaylashga o'rgatish, jannatmakon yurtimizni tasviriy san'at asarlari orqali keng yoritishga o'rgatish pedagog musavvirlarning sharaflı burchidir.

Adabiyotlar

1. Ушинский К. Д. Избранные педагогические произведения. – М., 1968. – С. 338.
2. Мастера советского искусства о пейзаже. – М., 1963. – С.96.
3. Алберти Леон Баттиста. Десят книг об архитектуре. – М.,1937. – С. 58.
4. Egamov H. Rangtasvir.– T., 2005.– B. 14.5. Маслов Н.Я. Пленер. – М.,1984. – С. 42.
5. Bo'lr Boltabaevich Baymetov, XX Muratov. Technologies for improving students' imaging skills in practical training in visual arts. Science and Education, 2021.349-354.
6. Bo'lyr Boltabaevich Baymetov. The future in higher pedagogical education some of the formation of creative abilities of visual arts teachers issues. academic research in educational sciences volume 2 | issue 1 | 2021.
7. Rizayev Hakumjon Ismailovich. The theoretical foundations of teaching students to work with images from visual arts in plein air practice. SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL. ISSN 2181-0842 VOLUME 3, ISSUE 3 MARCH 2022. Pages 997-1004.
8. Rizayev Hakumjon Ismailovich. Forming the ability of students to work on landscape in the open air. Pedagogical skill. Scientific-theoretical and methodical journal. - Bukhara, 2018. - #1. B. 220-222.
9. Rizayev Hakumjon Ismailovich. Improvement of the system of development of professional and creative competences of students in the course of outdoor practice classes. MATERIALS of the Republican scientific and practical conference on the topic "Teaching and educating in an innovative way to improve education" NOVEMBER 25-26 NOKIS- 2022 Page 262.
10. Rizayev Hakumjon Ismailovich. SCIENTIFIC-THEORETICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING STUDENTS' ARTISTIC AND CREATIVE COMPETENCES IN OPEN-AIR PRACTICE. GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915 Vol. 12, Issue 11 November (2024)
11. Rizayev Hakumjon Ismailovich. For Publication of the Paper Entitled 2024 AWARD CERTIFICATE of APPRECIATION The Uniqueness Of Chromatic Colors In The Development Of Artistic And Creative Competence Of Students. Progress Annals: Journal of Progressive Research Valdivia, Los Ríos, Chile Volume 02, Issue 11, November 2024

Qisqa muddatda natyurmort rangtasvirini bajarish usullari
Sharipjonov Muxiddin Shokirjon o'g'li
Namagan davlat universiteti dotsenti, PhD

Annotatsiya: Mazkur maqola tasviriyy va amaliy sa'at o'qituvchilarini tayyorlaydigan oliy o'quv yurtlarida rangtasvir fanidan qisqa muddatda uy-ro'zg'or buyumlaridan tashkil topgan natyurmortlarning rangtasvirda bajarish usullari, ochiq havoda kichkina hajmdagi bir seansda ishlanadigan etyudlarning ahamiyati va har bir talaba uzoq muddatli auditoriya mashg'ulotlari davomida yo'l qo'yadigan ayrim kamchiliklarni bartaraf qilish tajribasini amaliyot davomida orttirish imkoniyati boyon qilinadi.

Kalit so'zlar: Natyurmort, etyud, yo'rug'lik shulasi, mato, rang kontrastligi, xromatig, qarama – qarshilik, faktura, kollarit, moyqalam, akvarel, tasvirlash bosqichlari.

Xolis fonda oddiy shakldagi uy – ro'zg'or buyumlaridan tashkil topgan natyurmortning uzoq muddatli rangtasvirini “lessirovka” uslubida ishlab tajriba orttirgan talaba oldida turgan navbatdagi vazifa birmuncha murakkab bo'lgan uy – ro'zg'or buyumlaridan tashkil topgan natyurmortni “alaya- prima” uslubida qisqa muddatli rangtasvirini ishlash hisoblanadi. Shuning uchun avvalo, talabalarga qisqa muddatli etyudlar qanday ishlanishi haqida tushuncha berish lozim.

Ta'limning ilk bosqichida taxsil olayotgan talaba tasviri ishlayotgan buyumlarni yuzaki, tashqi ko'rinishini xuddi o'ziday qilib ko'chirishga harakat qiladi. Ular diqqat bilan natyurmort kompozitsiyasidagi buyumlarning har biriga birma – bir tikilib qarab, so'ngra har bir mayda bo'laklarni va ularning ranglarini alohida – alohida berishga harakat qilishadi. Natijada esa tasvir ham alohida – alohida mayda bo'laklardan tashkil topadi va bir butun ko'rinish, yaxlitlik yo'qolib qoladi. Bunday kamchiliklarni oldini olish uchun talabalarga naturadagi barcha buyumlarga yaxlit bir narsadek qarashni, yetakchi rang dog'larini ko'ra bilishni hamda ularni bir vaqtda ishlashni o'rgatish zarur. Natura obyektlarini yaxlit ko'rish va asosiy, yetakchi rang dog'larini aniqlay bilish – muhim kasbiy mahoratni talab qiladi, bunga esa dastlabki rangtasvir ta'limidan boshlab erishish kerak.

San'atga ixtisoslashgan barcha o'quv yurtlarida ochiq havo sharoitida etyud ishlash plener amaliyoti davomida amalga oshiriladi. Ochiq havoda kichkina hajmdagi, bir seansda ishlanadigan etyudlarning ahamiyati katta bo'lib, har bir talaba uzoq muddatli auditoriya mashg'ulotlari davomida yo'l qo'yadigan ayrim kamchiliklarni bartaraf qilish tajribasini amaliyot davomida orttirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Amaliyot davomida naturaning oldi planidagi yetakchi rang dog'larini uzoqdagi ranglarga nisbatan qarama – qarshiligini taqqoslash imkoniyati katta. Chunki, asosan manzara tasviri ishlanadi va unda fazoviy perspektiva aniq, ravshan ko'zga tashlanib turadi. Kichik o'lchamdagi etyudlarda buyumlarning

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

mayda bo'laklarini rangiga e'tibor berilmaydi, asosan katta rang munosabatlari inobatga olib ishlanadi.

1-rasm. Manzarani qisqa muddatli etyudi.

Manzaraning qisqa muddatli etyudini ishlaganda yorug'lik tez o'zgarib ketishini har doim inobatga olish zarur. Erta tongda, peshinda yoki shom payti erga quyosh nurlari turlicha etib keladi. Hattoki, quyosh bulutlar ortida bo'lsa ham, u manzaraning umumiy yoritilish holatiga bevosita ta'sir qiladi. Shuning uchun ham ishning boshlanishida va so'ngida manzaradagi yorug'lik holati turlicha bo'lishini aslo unutmaslik kerak. Tabiatning oniy lahzalarining tezlik bilan tasvirini ishlab qolish uchun ham qisqa muddatli etyudlar bajariladi.¹ (1-rasm)

“...Etyudni shunday tasvirlash kerakki, birdan er bilan suvni osmonga nisbatan tus munosabatlarini anglab, mohiyatini ilg'ab olish kerak” – deydi K. A. Korovin o'z shogirdlariga¹. Uning o'zi ham qisqa muddatli etyudlarda asosiy rang munosabatlarini topishning mohir ustasi hisoblangan.

Oliy o'quv yurtlarining birinchi bosqich talabalarini aksariyati avval maxsus ixtisoslashgan maktablarda taxsil olmagan bo'ladi. Shuning uchun ham ularni shartli ravishda ikki guruxga ajratish mumkin bo'ladi; birinchi gurux - boshlang'ich bilimga ega bo'lgan, san'atga ixtisoslashgan maxsus maktablarda taxsil olgan, qisqa muddatli etyudlar haqida tushunchaga ega bo'lgan talabalar, ikkinchi gurux – o'rta umumiy ta'lim maktablarini tamomlagan, iqtidori bor, ammo boshlang'ich bilimi etarli bo'lmagan, qisqa muddatli etyudlar haqida tushunchaga ega bo'lmagan talabalar. O'qituvchi shu ikki guruxga ham tushunarli bo'lishi uchun qisqa muddatli etyudlarni ishlashdan ko'zlangan maqsadni aniq va ravshan tushuntirishi, amalda ishlab ko'rsatib berishi zarur.

¹ С. Абдирасилов, Н. Толипов. Рангтасвир. Дарслик. –Т.: 2019. 75-б.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Qisqa muddatli etyudlarni bajarish maqsadi ham turlicha bo'lishi mumkin. Jumladan, ba'zi bir holatlarda etyud uzoq muddatli vazifani bajarish oldidan amalga oshiriladi va unda asosan naturadagi rang munosabatlari tahlil qilib o'rganiladi hamda uning koloritiga xos bo'lgan ilk tassurotlar aniqlanadi. Boshqa bir holatda esa, ayrim buyumlarni, shakllarni puxtaroq, yanada mukammal o'rganish maqsadida ularning mayda bo'laklarini etyudi ishlanadi. (2-rasm)

2-rasm. Nasyurmort kompozitsiyasini qisqa muddatli tasviri.

Auditoriya sharoitida kuzatish va o'rganish uchun tuzilgan sodda nasyurmortning umumiy tus va rang nisbatlarini bir nechta qisqa muddatli etyudlar bajarish orqali amalga oshiriladi. Nasyurmortni yorug'lik manbaiga nisbatan har xil masofada joylashtirib, ularni farqini o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Dastlab nasyurmort qo'yilmasi derazaga yaqinroq joylashtiriladi, natijada u kuchliroq yoritilgan sharoitda bo'ladi. Keyingi nasyurmortni xona o'rtasiga yoki undan ham ichkarroqqa qo'yilsa, yoritilish darajasi avvalgi qo'yilmaga nisbatan biroz sustroq, ranglari va yorug'lik qarama - qarshiligi ham past darajada bo'ladi.

Bu o'quv qo'yilmalarining qisqa muddatli etyudlarini ishlash orqali yorug' - soyani, buyumlarning tuslarini, kontrastlilikni pasaytirish yoki kuchaytirishni, yaxlit ko'rish va his qilish, fazoviylik o'rganiladi. Talabalarni qisqa muddatli etyudlar yordamida muntazam tarzda bajargan mashqlari buyumlar rangining nozik o'zgarishlarini farqlashiga, kuzatuvchanlik qobiliyatini rivojlanishiga, tasviriy vositalardan ustalik bilan foydalanishlariga zamin yaratadi.

Etyudlardan ko'zlangan maqsadlardan yana biri buyumlarning o'ziga xos tipik va xarakterli tomonlarini, belgilarini o'rganish sanaladi. Talabalar qisqa muddatli etyudlari yordamida buyumlarning o'ziga xos tipik va xarakterli tomonlarini qanchalik yaxshi o'rganib olganliklarini bilish uchun ularni asliga

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

qaramasdan, xotira va tasavvur asosida ishlab, o'zlarini sinab ko'rishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Bu borada rus rassom-pedagogi K. Yuonning quyidagi fikri juda ham o'rinli hisoblanadi.

“...Etyudlar umumiy qoidalarni o'rganishga yaxshi yordam beradi, bu qoidalar rassom uchun majburiydir. Undan keyin esa tipik va xarakterli tomonlarni topishni o'rganish kerak. Bundan tashqari, men doimo o'quvchilarimni xotira asosida ishlash malakalarini hosil qilishga undayman. Ikkita holat – bir tomondan tabiatni mayda detallarigacha o'rganish, ikkinchi tomondan esa tanlab, tahlil qilib o'rganish – sizlarni holatning mezboni bo'lishingizga, qolaversa, rangtasvir sirlarini egallashingizga imkon beradi... xotira asosida, aniqrog'i kuzatish asosida ishlash ulkan ahamiyatga ega. Shu tarzda yosh rassomlarni tabiat qoidalarini o'rganish, kuzatish va tahlil qilish orqali bo'lishiga o'rgat.”²

Bundan shunday xulosa qilish mumkin, talabalarni buyumlarning aynan o'zinigina ko'chirmasdan, balki ularni o'ziga xos bo'lgan xarakterli, tipik tomonlarini ham topishga o'rgatish kerak. Avvaliga bitta buyumning qisqa muddatli etyudini asliga qarab ishlash yordamida uni xarakterli tomonlarini topishni o'rganish kerak. Vazifani asta sekinlik bilan murakkablashtirib ikki va undan ortiq bir xil buyumlarni, keyinchalik esa mavzuli natyurmort kompozitsiyasining umumiy tipik tomonini topishni o'rganish zarur.

Vazifani yanada murakkablashtirib muqaddam asliga qarab ishlangan buyumlarning ustini istalgan bir mato bilan yopib qo'yib, uni xotira va tasavvur asosida ishlash kerak bo'ladi. Xotira va tasavvur asosida ishlangan qisqa muddatli etyudni buyumlarning asli bilan solishtirib, yutuq va kamchiliklar aniqlanadi. Shu tariqa ushbu tajriba yordamida asta sekinlik bilan yanada murakkab tuzilishga ega bo'lgan buyumlarning tasvirini xotira va tasavvur asosida qisqa muddatli etyudlarini ishlash mumkin. (3-rasm)

Tajribali, mohir rassomlar tomonidan bajarilgan etyudlarni kuzatganimizda ularni nihoyatda nafis va juda ham jozibali chiqqanini guvohi bo'lamiz. Mohir rassomning yordamchi vazifani bajarish uchun ishlagan qisqa muddatli etyudlarining o'zi ham badiiy asar darajasiga etganini ko'rish mumkin. Naturaning koloriti, yorug' – soya nisbatlarini, buyumlarning fakturasini, fazoviyligini, yaxlitligini aks ettirish mahoratiga esa faqatgina uzluksiz amaliy mashqlar natijasida erishiladi

Kontrast fonda turli shaklli va har xil fakturali buyumlardan tuzilgan natyurmortning rangtasvirini bajarish.

Kontrast fonda turli shaklga ega bo'lgan buyumlar deganda avvalo, natyurmort kompozitsiyasida ishtirok etayotgan buyumlarning rangi va orqa fon

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

vazifasini bajarayotgan matolarning rangi bir-biridan keskin farq qilishi nazarda tutiladi.

3-rasm. Uy-ro'zg'or buyumlarini qisqa muddatli tasviri.

Natyurmotdagi buyumlarning tuslari issiq ranglardan iborat bo'lsa, foni sovuq rangli matolardan tashkil topishi, aksincha bo'lgan taqdirda esa, ya'ni buyumlarning tusi sovuq ranglardan tashkil topgan bo'lsa, u holda orqa foniga issiq matolardan qo'yish tavsiya qilinadi. Natyurmort kompozitsiyasidagi buyumlarning rangi va ularni orqa fonidagi matolar rangi kontrastligi asosida hosil bo'ladigan qarama – qarshilik kompozitsiyaning ichki dinamikasiga xizmat qiladi.

Shuningdek, ushbu vazifada natyurmort kompozitsiyasida ishtirok etadigan buyumlarning shakli ham bir-biridan farq qilishi nazarda tutilgan, ya'ni katta - kichik, yo'g'on - ingichka, dumaloq - cho'zinchoq va shu kabi turli xil kontrast shakl-shamoyilga ega bo'lishi lozim. Ayrim buyumlar aylana asosga ega bo'lsa, boshqasi esa to'g'ri burchak yoki cho'zinchoq shaklga ega bo'lishi kerak. Bu vazifadan ko'zlangan maqsad esa katta va kichik, aylana va to'g'ri chiziq shakllardan tashkil topgan buyumlarning fon bilan issiq va sovuq ranglar kontrastligi asosida hosil bo'ladigan koloritni o'rganish hisoblanadi. Bu ham yuqorida ta'kidlab o'tilganidek natyurmort kompozitsiyasining ichki dinamikasini hosil qiladi.

Har xil fakturali buyumlardan tuzilgan natyurmortning rangtasviri deganda esa material cho'yan, mis, temir, shisha, oyna, sopol, chinni, gips, shamot, yog'och va shu kabi ko'plab boshqa turli xil materiallardan iborat bo'lishi inobatga

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

olingan. Har xil fakturaga ega bo'lgan buyumlarning vazifasi ham turlicha bo'lib, ularni yorug'lik nurini turlicha yutish va qaytarish xususiyatiga ham ega hisoblanadi.

Misol uchun, to'q yashil rangli, sirlangan, uzun shaklga ega bo'lgan temir choynak, uni yarmiga teng keladigan sariq tusli sopol chashka va shamotdan yasalgan och sariq tusli nok kabi buyumlardan tashkil topgan natyurmort kompozitsiyasini olamiz. Orqa fonida esa zarg'aldoq va to'q qizil rangli matolar, orqa fon va qo'yilmada yetakchi shaklga ega bo'lgan choynak va orqa fonning rangiga kontrast bo'lgan oq tusli qo'l sochig'ini choynakning ichidan buyum tekisligiga tushirib qo'yiladi. (4-rasm)

4-rasm. Turli shakl va fakturaga ega bo'lgan buyumlardan tashkil topgan natyurmort.

Ushbu natyurmort kompozitsiyasida buyumlarning fakturasi, rangi har xil bo'lganligi bois yorug'likni yutish va qaytarish darajalari ham turlicha bo'lishi inobatga olingan. Ushbu vazifa talabalarga haddan ziyod murakkablik qilmasligi va ular umumiy rang koloritini oson topa olishlari uchun orqa fonga issiq rangli matolarning sovuq tuslaridan foydalanilgan. Shunda ham nok va mato misolida ranglarning keskin kontrastligini ko'rish mumkin.

Yorug'lik esa eng och tusli, yorqin rangli nokka yaqin tomondan tushib turibdi, buyum tekisligidan qaytgan yorug'lik shu'lasi esa nokda o'ziga xos jilvalanishini hosil qiladi. Choynakda esa uni shakliga mos ravishda yorug'lik ham uzun-uzun ko'rinishda ko'zga tashlansa, uni soya qismida esa orqa fondagi zarg'aldoq matodan qaytgan yorug'lik shu'lasi va chashkaning rangini ko'ramiz. Chashkadagi yorug'lik esa unchalik ham ko'zga yaqqol tashlanmaydi. Biroq, ushbu rasmni shu ko'rinishidagi tasviri ishlanganda, chashka tasvirlovchiga nisbatan yaqinroqda joylashganligini ham aslo unutmaslik kerak. Choynak esa qanchalik kuchlik yorug'lik kontrastiga ega bo'lmasin nisbatan chashkaga nisbatan orqaroqda joylashgan.

5-rasm. Turli shakl va fakturaga ega bo'lgan buyumlardan tashkil topgan natyurmort.

Ushbu turli xil buyumlarning fakturasini va har xil ranglarini xis qilish, yorug'-soya nisbatlarini ham yaxshi topish uchun uzoq muddatli mashg'ulotga o'tishdan oldin avvalgi mashg'ulotda o'rgangan qisqa muddatli etyudlardan foydalanish tavsiya qilinadi. (5-rasm)

Temirdan yasalgan qattiq buyumlar va shishadan yasalgan nozik buyumlar kontrastligi ham o'ziga xos ko'rinish kashf etadi. Har ikkisi ham olovda topilab pishiriladi, biroq bittasi o'ta nozik, mo'rtligi bilan ajrab tursa, ikkinchisi esa qattiqligi bilan mashhur sanaladi. Shuningdek, amaliy san'at namoyondalari bo'lgan mohir misgar ustalar qo'lida sayqal topgan misdan yasalgan obdasta, tovoq va shu kabi boshqa ko'plab buyumlar bilan kulollarning ijod maxsuli bo'lgan chinni va sopoldan yasalgan piyola, choynak, tovoq kabi boshqa ko'plab buyumlarning o'zaro kontrastligi asosida milliy san'at buyumlari natyurmort kompozitsiyasini tuzish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдирасилов С., Толпов Н. Рангтасвир. Дарслик. –Т.: “Innovatsiya-Ziyo”, 2019.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy
yondashuvlarning integratsiyasi;

2. Жаббаров Б. Ғ. Академик қаламтасвир. Дарслик. –Т.: “Innovatsiya-Ziyo”, 2022.
3. Жаббаров Б. Ғ. Рангушосликка оид айрим атама ва иборалар луғати. –Н.: “Наманган”, 2001.
4. Х. Soliyev Rangtasvir . О‘quv qo‘llanma . –N.: “Ta’lim taraqqiyoti akademiyasi”, 2024.

**O'ZBEKISTON HAYKALTAROSHLLIGI RIVOJINING ILMIY-
IJODIY ASOSLARI**

D.S.Pulatov

Pulatovdilmurod7781@gmail.com

Namangan davlat universiteti

**Pedagogika fakulteti "San'atshunoslik" kafedrasi dosenti,
san'atshunoslik fanlari nomzodi**

Annotatsiya: Maqolada qadimdan toki mustaqillik yillarigacha bo'lgan davr O'zbekiston haykaltaroshligi ijodiy jarayonining shakllanishi, rivojlanishi va ustivor yo'nalishlari tadqiq etilgan. Ijodiy rivojlanishning tarixiy sharoitga xos mahalliy xususiyatlari, o'sha davrlarga mansub eng nodir namunalar tahlil qilingan. Qadimgi davr haykaltaroshligiga xos ijodiy maktablari o'rganilgan.

Annotation: The article explores the formation, development and priority directions of the creative process of Uzbekistan's sculpture from ancient times to the years of independence. Local characteristics of creative development specific to historical conditions, the rarest samples belonging to those times are analyzed. Creative schools typical of ancient sculpture have been studied.

Key words: a sculpture, a monumental sculpture, plastic, a treatment of light and shade, the form, volume, a composition, traditional, a direction, a stage, art interpretation, the stylistic approach, an image.

Kirish: Jahon halqlari tarixiy-madaniy tamaddunida xalq xunarmandchiligi, amaliy bezak san'ati, me'morlik va ayniqsa, tasviriy san'at turlarining keng rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunonchi, o'tmishda tasviriy san'atning haykaltaroshlik turi sermahsul ijod manbai sifatida ko'plab xalq va elatlar badiiy madaniyatining ajralmas qismini tashkil etgan. Jumladan, O'zbekiston haykaltaroshligining ham olis tarixiy davrlardan sado beruvchi ijod namunalari borki, ular ko'hna o'tmishimizning nodir merosi hisoblanadi.

Natijalar taxlili: Agar O'zbekistonda haykaltaroshlikning tarixiy shakllanishiga e'tibor qaratsak, quyidagi ijodiy bosqichlari ko'zga tashlanadi:

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

birinchi – ilk haykaltaroshlik namunalarining paydo bo'lishi (ibtidoiy jamoat tuzimining mis yoki bronza davri); ikkinchi – miloddan oldingi IV asr oxiri, milodiy IV asrlardagi qadimgi va antik haykaltaroshlik (Ahamoniylar, greklar, kushonlar badiiy madaniyati tarkibidagi davr)³. Quyida mazkur bosqichlarning birinchisiga va qisman dastlabki istilochilik (Ahamoniylar hukumronligi) davriga to'xtalamiz. O'zbekiston hududida tosh asriga oid Obiraxmat, Xo'jakent (Toshkent), Zarautsoy (Surxondaryo), Suratsoy, Soymali tosh (Farg'ona), Taqa tosh (Jizzax) kabi ibtidoiy madaniyat manzillarining topilishi, qadimgi O'rta Osiyo mintaqasida o'zbek xalqining ijodkorlik qobiliyati juda qadimdan shakllana boshlaganligini anglatadi. O'sha davrdagi ilk san'at namunalari g'or devorlariga, suyak yuzalariga ov manzaralarini ifodalovchi lavhalar va turli hayvonlar tasviridan iborat bo'lgan.

Ajdodlarimizning badiiy tafakkurida his-tuyg'ularning zuhur etishi pirovardida voqelikni tasvirlash tushunchasi ham paydo bo'lgan. E'tiborli tomoni shundaki, yuqoridagi qoyatosh va g'orlardagi tasvirlar orasida toshni qattiq jismlar vositasida yo'nish va tirnash orqali bajarilganlari ham uchraydi. Bular tasviriy san'atning ibtidoiy devoriy rangtasvir ko'rinishi shaklida namoyon bo'lsada, biroq ularda tasvirlashning haykaltaroshlik usuliga ham qisman aloqasi borligini e'tirof etish kerak. Chunonchi, haykallar qattiq jismlarni yo'nish, tirnash orqali, yumshoq ashyolarni esa kesish va yopishtirish bilan bajariladi.

Yuqorida keltirilgan tasvirlar zahirida haykaltaroshlikning qattiq jismlar bilan ishlash texnikasi bo'lganligini e'tirof etish kerak. Shunga asoslanib O'zbekiston hududida haykaltaroshlik asarlarini yuzaga kelishining birinchi belgilari aynan, o'sha tasvirlar negizida mavjud bo'lgan deyish mumkin. Tosh asrining Mezolit davrida O'zbekiston hududida mavjud bo'lgan Obisher (Farg'ona), Bo'zsuv (Toshkentda), Machoy (Boysun) kabi ibtidoiy manzilgohlarda haykaltaroshlik texnikasi shakllanish bosqichiga erishdi. Minglab yillik tarixiy

³ Po'latov, D. va Yusupov, A. (2020). AJMR. *AJMR*.

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

rivojlanish asnosida ov qurollari va mehnat buyumlariga shakl berish, bezak va majoziy belgilar tushirish malakasi shakllandi. Ajdodlarimiz ichki his-tuyg'ularini ongli ravishda voqelik bilan uyg'un shakllarda ifoda eta boshladilar.

Farg'ona vodiysidan topilgan eramizdan avvalgi taxminan ikki ming yillik tarixga ega bo'lgan "Ikki boshli ilon" (tumor) tasviri qadimgi haykaltaroshlik namunalaridan biridir. Mazkur tumor bir jihatdan o'sha paytning maishiy hayotida taqinchoq va bezakli buyumlardan foydalanish madaniyati shakllanganligining ashyoviy dalili hisoblansa, ikkinchi tomondan o'sha paytlarda ajdodlarimiz haykal yasash bo'yicha badiiy mahoratga erishganligini tasdiqlaydi, etarlicha ijodiy qobiliyatga va uslubiy tajribaga ega bo'lganligini anglatadi⁴.

Tumordagi tasvir qora toshni mohirona yo'nish va pardozlash bilan bezakli haykaltaroshlikning nodir namunasi darajasiga olib chiqilgan. Bundan ko'rinadiki, O'zbekiston hududidagi dastlabki haykaltaroshlik namunalari ajdodlarimizning kundalik ehtiyojlari uchun zarur bo'lgan uy-ro'zg'or buyumlariga jilo berishdan tashqari, turli zeb-ziynat buyumlariga bezak sifatida ham qo'llanilgan. O'sha davrda haykaltaroshlik maishiy buyumlar tarkibida bo'lib, ularga badiiy bezak o'laroq xizmat qilgan bo'lsada, boshqa bir topilmalar haykaltaroshlikka mustaqil san'at sifatida qaralganligini ko'rsatadi.

Masalan, Surxondaryo (Mirshodi qishlog'i) dan topilgan miloddan avvalgi II-ming yillik davrga mansub "Erkak boshi" haykalini shu o'rinda qayd etish mumkin. Mazkur asar o'sha paytlardan haykaltaroshlikning portret janrida ijod qilinganligini ko'rsatadi.

Miloddan avvalgi ikki minginchi yillarda janubiy O'zbekistonning Surxondaryo hududida shahar tipidagi qadimgi jamoa manzilgohlari shakllangan. Shunday ibtidoiy maskanlarga Sopollitepa va Jarqo'ton kabi shahristonlar kiradi. Sopolli tepada turar joy, ho'jalik, hunarmandlik binolari qurilgan.

⁴ Абдувахобова Севара Алишер Кизи (2022). ТЕМА «СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЗАНЯТИЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫМ ИСКУССТВОМ И РАЗВИТИЕ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ». Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 1 (2), 104-107. doi: 10.5281/zenodo.7182013

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Kulolchilik hunarmandlari ustaxonasida turli maishiy-xo'jalik buyumlar ishlab chiqarish yaxshi rivojlangan bo'lib, ularda haykaltaroshlik elementlaridan foydalanilgan buyumlar ham uchraydi. Ularda hayvon tasvirlari buyumlarga bezak sifatida ishlangan, ko'zalarda esa odam shakliga o'xshash bandlar qo'llanilgan. Sopollitepa topilmalari orasida hayvon tasviri aniq ishlangan. Tasvir bir muncha shartli ko'rinishda ifoda etilishiga qaramay, haqqoniy tashqi tuzilishga ega.

O'zbekiston haykaltaroshligining qadimgi davrida diniy qarashlar, marosim va an'analari bilan bog'liq ko'rinishlarni o'zida ifoda etuvchi topilmalar ham keng uchraydi. Saqlanib qolgan shunday ijodiy ishlar ko'proq Zardushtiylik diniy qarashlari va marosimlarini aks ettiradi.

Ma'lumki, eramizdan avvalgi VII asrlarda Xorazmda shakllangan Zardushtiylik dini odamlar hayoti, ijtimoiy-madaniy odatlariga singib borgan, shuningdek, san'at va madaniyatiga ham o'z ta'sirini o'tkazgan.

Zardushtiylik marosimi bilan bog'liq buyum – ostadonlarda bo'rtma haykaltaroshlikdan foydalanilgan. Ostadonlar turli shakllardan iborat bo'lgan, keng ommalashgan turi to'rtburchak shaklda bo'lgan va yuzalari bo'rtma tasvirlar bilan ishlangan. Samarqand viloyatidagi Mullaqo'rg'ondan topilgan ostadon shu harakterni kuzatish mumkin.

Miloddan oldingi VI asrlarda O'zbekiston hududidagi qadimgi davlatlar Ahamoniylar imperiyasi tarkibida bo'lgan davrda ham haykaltaroshlikning o'ziga xos ijodiy jihatlari ko'zga tashlanadi.

O'sha davr san'atida Eron badiiy madaniyati an'analari bilan mahalliy maktab uyg'unlashgani seziladi. Shu uyg'unlik asosida tasviriy san'atning boshqa sohalari kabi haykaltaroshlikda ham badiiy mukammal asarlar yaratilgan. Bu borada Xorazmning Kallaliqir (mil. av. VI-V asr) saroyida qo'llanilgan haykaltaroshlik namunalari alohida ahamiyatga ega. Saroy ustunining kapitel qismiga ishlangan burgut boshli grifonlar o'sha davr haykaltaroshligining o'ziga xos namunalaridir. Arxeolog S.P.Tolstov tomonidan qadimgi Xorazm hududida olib borilgan

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

izlanishlarda Kanguy madaniyatiga mansub haykaltaroshlik namunalari ko'plab topilgan. Jumladan, Jonbosqal'adan topilgan (2. B-190,195,197,198). “Erkak kishi haykali”, “Otning kichik boshi” haykallarini, shuningdek, Kushonlar davriga oid “Kohin haykali” (b-195), “O'tirgan odam” (b-190), “Qorovulning oyoqlari” (b-197), “Qizil bosh” (b-1998), “Vazamir qallig'ining boshi” (b-1998), “Vazamar toji” haykallari shular jumlasidan.

Miloddan avvalgi VI-IV asrlarga oid “Amudaryo boyligi hazinasi” topilmalari ahmoniylar davri haykaltaroshligi to'g'risida muhim ma'lumotlar beradi. mazkur topilmalarda qadimgi O'zbekiston haykaltaroshligiga oid bezakli buyumlar va haykaltaroshlik asarlari mavjud. “Hozirgi kunda Londondagi Britaniya muzeyida saqlanayotgan bu yodgorliklar ichida oltindan yasalgan haykallar, turli ko'za, bilaguzuk, uzuk, muhr, tangalar, oltindan yasalgan aravacha va qurollar diqqatga sazavorli” (1. b-44). Oltin arava, Jangchi-sak, Oltin bilakuzuk kabi tasvirlar ishlanishi jihatidan bir qadar shartli, ayrimlarida bezakli xususiyatga e'tibor berilishiga qaramay, haykaltaroshlikning ijodiy texnikasi ustunlik qiladi. Oltindan yasalgan bilak uzuk ayniqsa nafis va badiiy jihatdan puxta ishlangan.

Taqinchoqda shoxdor tog' echkisiga o'xshash, biroq burgut tumshuqli afsonaviy obrazga xos tasvir mohirona aks ettirilgan. Axmoniylar san'ati va madaniyati ta'sirida bo'lgan Dingilja (Xorazm) shahar qoldiqlaridan ham bo'rtma haykaltaroshlik an'analari asosida bajarilgan yodgorliklar topilgan. “Bu erda Suzadagi Axmoniylar manzilgohidan topilgan kamonchi tasviri, o'yib ishlangan bronza uzuk-muhr ko'rinishidagi hokimiyat ramzlari, axmoniylar uchun tipik bo'kirayotgan arslon tasviri ishlangan muhr topildi” (3. b-31).

O'zbekiston hududida qadimgi haykaltaroshlikning rivojlanish cho'qqisi yunon istilosi (Aleksandr Makedonskiy va undan keyingi hukumdorlar davri) dan keyin mamlakatda ellinistik san'at va madaniyatning tarkib topishi davriga to'g'ri keladi. “O'zbekiston hududining janubiy sarhadlarida, ya'ni Sug'diyona hamda Baqtriya, Makedoniyalik Aleksandr vafotidan so'ng vujudga kelgan, salavkiylar

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

(er.av. 306y.) keyinroq ulardan ajralgan grek-baqtriya (en.av. 250 y.) va nihoyat, eramizning boshlarida tashkil topgan Kushon davlatlarida mazkur madaniyat ta'siri yaqqol seziladi" (4. b-5). Janubiy O'zbekiston hududida ellinistik madaniyatning vujudga kelishidan tortib toki, milodiy IV asrlarga qadar bo'lgan vaqtlarda haykaltaroshlikda ijodiy faollik kuzatiladi. Mazkur davrlarda ijod qilingan namunalarda antik-yunon san'ati an'analari yaqqol ko'zga tashlanadi. Bu hol o'sha davrda zarb etilgan tangalardagi bo'rtma tasvirlarda ham namoyon bo'ladi. Tangalar yuzasidagi bo'rtma tasvirlarda aks etgan hukumdorlar qiyofasi buning yorqin misolidir. "Tangalardagi hukumdor portretlari ham individualdir... Reallik, obrazning haqqoniyligi, ruhiy to'laqonlik rim haykaltaroshligidagi portretni vujudga keltirgan. Mazkur tangalar bizga gohida ruhiyat xususiyatlari, gohida qo'pol, biroq doimo yorqin individual portret galereyasini namoyon etadi" (4.B-6). Bu kabi tangalarning aksariyat qismi salavkiylar hamda grek-baqtriya davriga oid. Tangalarning old tomonida davr hukumdorlari – Evtidem, Demetriy, Evkradit, shuningdek ikkinchi tomonida esa afsonaviy obrazlar – Zevs, Appolon, Dionis, Gerakl, Poseydon qiyofalari tasvirlangan.

Haykaltaroshlikning portret va ayniqsa monumental (mahobatli) turidagi ijodiy faoliyat Kushonlar davrida avj oldi. Bu davrdagi haykallarda antik-yunon an'analari saqlanib qolgani holda Hindistonning Gandxara ijodiy yo'nalishi bilan uyg'unlashgani kuzatiladi. Chunonchi "Hindiston hududida eng yirik ellinistik markaz – Gandxara san'ati Kushon davridagi badiiy an'alar rivojlanishiga muhim ta'sir ko'rsatib, ellinistik xususiyatlarni budda obrazlar ikonografiyasida qayta yuz ko'rishiga omil bo'ldi" (4. b-9). Bunday ijodiy-uslubiy harakterdagi haykalar Surhondaryo viloyatida joylashgan o'sha davrning shahar madaniyati markazlari bo'lmish – Dalvarzintepa, Kampirtepa, Xolchayon hamda Fayoztepa va Ayritom manzilgohlaridan topilgan. Hozirda mazkur arxeologik manzillardan qazib olingan haykallarning aksariyati O'zbekiston Fanlar akademiyasining San'atshunoslik

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

ilmiy tadqiqot institutidagi San'atshunoslik ekspeditsiyasi kolleksiyasida saqlanmoqda.

O'zbekiston hududida qadimda rivojlangan haykaltaroshlik ijodi arablar istilosidan so'ng XIX-asrning oxirlariga qadar turg'unlik davrini bosib o'tdi. Tasviriyy san'atning mazkur turi XIX-asr oxiri XX-asr boshlarida rus mustabit tuzimi davridan kirib kela boshladi. XX-asr boshlarida O'zbekistonga bir necha rus rassomlari kelishgan, ular tasviriyy san'atni mahalliy makonda rivojlantirish, badiiy ta'limini joriy etish borasida faoliyat yuritgan. San'atshunos olim R.Toqtoshning fikriga ko'ra, bu sohani mamlakatimizda rivojlanishi tasviriyy san'atning rangtasvir va grafika sohasiga nisbatan ancha qiyin bo'lgan. "1920 yillarda mahobatli va dastgohli haykaltaroshlikning rivojlanishi juda sekin kechgan, maqtovga arziydigan bironta asar bo'lmagan. Rassomchilik badiiy ta'lim maskanida yuqori malakali yosh haykaltaroshlarni tayyorlash masalasi yetarli darajada bo'lmaganligi uchun uzoq vaqtgacha tajribali haykaltaroshlar yetishib chiqmagan" (7). Shunday bo'lsada, Respublika haykaltaroshligining 1930-yillar ikkinchi yarmidagi rivojlanish ko'rsatkichi oldingi yillar ijodiga nisbatan o'sganligi ta'kidlanadi.

Ma'lumotlarga ko'ra, o'ttizinchi yillarda naturalizm uslubidagi haykaltaroshlik asarlari yaratilgan. Haykaltaroshlar G.Massons, O.Korjinskaya, Rusakova, N.Krasovskiylar tomonidan istirohat bog'i va korhonalar uchun yaratilgan bunday asarlar puxta ashyolardan ishlanmaganligi va joylarni o'zlashtirilishi bois bizgacha saqlanib qolmagan. 1930-yilning o'rtalarida O'zbekistonga kelgan V.Simonov, B.Ingal, D.Shvars, A.Lavinskiy kabi malakali haykaltaroshlarning ijodi sohada sezilarli o'zgarishlar yasadi. Biroq ijodiy siljishga bo'lgan bu intilishlar ikkinchi jahon urushining boshlanishi tufayli ma'lum vaqtgacha cheklanib qoldi.

Aytish mumkinki, XIX-asrning oxiri XX-asrning 30-yillarigacha bo'lgan davr O'zbekistonga haykaltaroshlikni kirib kelishi bilan izohlanadi. Shunga ko'ra bu davr ijodiy jarayonida badiiy saviyadorlikning sustligi bilan birga,

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

haykaltaroshlikka tegishli uslubiy yondoshuvlar shakllanib ulgurmagan. 1932-yilda Moskvada O'zbekiston rassomlari ijodiga atab o'tkazilgan ko'rgazma namoyish etilgan maishiy janrdagi haykallarda shu xususiyatlarni ko'rish mumkin.

Haykaltaroshlikni kirib kelganiga ancha vaqt bo'lganiga qaramay, 1940-yillar oxirida ham mahalliy makonda o'zlashtirilishi sust bo'lgan. O'sha davrlarga tegishli adabiyotlar kuzatilsa, 1950-yillar o'rtalarida ham faqat Rossiyadan kelgan haykaltaroshlar ijodiga asoslanib fikr yuritiladi, mahalliy ijodkorlar bo'yicha ma'lumotlar uchramaydi. Bu shundan dalolat beradiki, 1930-1940 yillar haykaltaroshligining tasviriy san'at doirasida milliy mavqeyi past bo'lgan. Shu bois, 1940-yillar oxirigacha ko'p sonli haykaltaroshlar ijod qilgan bo'lishiga qaramay, uni tasviriy san'at miqyosida milliy rivojlanish darajasi faol ko'rsatgichda bo'lmagan. Zero, "XX asrning birinchi yarmidan boshlab O'zbekistonda bir necha haykaltaroshlar ijod qilgan bo'lsa-da, jiddiy haykaltaroshlik maktabi hali shakllanmagan edi" (5).

Mazkur san'at turini rus ijodkorlari vositasida olib kirilganligi bois uning badiiy-ijodiy yo'nalishlari negizi yevropa tasviriy san'ati an'analari bilan mushtarak bo'lsada, rivojlanishi uchun sarflangan ko'p yillik davriy bosqichlar mobaynida bu hol milliy jihatdan sayqallanib, munosib ravishda o'zlashtirib borildi.

Mavjud manbalarda haykaltaroshlikning asosiy rivojlanish davri XX-asr ikkinchi yarmi, xususan 1960-80-yillarga xoslanadi. Birinchi yarimi esa R.X.Toqtosh fikri bilan aytganda ijodiy kuch va imkoniyatlar yig'ish va shakllanish davri bo'lgan. "Mazkur davrlarning rivojij asoslari – ijtimoiy o'sish sur'atining farqi, ijtimoiy iste'mol ko'lami, kadrlarning o'sish dinamikasi, shuningdek, asosiy ijodkorlar guruhidagi (Toshkentlik, Samarqandlik, Farg'onalik, Nukuslik va so'ngi yillarda Urganchlik, Navoiylik, Buxorolik) haykaltaroshlararo o'sishda namoyon bo'ladi" (5. b-107). 1970-yillarda ijodiy iste'mol ko'laminin

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

kengayishi hamda kadrlar muammosining yechilishi sohaning tasviriyy san'at turlari orasidagi mavqe'ini oshirdi.

Ijodiy imkoniyatlar doirasi ham kengaydi: zamonaviy binolar fasadi uchun bo'rtma tasvirlar bajarish, muassasa-tashkilotlarga figurali haykallar o'rnatish, boshqarma-idoralari inter'eriga byust yoki ish stollariga dastgohli asarlar qo'yish kabi iste'mol ko'lamining ortishi ijodiy rivojlanish bosqichiga yo'l ochdi.

Haykaltarosh P.Chelishev 1950-yillar oxiridan zamonaviy va milliy obrazlar bo'yicha e'tiborga sazovor portretlar bajardi. Shu o'rinda uning "Bolakay" (gips, 1959), "Alpinistka" (gips, 1962), "Alisher Navoiy" (gips, 1961-64) kabi buyustlarini misol keltirish mumkin. Bu ikki murabbiylar rahbarligida yetishib chiqqan ayrim haykaltaroshlar keyinchalik Rossiya badiiy oliygohlarida tahsil olib, kuchli amaliy ko'nikma bilan qaytishdi. Xususan, Leningraddagi I.Repin nomidagi Rangtasvir, haykaltaroshlik va me'morlik institutida – Gennadiy Xoliqov (1959), Anvar Ahmedov (1964), Robert Avakyan (1964), Abdumo'min Boymatov (1965), V.I.Muxina nomli Oliy badiiy sanoat bilim yurtida – Qodirbek Salohiddinov (1961), Yuriy Kiselev (1964), V.I.Surikov nomidagi Moskva rassomlik institutida - Ahmad Shaymurodov (1965) lar ta'lim olib, o'zbek haykaltaroshligining kuch va imkoniyat salmog'ini oshirdi.

Ularning faoliyati bilan O'zbekistonda o'ziga xos haykaltaroshlik ijodi tezlashdi. "Bu jarayonning boshlanishi asosan Moskva va Leningrad badiiy oliygohlarida ta'lim olgan birinchi mahalliy haykaltaroshlar ijodi bilan belgilanadi" (7. b-69). Chunonchi, ularning ijodiy amaliyotida haykaltaroshlikni o'ziga xos kasbiy imkoniyatlarini chuqurroq o'rganish, jahon plastikasidagi yetakchi yo'nalishlarni o'zlashtirish katta ahamiyatga ega edi. Haykaltarosh A.Ahmedov o'zining "Orzu" (gips, 1967), "Zorenka" (gips, 1964), "Zorenka" (gips, 1965) nomli asarlari bilan kuchli akademik mahoratni namoyish etdi. Ijodida plastik ifodaviylik va anatomik aniqlik alohida e'tibor tortadi.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

1970-1980 – yillar ijodiy rivojlanishning muhim bosqichi sifatida izohlanadi. Zero, “1970-yilning o'rtalaridan Respublikada dastgohli haykaltaroshlik g'oyat faol yo'nalishdagi bosqichni boshidan kechirdi, uning o'ziga xos tomonlari mustaqil rivojlandi”(5). Haykaltaroshlarning ijodiy ko'rgazmalari salmog'i ortdi, realistik san'at va jahon plastikasida yetakchilik qilayotgan asarlarni tushinish va o'zlashtirish jadallashdi. Shu o'rinda aytish mumkinki, “O'rta Osiyo va Qozog'iston Respublikalarining 1983–yilni mart oyida o'tkazilgan Birinchi mintaqaviy haykaltaroshlik ko'rgazmasi muhim voqea bo'ldi, unda 118 ta ijodkorlarning 365 ta dastgohli haykalari namoyish etildi” (8. b-189). Haykaltaroshlar va san'atshunoslar ishtirokida konferensiya tashkil etilib, ko'rgazma eksponatlari muhokamasi o'tkazildi.

1991-yildan O'zbekiston davlat mustaqilligini qo'lga kiritib, barcha sohalarni erkin tasarruf eta boshlaganidan keyingina, bunday haykallarni ommaviy-markaziy maydonlarda sohta viqor bilan qad ko'tarib turishiga barham berildi. Shuningdek, ushbu soha istiqboli uchun yangi ijodiy muhit yaratildi. Jumladan, o'tmishda jahon ilmu-fani va ma'rifatiga katta xissa qo'shgan buyuk allomalarimiz, harbiy tajriba sohibi bo'lgan ja'sur sarkardalarimiz va shu kabi boshqa bobokalonlarimiz siymosini xolis tasvirlashga yo'l ochilishi ijodkorlarni yuksak g'urur bilan ishlashiga imkon berdi.

1991-yillardan izchil davom etayotgan ma'naviy-madaniy islohatlar badiiy hayotda milliy qadriyatlarimiz bilan bog'liq bo'lgan jiddiy ehtiyojlarni yuzaga keltirdi. Xususan, o'zbek haykaltaroshligida mahobatli asarlarning g'oyaviy mazmuni va badiiy ifodasida yangi ma'naviy muhit qiyofasini gavdalantirish, oldingi davrda ishlangan tarixiy shaxslar ko'rinishdan farqli ravishda, barkamol shaxs qiyofasi, odil hukumdor va mutafakkir siymosini yanada “jonli”roq tasvirlash davr talabiga aylandi.

Davlatchiligimizning o'tmish tarixi va zamonaviy qiyofasini mujassamlashtiruvchi mazkur ijodiy masalalar haykaltaroshlar oldiga mas'uliyatli

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

vazifalar qo'ydi. Shundan kelib chiqib, 1991-yildan barpo etilgan ajdodlarimiz haykallari o'tmishimizning boy madaniyatini ifoda etib, milliy iftixor tuyg'ularini uyg'ota oladigan yodgorlik asarlar sifatida gavdalanadi. Shu boisdan yangi davr O'zbekiston haykaltaroshligida tarixiy shaxslar obrazini yaratish asosiy mavzusiga aylandi.

Ijodiy jarayondagi yangi ijodiy burilish davri sohani mahalliy kesimda rivojlanishiga imkon berdi. Chunonchi, avvalgi yondoshuv aqidalari barham topib, halqchil andozaga asoslangan yangi bosqich tajalliy eta boshladi. Hozirda yangi mokonga mos haykallarni poytaxtimizdan tashqarida ham ko'payib borayotganligi sohaning milliy qiyofasi keng qamrovda zuhur etayotganligini anglatadi. Endilikda monumental haykaltaroshlik asarlari shahar markazlari, shoh ko'chalari, bog'-hiyobonlari va shu kabi diqqatga sazovor joylarga tantanavor ro'hda o'rnatilmoqda. Ajdodlarimiz shaxsidan so'zlovchi haykallarni ko'z o'ngimizda yaqqol gavdalanishi ota-bobolarimiz haqidagi tasavvurimizni kengaytirib, ularning siymosi shunchaki faraz emas, balki real qiyofa tarzida xotiramizga o'rinish bormoqda. Ayniqsa, me'moriy gumbazlar hamohangligida bunyod etilgan muhtasham asarlar o'tmish va zamonning badiiy uyg'unligini ta'minlash barobarida milliy haykaltaroshlik hissini oshirmoqda.

Xulosa: Yuqoridagilardan anglashiladiki, ayni paytdagi ijodiy yangilanish davri mahobatli haykaltaroshlikda milliy yo'nalishni rivojlantirish, dastgohli sohada esa umumjahon badiiy jarayoni tajribalarini mahalliy kesimda o'zlashtirishga moyillik yaratdi. Davrimizda yaratilgan barcha asarlarni umumiy baholaydigan bo'lsak, obrazni ruhiy olamiga chuqurroq kirib borish, shakli-shamoyillarning noan'anaviy tomonlari bo'yicha jiddiy izlanishlar lozimligi ijodkorlar oldida yangi vazifalar qo'yimoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Po'latov, D. va Yusupov, A. (2020). AJMR. *AJMR* ..

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

2. Абдувахобова Севара Алишер Қизи (2022). ТЕМА« СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЗАНЯТИЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫМ ИСКУССТВОМ И РАЗВИТИЕ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ». Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 1 (2), 104-107. doi: 10.5281/zenodo.7182013
3. **Katalog:** Gretsiya-O'zbekiston. Qadimiy madaniy aloqalar. Ko'rgazma katalogi. Toshkent 2001 y., "San'at" jurnali nashriyoti.
4. **Kitob:** Hakimov A (1992). Sovremennaya dekorativnaya plastika respublik Sredney Azii. – Tashkent.
5. **Qo'lyozma:** Taktash R (1989). Stankovaya skulptura Uzbekistana 1960-x, 1980-x godov. – Tashkent, Fond NII Iskusstvoznaniya.
6. **Kitob:** R.X.Taktash (1992). Xudojestvenno-kiriticheskiye etyudy (puti i problemy stanovleniya uzbekskogo sovetskogo izobrazitel'nogo iskusstvo, Tashkent.
7. **Knika:** Kol. avt (1976). Iskusstvo sovetskogo Uzbekistana 1917-1972. "Sovetskiy xudojnik", Moskva.

CREATIVITY IN ART EDUCATION – IDEALS AND REALITY

J. Satková¹, A. Šoporová Chocholáková²

^{1,2}*Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia*

E-mail: jsatkova@ukf.sk

andrea.soporova.chocholakova@ukf.sk

Article is a part of a KEGA project “Innovation of university training of art teachers in connection with the needs of 21st century society”, project no. 020UKF-4/2024” (responsible researcher: doc. PhDr. Adriana Récka, PhD.), implemented at Department of Creative Arts and Art Education of Faculty of Education of Constantine the Philosopher University in Nitra (DCAaE FE CPU in Nitra).

Abstract

One of the challenges of contemporary education is the development of creative thinking. Creativity is often discussed, but sometimes it is misunderstood. Future teachers often have insufficient or incorrect information about it to be able to assess and develop it properly. The article first defines creativity and the possibilities for its development, and points to the reality of school practice. In its research part, the article examines the views of university students – future art education teachers – on selected aspects of creativity: originality, the assessment of creativity, and the development of creativity. The research findings lead to recommendations for practice – to focus on familiarizing students not only with ways to develop creativity but also with how to assess it.

Keywords: creativity, attitude, future teachers, art education.

Introduction

At the Department of Creative Arts and Art Education, Faculty of Education, Constantine the Philosopher University in Nitra, we prepare future teachers of visual arts for primary schools, secondary schools, and for the visual arts departments of elementary art schools. An important part of our education also involves focusing on students' personal development. Currently, there is an emphasis on critical thinking and creativity in the education of young people. The development of creativity is emphasized across all types of disciplines that are part of the study programs "Teaching of Visual Arts (Combined Study)" and "Art Education".

Creativity relates to every aspect of life, as it is applied across a broad spectrum of areas including science, art, mass media, fashion, products, etc., and everyone experiences creativity differently. In practical life, we face numerous situations that require quick and resourceful solutions. Individuals who possess not only specialization but also key competencies such as creativity, communication skills, critical thinking, and others, are valuable to the job market (Hrehová, 2016). Meanwhile, employers automatically expect all university graduates to possess these competencies. As recently as the late 20th century, creativity was perceived primarily as the domain of art and artistic subjects; however, today it is required in all disciplines, from both students and teachers, throughout the process of teaching, learning, and applying knowledge (Štěpánková, 2022). The development of society depends significantly on the preparedness of young people; therefore, the development of creativity within the

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

population is also linked to the higher education community. Future teachers will convey information to our children, while also shaping their personalities during formal education. The more teachers understand creative learning and motivation, the better they can enhance their students' creativity, as this encourages students to integrate general and subject-specific skills (Papaleontiou-Louca et al., 2014). Creativity is an essential condition for development and improvement, and fostering creativity through education is a categorical imperative for contemporary society. The school-age period is considered optimal for influencing students through strategies aimed at enhancing creativity (Kusin and Sollárová, 2002). According to current educational policy documents in Slovakia, developing students' creativity is one of the main goals of the education system. However, future teachers often lack professional training in creativity and key competency development, and existing training opportunities are insufficient. As a result, teacher education graduates enter schools lacking these competencies and in practice, subsequently either act intuitively or revert to traditional teaching patterns.

If we want to foster creativity in teachers, we must change the philosophy of teaching and redefine their professional roles and competencies. Thus, a paradoxical situation arises in the field of creativity development within education: we assume that creative teachers will foster creativity in their students, and therefore, future teachers are expected to become creative during their studies. Isolated creativity development programs are introduced, and specific courses are recommended, but these efforts are often sporadic and ineffective. In schools, students still predominantly learn by rote, sit passively at desks, listen to the teacher, solve identical problems using identical methods, and learn information they may never, or hardly ever, use. Primary school becomes merely preparation for secondary school, and some secondary schools function solely as preparation for university. Thus, school fails to prepare students for life, although it should. To change something, at first it is necessary to assess the current situation. The research we conducted at the DCAaE FE CPU in Nitra focused on this.

The aim of the research was to systematically map and analyze the perception of creativity and its role in the educational process among a specific group of respondents – future art teachers. The primary goal of the research was to identify and analyze the prevailing opinions and attitudes of future art teachers towards the definitions of creativity and its place and development in the educational process. The secondary goal was to obtain qualitative insights and reflections from the respondents on the given topic. The research has a descriptive character.

Materials and methods

For the purposes of our research, the questionnaire method was chosen as the primary data collection method. The use of an anonymous questionnaire allowed for the efficient collection of quantifiable data on attitudes and opinions regarding the defined aspects of creativity and its pedagogical implications. We used a partial adaptation of a questionnaire originally created for the European Commission and published in the publication "Creativity in Schools: A Survey of Teachers in Europe" (Cachia and Ferrari, 2010). The adapted questionnaire was designed to ascertain students' attitudes towards creativity. It was structured into two sections, the first dealing with the general concept of creativity and the second focusing on creativity in the educational environment.

1-sho'ba: Tasviriyl san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Section 1. Respondents were presented with a series of statements defining creativity, specifically:

- Creativity is the ability to create something original.
- Creativity is about finding connections between things (previously unconnected).
- Creativity is the ability to produce something valuable.

Section 2. Respondents were presented with a series of statements about creativity in education, specifically:

- Creativity can be developed.
- Creativity can be assessed.
- Creativity is a fundamental skill that should be developed in school.

In bo'li sections, an identical five-point Likert scale was used to express the degree of agreement. The degree of agreement with these definitions was assessed using the scale (1 – strongly agree, 2 – agree, 3 – no strong opinion / neutral, 4 – disagree, 5 – strongly disagree). The research involved 61 students from the Department of Art Creation and Education at Constantine the Philosopher University in Nitra. The respondents were studying within the field of Teacher Training and Educational Sciences, specifically in the study programs Teaching of Fine Arts (in combination) and Art Education. Data collection took place online during the summer semester of the academic year 2024/2025.

Results

Table 1: Level of agreement with definitions of creativity (N=61).

Definition	Strongly agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly Disagree	Total Resp.
1. Creativity is the ability to produce something original.	13 (21,3%)	37 (60,7%)	5 (8,2%)	6 (9,8%)	0 (0%)	61
2. Creativity is about finding connections between things that were previously unrelated.	13 (21,3%)	38 (62,3%)	8 (13,1%)	2 (3,3%)	0 (0%)	61
3. Creativity is the ability to produce something valuable.	14 (23%)	25 (41,0%)	10 (16,4%)	12 (19,7%)	0 (0%)	61

Table 1 shows the following results:

Creativity as originality: As many as 82% of respondents (the sum of "strongly agree" and "agree") perceive creativity as the ability to create something original. This indicates a very strong identification with this definition. Only 9.8% of respondents disagreed, and 8.2% had no strong opinion. Originality is therefore perceived as a key and little-questioned aspect of creativity. Creativity as finding connections: This definition achieved the highest overall agreement, with 83.6% of respondents agreeing or strongly

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

agreeing that creativity is about connecting previously unconnected things. Only 3.3% of respondents disagreed with this definition, which is the least among all three. Slightly more respondents (13.1%) were neutral compared to the definition of originality. Nevertheless, this definition (associative thinking, connecting) is also perceived as a very significant part of creativity. Creativity as the production of value: 63.9% of respondents agree or strongly agree with this definition. Although this is a lower, but still majority, level of agreement compared to the previous two definitions, the level of disagreement and neutrality is significantly higher. As many as 19.7% of respondents disagree with this definition, and 16.4% are neutral. This is considerably more than for the definitions of originality and connecting.

Table 2: Level of agreement with statement of creativity in education (N=61).

Statement	Strongly agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly disagree	Total Resp.
1. Creativity can be developed.	40 (65.6%)	19 (31.1%)	2 (3.3%)	0 (0.0%)	0 (0.0%)	61
2. Creativity can be assessed.	2 (3.3%)	30 (49.2%)	21 (34.4%)	7 (11.5%)	1 (1.6%)	61
3. Creativity is a fundamental skill that should be developed in school.	21 (34.4%)	32 (52.5%)	7 (11.5%)	1 (1.6%)	0 (0.0%)	61

Table 2 shows the following results:

Development of Creativity ("Creativity can be developed"): Extremely high agreement, with 96.7% of respondents (the sum of "strongly agree" and "agree") believing that creativity can be developed. No one expressed disagreement. Assessment of Creativity ("Creativity can be assessed"): Ambiguous attitudes, this statement elicited the most dispersed responses. Only a narrow majority (52.5%) agrees with the assessment of creativity. A very significant portion of respondents (34.4%) has no strong opinion on this issue, indicating significant uncertainty or indecisiveness. Approximately 13.1% (the sum of "disagree" and "strongly disagree") believe that creativity cannot be assessed. Creativity as a Fundamental Skill ("Creativity is a fundamental skill that should be developed in school"): Very high agreement, with a total of 86.9% of respondents (the sum of "strongly agree" and "agree") considering creativity a fundamental skill for school education. Low levels of disagreement and neutrality: Disagreement was minimal (1.6%), and only 11.5% of respondents took a neutral stance.

Discussion

The results of the first part of the research show that respondents (future art teachers) most strongly associate creativity with the ability to find new connections (83.6% agreement) and closely followed by producing something original (82.0% agreement).

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

There is very high agreement and minimal disagreement with both of these definitions. Conversely, the definition linking creativity to the production of something valuable is accepted less unequivocally. Although a majority agrees with it (63.9%), almost a fifth of respondents expressed disagreement, and another significant portion (16.4%) remained neutral. It seems, therefore, that for this group of future teachers, novelty (originality) and process (finding connections) are key, while the requirement of external "value" of the result is perceived as less essential or more problematic. The results of the second part of the research show an interesting picture of the attitudes of future art teachers: there is a strong and unambiguous belief that creativity can be developed (almost 97% agreement) and that it is a fundamental skill that belongs in schools (almost 87% agreement). Conversely, there is significant uncertainty and disagreement in opinions on whether creativity can be assessed (only 52.5% agreement, but as many as 34.4% neutral). It seems that respondents are convinced of the importance and developability of creativity in the school context, but they struggle with the question of its evaluation and measurement. This finding may have important implications for the preparation of future teachers – they need not only methods for developing creativity but also discussion and tools (or at least an awareness of the limits) for its assessment.

Conclusion

The presented research focused on mapping the perception of creativity and its place in education among a sample of 61 art teacher training students at Constantine the Philosopher University in Nitra. Future art teachers are strongly convinced of the importance of developing creativity in schools, understanding it mainly through the prism of originality and the ability to connect ideas. They believe that this development is possible, but at the same time, they face significant uncertainty or skepticism regarding the possibilities of formally assessing creativity. This discrepancy between the emphasis on development and the uncertainty in assessment may stem precisely from the understanding of creativity as a complex process focused on novelty, which is difficult to quantify or measure objectively using traditional school methods, especially if it is less tied to the concept of external "value." It would be interesting to compare the results of our research with results in other countries, as the formative influence of cultural context is important in the perception of creativity, and students' ideas about creativity differ across countries, even within the same artistic discipline (Štěpánková, 2023).

These findings have important implications for practice and further teacher training. So far, there have been two main challenges: the first was to clarify for students what creativity really is, especially how the perception of the general public differs from that of experts regarding creativity and its aspects. Our second task was to teach students specific methods for developing creativity in art education. Both of these goals are being met intuitively in practical disciplines, partially in theoretical ones, and specifically in didactic disciplines. Students are consciously learning to develop fluency, flexibility, originality, imagination, fantasy, and elaboration in art activities (Figure 1), which are applicable in their future practice (Satková, 2022). Visual tasks focused on aspects of creativity are becoming part of seminar papers. Students – future teachers – thus gain a tool for understanding aspects of creativity through experience. The third challenge arising from the research is to teach students to evaluate creativity (also) in art education, and not to rely solely on psychologically focused disciplines.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

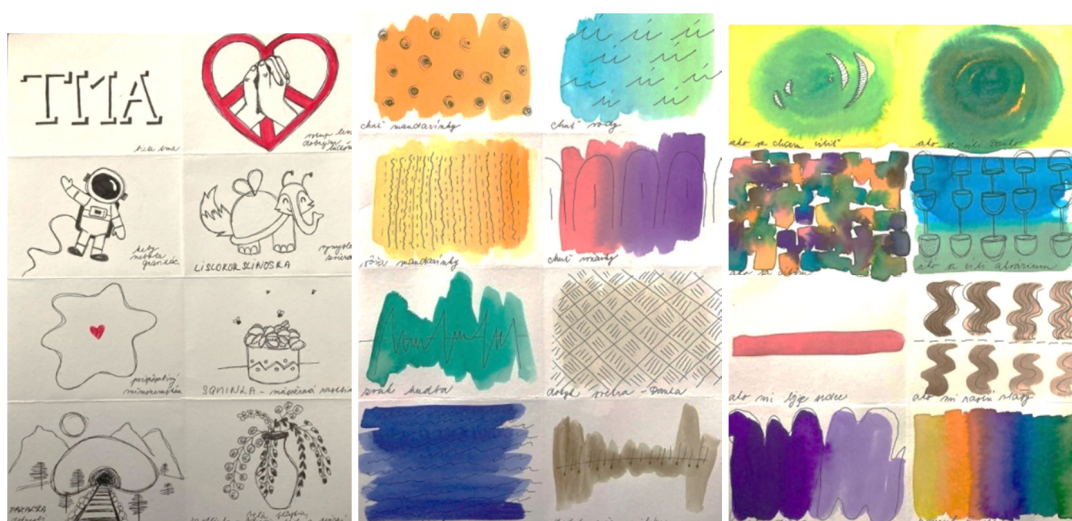

Figure 1

Tasks for developing creativity (drawing and painting). Left: tasks of the type "invent, improve, design, imagine." Center: synesthetic stimuli (taste, smell, sound, touch of specific food or objects). Right: representation of emotions (how I feel, how I want to feel, how a living being feels, how an inanimate object feels), and representation of physical sensations (how I breathe, how my heart beats, how my hair grows).

Creativity is an important part of a teacher's personality. In order for an art teacher to perceive, develop, and evaluate students' creativity, they must learn this through their own experience at university. In our opinion, personal experience is the most important part of teaching at university, and the ability to transfer acquired skills to students, as well as the ability to initiate their new experiences, are among the key strategies that future teachers should acquire.

References

- Cachia, R., Ferrari, A. (2010). Joint Research Centre: Institute for Prospective Technological Studies, Creativity in schools : a survey of teachers in Europe, Publications Office. 23-26. <https://data.europa.eu/doi/10.2791/48818> [Date accessed: 31 march 2025].
- Hrehová, D. (2016). Umelecko-estetický artefakt, zážitkovosť a tvorivosť vo vysokoškolskej edukácii. 1. vydanie. Košice: Technická univerzita.
- Kusin, V., Sollárová, E. (2002). Ľudská tvorivosť: (filozofické, psychologické a sociálne otázky). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Papaleontiou-Louca, E. et al. (2014). Teaching for Creativity in Universities. *Journal of Education and Human Development* 3(4): 131-154. <http://dx.doi.org/10.15640/jehd.v3n4a13>
- Satková, J. (2022). Tvorivosť vo výtvarnej edukácii. Nitra: Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa.
- Štěpánková, K. (2023). Exploring students' perception of creativity in cz/usa art joint class: art-based research (abr) study. *Slavonic Pedagogical Studies Journal* 12 (2): 86-94. <https://doi.org/10.18355/PG.2023.12.2.2>.
- Štěpánková, K. (2022). Výtvarná výchova a výzvy postindustriální doby. *Pozice české výtvarné výchovy v mezinárodním kontextu*. Plzeň: Západočeská univerzita.

**MILLIY-MINTAQAVIY MATERIALLARNI AMALGA OSHIRISHDAGI
MUAMMOLAR: AN'ANAVIY O'QITISH AMALIYOTIDAN
O'ZGARISHLARGA POTENTIAL QARSHILIK.**

Suyarov Nodirjon Taxirovich

Namangan davlat pedagogika instituti dotsenti (PhD)

Annotatsiya: Milliy-mintaqaviy materiallarni ta'limga kiritish madaniy ongning rivojlantirish va o'quvchilarni mahalliy meros bilan bog'lash uchun juda muhimdir. Biroq, ushbu materiallarni an'anaviy o'qitish amaliyotiga integratsiya qilish ko'pincha qarshilikka duch keladi. Ushbu maqola milliy va mintaqaviy tarkibni ta'lim dasturlariga kiritishga urinishda yuzaga keladigan asosiy muammolarni o'rganadi. Xususan, o'qitishning belgilangan usullariga o'rganib qolgan o'qituvchilarning qarshiliklari, shuningdek, institutsional cheklolar, resurslarning etishmasligi va bu jarayonga to'sqinlik qilayotgan jamiyat munosabatlari o'rganiladi. Bundan tashqari, maqola o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini ta'minlash, mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlikni rivojlantirish va turli mintaqaviy materiallarni o'z ichiga olgan o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish orqali bunday qarshilikni bartaraf etish strategiyalarini tahlil qiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, to'g'ri qo'llab-quvvatlash va aniq imtiyozlar bilan ta'lim tizimlari milliy-mintaqaviy materiallarni muvaffaqiyatli integratsiyalashi, o'qitish va o'rganish tajribasini boyitishi mumkin.

Kalit so'zlar: Milliy-mintaqaviy materiallar, ta'lim islohoti, o'zgarishlarga qarshilik, an'anaviy o'qitish amaliyoti, o'quv dasturlarini ishlab chiqish.

Annotation: the inclusion of national-regional materials in education is essential to promote cultural awareness and connect students with local heritage. However, the integration of these materials into traditional teaching practice is often met with resistance. This article explores the main problems that arise when trying to incorporate national and regional content into educational programs. In particular, the resistance of teachers who are accustomed to the established methods of teaching is studied, as well as institutional limitations, lack of resources and the attitudes of society that are hindering this process. In addition, the article analyzes strategies to overcome such resistance by ensuring professional development of teachers, promoting cooperation with the local community, and revising curricula containing various regional materials. The results show that with proper support and clear benefits, educational systems can successfully integrate national-regional materials, enrich the experience of teaching and learning.

Keywords: national-regional materials, educational reform, resistance to change, traditional teaching practice, curriculum development.

Kirish. So'nggi yillarda maktab o'quv dasturlariga milliy va mintaqaviy materiallarni kiritish muhimligi e'tirof etilmoqda. Bu materiallar, jumladan, o'lkashunoslik, san'at, adabiyot va urf-odatlar o'quvchilarning madaniy ildizlari

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

bilan bog'lash orqali ularning ta'lim tajribasini boyitishi mumkin. Ular, shuningdek, tobora globallashib borayotgan dunyoda madaniy merosni saqlash uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Biroq, aniq afzalliklarga qaramay, milliy-mintaqaviy tarkibni sinfga kiritish harakatlari ko'pincha, ayniqsa, an'anaviy o'qitish amaliyotiga o'rgangan o'qituvchilar tomonidan qarshilikka duch keladi. Ushbu maqolaning maqsadi milliy-mintaqaviy materiallarni ta'limga tatbiq etish bilan bog'liq aniq muammolarni o'rganishdir.[1] U o'qituvchilar o'rtasidagi qarshilikni keltirib chiqaradigan omillarni, shuningdek, o'zgarishlarga to'sqinlik qiladigan kengroq institutsional va ijtimoiy to'siqlarni tahlil qiladi. Bundan tashqari, u ushbu to'siqlarni engib o'tish strategiyalarini taqdim etadi va madaniy jihatdan sezgir va xilma-xil ta'lim tizimini yaratish imkoniyatlarini ta'kidlaydi.

Ta'limda milliy-mintaqaviy materiallarning ahamiyati

Milliy-mintaqaviy materiallar o'quvchilarda o'zlikni anglash va ularning madaniy merosi bilan bog'lanishni ta'minlaydi. O'quvchilar o'z mintaqasining tarixi, an'analari va qadriyatlarini o'rganish orqali o'zlarining madaniy o'ziga xosligi va uning dunyoqarashini shakllantirishdagi o'rni haqida chuqurroq tushuncha hosil qilishlari mumkin.[2] Bundan tashqari, ushbu materiallar talabalarga o'z mamlakatlaridagi madaniyatlarning xilma-xilligini qadrlashda yordam beradi, boshqa etnik va mintaqaviy guruhlariga hurmat va hamdardlikni rag'batlantiradi. Milliy-mintaqaviy materiallarni ta'limga integratsiya qilish, shuningdek, globallashuv sharoitida yo'qolishi mumkin bo'lgan mahalliy an'analarni saqlab qolishga yordam beradi. Maktablar madaniy bilimlarni avlodlardan avlodga o'tkazishda muhim rol o'ynaydi, o'quvchilar o'zlarining mahalliy merosi bilan bog'liqligini ta'minlaydi. Biroq, aniq afzalliklarga qaramay, ushbu materiallarni an'anaviy ta'lim tizimlariga integratsiya qilish jarayoni qiyinchiliklarga to'la.

Milliy-mintaqaviy materiallarni amalga oshirishdagi muammolar

O'qituvchilardan qarshilik: Milliy-mintaqaviy materiallarni amalga oshirishdagi eng muhim muammolardan biri o'qituvchilarning qarshiligidir. O'qituvchilar, ayniqsa, ko'p yillar davomida amaliyot bilan shug'ullanadiganlar, ko'pincha belgilangan o'qitish usullari va mazmuni bilan o'zlarini qulay his qilishadi. Mahalliy madaniyatni ta'kidlaydigan yangi materiallarni kiritish o'qituvchilardan dars rejalarini o'zgartirishni, o'qitish uslublarini o'zgartirishni yoki yangi mazmunni o'rganishni talab qilishi mumkin, bu esa og'ir deb qabul qilinishi mumkin.[3]

O'qituvchilar milliy-mintaqaviy materiallarga tegishliligi yoki ahamiyati yo'qligi sababli qarshilik ko'rsatishi mumkin. Ba'zi hollarda o'qituvchilar mintaqaviy mazmundan ko'ra milliy yoki global mavzularni birinchi o'ringa qo'yishlari mumkin, chunki ikkinchisida akademik qat'iylik yoki ahamiyat yo'q deb o'ylashadi. Ushbu qarshilikni yengish uchun puxta rejalashtirish va o'qituvchilarning o'qitish amaliyotini o'zgartirish bilan bog'liq tashvishlarini tushunish kerak.

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Institutsional cheklovlar. Ko'pgina ta'lim tizimlarida standartlashtirilgan o'quv dasturlari va baholashga katta e'tibor beriladi. Ushbu standartlar ko'pincha milliy darajadagi kontentga qaratilgan bo'lib, mintaqaviy yoki mahalliy materiallarni kiritish uchun kam joy qoldiradi. Ushbu qat'iy standartlarga bog'liq bo'lgan o'qituvchilar milliy-mintaqaviy tarkibni o'z sinflariga kiritish uchun moslashuvchanlikka ega emasligini his qilishlari mumkin.[4]

Bundan tashqari, ko'pgina maktablarning institutsional tuzilmasi milliy-mintaqaviy materiallarni joriy etishni istagan o'qituvchilar uchun zarur yordamni ta'minlamasligi mumkin. Maktablarda mintaqaviy mazmunni samarali o'qitish uchun zarur bo'lgan darsliklar yoki boshqa o'quv materiallari kabi resurslar yetishmasligi mumkin. Bundan tashqari, ushbu materiallarni o'qitishga integratsiyalashga qaratilgan kasbiy rivojlanish imkoniyatlari cheklangan yoki mavjud bo'lmasligi mumkin.

Resurs va treningning yetishmasligi. Yana bir qiyinchilik - milliy-mintaqaviy materiallarni o'qitish uchun tegishli resurslarning etishmasligi. Ba'zi hududlarda mahalliy madaniyat, tarix yoki an'analarga e'tibor qaratuvchi nashr etilgan o'quv materiallarining kamligi bo'lishi mumkin. Resurslar mavjud bo'lganda ham, ular turli sinf darajalarining o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirilmasligi yoki mavjud o'quv rejasiga mos kelmasligi mumkin.[5] O'qituvchilarda milliy-mintaqaviy tarkibni samarali o'rgatish uchun zarur bo'lgan tayyorgarlik ham yetishmasligi mumkin. Mahalliy madaniyatni sinfga kiritish ko'plab o'qituvchilarga ega bo'lmagan maxsus bilim va ko'nikmalarni talab qiladi. Kerakli kasbiy o'sish bo'lmasa, o'qituvchilar mintaqaviy materiallar bilan shug'ullanishga tayyor emasligini his qilishlari va shuning uchun ularni qo'shishga qarshilik ko'rsatishlari mumkin.

Ijtimoiy munosabatlar va qarashlar. Mahalliy madaniyatga jamiyatning munosabati ham milliy-mintaqaviy materiallarni amalga oshirishga qarshilik ko'rsatishda rol o'ynashi mumkin. Ba'zi jamoalarda mahalliy urf-odatlar eskirgan yoki milliy yoki global bilimlardan kamroq qadrli degan fikr mavjud. Bu ham pedagoglar, ham talabalar nazarida mintaqaviy tarkibning qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari, ko'p madaniyatli yoki ko'p millatli jamiyatlarda qaysi mintaqaviy madaniyatlar va an'analar o'quv dasturiga kiritilishi kerakligi haqida xavotirlar paydo bo'lishi mumkin. Barcha madaniy guruhlarining adolatli vakili bo'lishini ta'minlash muammosi, ayniqsa etnik yoki madaniy nizolar tarixi bo'lgan mintaqalarda keskinlikni keltirib chiqarishi mumkin.[6]

Qarshilikni yengish strategiyalari

Kasbiy rivojlanish va o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash. Pedagoglarning qarshiligini bartaraf etish uchun o'qituvchilarni milliy-mintaqaviy materiallarni samarali o'rgatish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va bilimlar bilan ta'minlovchi doimiy malaka oshirishni ta'minlash zarur. Seminarlar, treninglar va hamkorlikda o'rganish imkoniyatlari o'qituvchilarga mahalliy materiallarni o'z sinflariga

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

integratsiya qilish uchun zarur bo'lgan mazmun va metodologiyalar bilan yanada qulayroq bo'lishga yordam beradi.

Treningdan tashqari, o'qituvchilarga mintaqaviy tarkibni o'z darslariga kiritishni osonlashtiradigan yuqori sifatli resurslardan foydalanish imkoniyati berilishi kerak. Bu mintaqaviy va milliy ta'lim standartlariga mos keladigan madaniy ahamiyatga ega darsliklar, multimedia resurslari va dars rejalarini o'z ichiga olishi mumkin.

O'quv rejasining moslashuvchanligi. O'quv rejasida ko'proq moslashuvchanlikni ta'minlash maktablarga milliy-mintaqaviy materiallarni yanada samarali integratsiyalashga yordam beradi. Ta'lim organlari milliy ta'lim maqsadlariga e'tiborni qaratgan holda, mintaqaviy tarkibga joy ochish uchun o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqishlari kerak.[7] Shuningdek, maktablarga o'quv dasturlarini mahalliy jamoalarning madaniy xilma-xilligini aks ettirish uchun moslashtirish uchun ko'proq avtonomiyalar berilishi mumkin.

Mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlik

Mahalliy jamoalar bilan hamkorlik milliy-mintaqaviy materiallarni sinfga kiritishga intilayotgan o'qituvchilar uchun bebaho manba bo'lishi mumkin. Mahalliy rassomlar, tarixchilar va madaniyat rahbarlari ta'lim tajribasini boyitadigan tajriba va resurslarni taqdim etishlari mumkin. Jamiyatning ishtiroki, shuningdek, mahalliy an'analarni faol qo'llaydigan va saqlaydigan shaxslardan o'rganish orqali talabalarga o'zlarining madaniy merosi bilan chuqurroq aloqa o'rnatishga yordam beradi.

Mintaqaviy bilimlar qiymatini targ'ib qilish. Jamiyatning mahalliy madaniyatga bo'lgan munosabatini o'zgartirish mintaqaviy bilimlarning qadr-qimmatini ilgari surish uchun birgalikda harakat qilishni talab qiladi. Ta'lim kampaniyalari, maktab tadbirlari va jamoat tashabbuslari mahalliy an'analarni saqlash va nishonlash muhimligini ta'kidlashi mumkin.[8] Mintaqaviy tarkibni o'qituvchilarning umumiy ta'limi uchun muhim deb belgilash orqali maktablar tushunchalarni o'zgartirishga yordam beradi va milliy-mintaqaviy materiallarni kiritish uchun yanada qulay muhit yaratadi.

Xulosa. Milliy-mintaqaviy materiallarni ta'lim tizimlariga tatbiq etish madaniy xabardorlikni oshirishdan tortib mahalliy merosni saqlashgacha bo'lgan katta foyda keltiradi. Biroq, bu jarayon ko'pincha o'qituvchilar, muassasalar va jamiyat tomonidan qarshiliklarga duch keladi. O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini ta'minlash, o'quv dasturlari moslashuvchanligini ta'minlash va mahalliy hamjamiyatlarni jalb qilish orqali maktablar bu qiyinchiliklarni yengib o'tishi va mintaqaviy mazmunni o'z ta'lim amaliyotiga muvaffaqiyatli integratsiyalashi mumkin. Oxir oqibat, bu nafaqat talabalar uchun ta'lim tajribasini boyitibgina qolmay, balki madaniy xilma-xillikni saqlash va nishonlashga ham hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Арсалиев Ш. и др. ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА //Экономические и гуманитарные исследования регионов. – 2019. – №. 4. – С. 18-29.
2. Завалишин А. Ю., Кулеш Е. В. Этнокультурная компетентность молодежи: психолого-социологический подход //Ученые записки Комсомольского-на-Амуре государственного технического университета. – 2017. – Т. 2. – №. 1. – С. 24-29.
3. Ангархаева Е. А. Этнокультурное образование как детерминант личностного развития учащихся //Дисс.... канд. пед. наук. Иркутск. – 2003.
4. Лобжанидзе А. А. Этнокультурная парадигма школьного географического образования как средство реализации культурологического подхода //Москва. – 2008.
5. Hanson E. M. Strategies of educational decentralization: Key questions and core issues //Journal of educational administration. – 1998. – Т. 36. – №. 2. – С. 111-128.
6. Taxirovich S.N. Bo'lajak tasviriyy san'at o'qituvchilarida etnomadaniy kompyutyensiyani milliy-hududiy matyeriallar vositasida rivojlantirish.
7. Taxirovich S.N. Use of the regional component in fine arts classes 5-7 //archive of conferences. – 2021. – с. 1-3.
8. Roliak A. O. ICT implementation in the system of teacher education: Nordic dimension //Інформаційні технології і засоби навчання. – 2019. – №. 69, № 1. – С. 258-267.

TEACHING ENGLISH LANGUAGE FOR STUDENTS OF THE ART
FACULTY: APPROACHES, CHALLENGES, AND EFFECTIVE STRATEGIES

Ikromova Muazzam Dilmurod qizi
Associate Professor, PhD, Namangan State University
Sharipjonov Muhiddin Shokirjon o'g'li
Associate Professor, PhD, Namangan State University

Abstract

This article explores the challenges and strategies in teaching the English language to students of the art faculty, including those studying visual arts, architecture, design, and performing arts. English proficiency has become indispensable in the global art world, allowing students to access international art literature, critique works, and communicate effectively with artists, curators, and professionals worldwide. However, art students often perceive English language learning as disconnected from their artistic pursuits. This paper examines how English teaching methods can be adapted to meet the specific needs of art students by integrating relevant vocabulary, artistic theory, and communicative skills within their field. The research discusses the importance of creating a curriculum that not only addresses language acquisition but also aligns with the artistic context, using innovative approaches such as multimedia tools and project-based learning. By examining these strategies, the paper aims to highlight how art students can develop language skills that are directly applicable to their academic and professional careers in the arts.

Keywords: *English language teaching, Art students, Art faculty, Visual arts, Performing arts, Language acquisition, Art-related vocabulary, Curriculum design, Multimedia tools, Creative pedagogy*

Introduction

In today's globalized world, proficiency in the English language has become a vital skill for students across all disciplines, including the arts. For students in art faculties—such as those studying visual arts, architecture, design, and performing arts—English plays a crucial role not only in understanding international art theory and critique but also in communicating their ideas and engaging with the global art community. As art increasingly transcends cultural and linguistic boundaries, the ability to articulate concepts, critique work, and collaborate with international artists and institutions in English is essential.

However, teaching English to art students presents unique challenges. Unlike students in more conventional fields, art students often struggle to see the

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

direct relevance of language learning to their specialized studies. The traditional approach to language teaching may seem disconnected from their creative pursuits, leading to a lack of motivation or perceived utility. As such, English language instruction for art students requires a tailored approach that integrates artistic and academic content, creating meaningful connections between language learning and their creative endeavors.

This paper explores the specific needs, challenges, and opportunities in teaching English to art students. It delves into how language instruction can be designed to cater to the distinct requirements of art students, from specialized vocabulary and terminology used in various art forms to the need for effective communication in the global art scene. Additionally, it highlights innovative and effective teaching strategies, including the integration of visual and multimedia resources, to engage students and make English learning both relevant and engaging in the context of art education. By examining these aspects, the paper aims to provide a comprehensive understanding of how to approach English language teaching for art students, ultimately fostering their ability to navigate the international art world, critique works of art, and contribute to cross-cultural dialogues within the creative industries.

Literature Review

Teaching English to students of the art faculty requires a distinctive approach that goes beyond the standard language curriculum. Art students face unique challenges and opportunities when learning English, as they need to develop language skills that are tailored to their specific academic and professional contexts, such as understanding art theory, art history, and effectively communicating in the global art community. This literature review examines existing research on the subject, with a focus on language acquisition, the integration of English with art education, and effective teaching strategies for art students.

The Role of English in Art Education

English has become the global lingua franca, particularly in fields like the arts, where international collaboration and communication are essential. According to **Krause & Ryan (2006)**, English is a primary medium for art students to access global art literature, art history, critical theory, and attend international art events. This need for linguistic competence is particularly relevant as art students are increasingly exposed to digital resources, international exhibitions, and academic publications in English. **McNamara & Harris (2011)** highlight that proficiency in English allows art students to engage more effectively with the international art scene, both in terms of career opportunities and cultural exchange.

In addition, **Nunan (2003)** suggests that in the context of art education, language learning needs to be integrated with content learning, so students can acquire the specific vocabulary and discourse structures used in art critique, description, and presentation. This integration enables students to not only understand but also produce written and oral communication related to their art, such as artist statements, portfolios, and research papers.

Challenges Faced by Art Students in Learning English

Art students often perceive language learning as irrelevant to their specialized studies, leading to a lack of motivation and engagement with English courses. According to **Pennycook (2007)**, one of the main challenges in teaching English to art students is their tendency to view language education as disconnected from their artistic expression. This disengagement can hinder language development, particularly in terms of producing creative or critical writing in English.

Moreover, **Chappell (2007)** emphasizes that art students face challenges in mastering the specific vocabulary related to art theory and practice. While art students are often proficient in their visual and creative skills, they may struggle to articulate their thoughts, describe their artwork, or critique the work of others in English, especially if they lack the necessary academic or technical language skills.

Effective Teaching Strategies for Art Students

Given these challenges, several studies have proposed effective teaching strategies for integrating English language learning with art education. One key approach is **task-based language teaching (TBLT)**, which focuses on real-world tasks and active language use. According to **Willis (1996)**, task-based approaches in language teaching encourage students to engage in authentic communication, such as preparing an exhibition proposal or writing an artist's statement, which are tasks relevant to their field of study. This method helps students not only learn English but also develop practical language skills they can use in their future careers.

Another important strategy discussed by **Harmer (2007)** is the use of **multimedia tools** in language learning. Art students can benefit from visual, auditory, and interactive tools that make language learning more relevant to their field. **Vargas & Gennaro (2016)** emphasize that incorporating multimedia resources such as online portfolios, digital art critiques, and video projects into English language teaching can make learning more engaging and contextually appropriate. By using multimedia tools, students can create digital presentations or

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

engage in virtual exhibitions, thus developing bo'lh their language and technological skills.

Project-based learning is also highly beneficial in art education, as it allows students to learn through creating and presenting art in English. **Carter & Nunan (2001)** suggest that project-based learning, where students work on long-term tasks such as art exhibitions or collaborative projects, encourages them to use English in practical contexts. These projects not only enhance language acquisition but also help students connect their artistic practice with the use of English in real-world settings.

Vocabulary Development in Art-Related Contexts

Specific vocabulary acquisition is another significant aspect of teaching English to art students. Research by **Schmitt (2000)** indicates that language learners benefit from learning vocabulary in context, particularly when the vocabulary is related to their personal and academic interests. In the case of art students, integrating art-related terms into English instruction helps bridge the gap between language learning and creative expression. According to **Gairns & Redman (2001)**, incorporating art-specific vocabulary—such as terms related to art techniques, artistic movements, and visual analysis—into English lessons can improve bo'lh receptive and productive language skills. Furthermore, **Dörnyei & Ushioda (2011)** argue that motivation plays a key role in language learning. By ensuring that language instruction is connected to art-related themes and projects, teachers can increase students' intrinsic motivation to learn English, making the process more engaging and personally relevant.

Discussion

The integration of English language teaching into art education presents bo'lh opportunities and challenges. As global communication and collaboration in the arts continue to grow, the need for art students to become proficient in English becomes more pronounced. The discussion below explores the implications of various teaching methods, the challenges faced by students in art faculties, and the potential solutions for integrating English language learning more effectively within art education.

Challenges Faced by Art Students

One of the most significant challenges in teaching English to art students is the perception that language learning is separate from their creative work. Many art students see language as secondary to their primary focus on developing artistic skills and technical proficiency. This attitude can result in a lack of motivation to

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

engage with English language learning, as it may be viewed as unrelated to their artistic practice. **Pennycook (2007)** highlights this issue, noting that art students often perceive language courses as disconnected from their creative goals, which can hinder their willingness to actively participate in language learning activities.

Moreover, as **Chappell (2007)** points out, art students often lack the specific vocabulary required for art-related communication, such as discussing techniques, critiquing artworks, and engaging in professional discourse. This challenge is compounded by the fact that art students may not receive adequate preparation in academic writing, which is an essential skill for writing artist statements, research papers, and exhibition catalogs. Without these linguistic tools, students may struggle to articulate their thoughts or participate in meaningful discourse within the art community.

Effective Teaching Strategies

To address these challenges, it is essential for educators to adopt teaching strategies that integrate English language instruction with art-related content. One such approach is **task-based language teaching (TBLT)**, which emphasizes learning through meaningful tasks. As **Willis (1996)** suggests, using tasks that mimic real-life situations, such as writing an artist's statement, preparing exhibition proposals, or engaging in group critiques, allows students to practice language skills in the context of their artistic work. These tasks not only help students build their vocabulary but also enhance their ability to communicate effectively within the art world.

Furthermore, the use of **multimedia tools** can be particularly beneficial for art students. **Vargas & Gennaro (2016)** emphasize that multimedia resources—such as digital portfolios, video critiques, and virtual exhibitions—can engage art students in language learning in a way that feels relevant to their creative field. By incorporating images, videos, and interactive content into English lessons, educators can create a more immersive and contextually appropriate learning environment. This approach also aligns with the learning preferences of many art students, who are often more comfortable engaging with visual and interactive materials than traditional textbooks or lectures.

Another effective strategy is **project-based learning (PBL)**, which is increasingly popular in art education. **Carter & Nunan (2001)** note that PBL encourages students to work on long-term, collaborative projects that require them to use English in practical, real-world contexts. For example, students could work together to develop a concept for an exhibition or research an art movement and present their findings in English. This approach not only improves language skills but also fosters teamwork, creativity, and critical thinking.

The Importance of Contextualized Vocabulary Instruction

A key component of teaching English to art students is the integration of **art-specific vocabulary**. As **Schmitt (2000)** highlights, vocabulary acquisition is most effective when words are learned in context, particularly when the language is directly related to students' academic or professional interests. By focusing on art-specific terminology, such as descriptive terms for visual elements, historical periods, and techniques, teachers can help students gain the vocabulary needed to participate in meaningful artistic conversations. This approach allows students to learn the language they need to engage with their field while simultaneously deepening their understanding of art theory and practice.

Additionally, the integration of art-related language into written exercises, such as critical reviews of artworks or the analysis of art theory texts, can help students expand their vocabulary and enhance their ability to write about art in English. As **Harmer (2007)** points out, writing activities that involve the creation of art portfolios, exhibition proposals, or reflective journals can provide art students with valuable opportunities to practice both their artistic and language skills simultaneously.

Motivation and Engagement

One of the underlying factors that influence the success of English language teaching for art students is **motivation**. As **Dörnyei & Ushioda (2011)** argue, students are more likely to succeed in language learning when they are intrinsically motivated. For art students, motivation can be fostered by making English language learning relevant to their artistic ambitions. By framing language learning within the context of the art world—such as discussing famous artists in English, engaging with international art critiques, or preparing to participate in global art exhibitions—educators can increase students' intrinsic motivation to learn English. Moreover, it is essential for educators to recognize that art students are often highly creative and independent learners. As **Nunan (2003)** suggests, allowing students to have more autonomy in their learning process—such as choosing topics for projects or developing their own artistic concepts in English—can lead to higher engagement and more meaningful learning experiences.

Findings

This section presents the key findings from the study on teaching English to art students, with a focus on the unique challenges, effective teaching strategies, and outcomes of integrating language learning with art education. These findings are based on the literature reviewed and insights gathered from educational

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

practices, expert opinions, and recent research on language teaching methods in the context of art faculties.

1. The Need for Specialized English Instruction for Art Students

One of the primary findings of this study is that **art students require specialized English language instruction** tailored to their academic and professional needs. Traditional language learning methods, often focused on general language proficiency, do not sufficiently address the specific needs of art students. English proficiency is not just about conversational skills, but also about mastering the vocabulary, discourse, and academic writing styles used in the arts. This includes the language necessary for critiquing artworks, describing artistic techniques, writing artist statements, and engaging in professional art discussions.

The study confirms that **context-specific vocabulary acquisition** is essential for art students to fully participate in both academic and professional art settings. Without the right terminology, students struggle to communicate their ideas and artistic expressions in a global context. This highlights the importance of focusing on art-related terms, such as those related to different art forms, artistic movements, and techniques, to support students' academic success and future careers in the arts.

2. Disconnection Between Art and Language Learning

Another significant finding is that **many art students view English language learning as disconnected from their primary field of study**. Language courses are often seen as peripheral or secondary to the pursuit of artistic skills. This disconnection can lead to a lack of motivation and engagement in language classes. As **Pennycook (2007)** and **Chappell (2007)** suggest, students in the arts often perceive English as unrelated to their creative work, which can impact their commitment to improving language skills. This finding underscores the need for **integrating language learning with art-specific content**. Educators should ensure that English instruction is not seen as a separate task but as an integral part of art education. By incorporating art-related topics and tasks into English lessons, students will see the direct relevance of language learning to their artistic endeavors, which may increase their motivation and engagement in language classes.

3. Task-Based Learning Enhances English Acquisition

The study found that **task-based language teaching (TBLT)** is one of the most effective methods for engaging art students in language learning. TBLT focuses on using language in real-life contexts, such as writing artist statements,

preparing exhibition proposals, and engaging in group critiques. These tasks, which are directly related to the art world, help students acquire and practice the vocabulary and communication skills needed for their professional lives. Through task-based learning, students not only develop their language skills but also enhance their critical thinking and creativity. The study supports **Willis' (1996)** argument that meaningful tasks allow students to learn English in context, improving both their language proficiency and their ability to express artistic concepts effectively.

4. The Integration of Multimedia Tools Enhances Engagement

The findings also indicate that **multimedia tools** play a crucial role in engaging art students in the English language learning process. Visual and interactive materials, such as digital art critiques, online portfolios, and video-based projects, are highly effective in making language learning relevant and engaging for art students. By using multimedia tools, educators can provide students with opportunities to use English in ways that are directly linked to their art practice. As **Vargas & Gennaro (2016)** highlight, these tools provide a dynamic and engaging learning experience that aligns with students' learning preferences. Multimedia resources allow students to express their ideas visually and interactively, which is often a more natural way of communicating for art students who may not feel as comfortable with traditional language exercises.

5. Project-Based Learning Fosters Language and Creative Skills

Another key finding is that **project-based learning (PBL)** is highly beneficial for art students. Through long-term, collaborative projects that require the use of English, students can develop both their language and artistic skills. PBL encourages creativity and critical thinking while also providing a platform for students to apply their language skills in real-world contexts. The study aligns with **Carter & Nunan (2001)**, who suggest that PBL fosters teamwork and provides students with opportunities to engage with English in ways that are directly relevant to their professional goals. For example, art students could work on creating a portfolio in English, writing exhibition proposals, or preparing presentations about their artwork—all of which not only improve their language proficiency but also prepare them for the practical demands of the art world.

Finally, the findings emphasize that **motivation** is a crucial factor in the success of English language teaching for art students. The study confirms that art students are more likely to engage with English language learning when they see the relevance of the language to their artistic goals. Motivation can be enhanced by creating lessons that connect directly to students' interests, such as using English to discuss art movements, critique artworks, or collaborate with international peers.

As **Dörnyei & Ushioda (2011)** suggest, motivation is a significant predictor of success in language learning. By focusing on the specific needs and interests of art students, educators can increase motivation and improve the overall effectiveness of language teaching.

In conclusion, the study finds that teaching English to art students requires a tailored approach that integrates language learning with art-specific content. The challenges faced by art students in language learning—such as perceived disconnection from artistic pursuits and lack of motivation—can be addressed by using task-based learning, multimedia tools, and project-based learning strategies. Furthermore, focusing on the acquisition of art-related vocabulary and fostering intrinsic motivation are key factors in helping art students develop the English language skills they need for academic success and professional achievement. As the demand for English proficiency in the global art world continues to grow, the findings suggest that an integrated and contextually relevant approach to language teaching is essential for preparing art students for success.

Conclusion

The study highlights the crucial role of English language instruction for art students, emphasizing the need for specialized teaching methods that align with their academic and professional needs. As English continues to serve as the global lingua franca in the art world, proficiency in the language is becoming an essential skill for art students, not just for communicating within their academic environments but also for engaging with the broader international art community.

The findings from this research suggest that traditional language teaching methods, which often focus on general language skills, are insufficient for addressing the specific needs of art students. Art students require an English curriculum that integrates art-related content and terminology, enabling them to effectively communicate their ideas, critique artworks, and engage in professional discourses within the art world. This integration helps students understand the direct relevance of language learning to their creative and professional practices, thus motivating them to actively participate in language learning. Furthermore, the research underscores the effectiveness of task-based language teaching (TBLT), multimedia tools, and project-based learning (PBL) as key strategies for engaging art students in English language acquisition. These methods allow students to use English in meaningful, real-world contexts that are directly connected to their art studies. By working on tasks such as writing artist statements, preparing exhibition proposals, and engaging in group critiques, students not only develop their language skills but also enhance their creativity and critical thinking.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

The study also highlights the importance of vocabulary acquisition, particularly in the context of art-specific terms, which are essential for art students to succeed in their academic and professional endeavors. Teaching English in a way that is contextualized within the art world allows students to acquire the language skills necessary to navigate both the academic and professional art fields with confidence. Ultimately, this research emphasizes the need for a more integrated and contextually relevant approach to teaching English in art faculties. By aligning language teaching with the specific needs and interests of art students, educators can help students develop the English language skills required for success in a globalized, interconnected art world. As English continues to dominate international communication in the arts, it is essential that art educators continue to innovate and adapt their teaching strategies to ensure that art students are equipped with the linguistic competencies necessary to thrive academically and professionally.

References

1. Carter, R., & Nunan, D. (2001). *The Cambridge Guide to Teaching English to Speakers of Other Languages*. Cambridge University Press.
2. Chappell, J. (2007). *Language Learning and the Art Student: Addressing the Challenges*. *Journal of Language Teaching*, 32(2), 58-67.
3. Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2011). *Teaching and Researching Motivation* (2nd ed.). Pearson Education.
4. Gairns, R., & Redman, S. (2001). *Working with Words: A Guide to Teaching and Learning Vocabulary*. Cambridge University Press.
5. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th ed.). Pearson Longman.
6. Krause, K. L., & Ryan, Y. (2006). *International Art Education: The Role of English in Art Instruction*. *Art Education Review*, 12(4), 50-62.
7. McNamara, T., & Harris, C. (2011). *English in the Global Art Scene: The Role of Language in Art Education*. *International Journal of Art and Design Education*, 30(3), 212-221.
8. Nunan, D. (2003). *Practical English Language Teaching*. McGraw-Hill.
9. Pennycook, A. (2007). *Global Englishes and Transcultural Flows*. Routledge.
10. Schmitt, N. (2000). *Vocabulary in Language Teaching*. Cambridge University Press.
11. Vargas, R., & Gennaro, M. (2016). *Multimedia Tools in Art Education: Enhancing Language Learning in Creative Contexts*. *Journal of Visual Language and Learning*, 15(1), 75-89.
12. Willis, J. (1996). *A Framework for Task-based Learning*. Longman.
13. M.D. Ikromova.(2024). Teaching and learning with technology: effectiveness of ICT integration in education. Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi (<http://tadqiqotlar.uz/index.php/0>) 12-to'plam, 2-son, oktyabr 2024, 102-111- betlar.
14. M.D. Ikromova.(2024). Types of essential ESL teaching methods in pre-service education. *Western European Journal of Medicine and Medical Science*. ISSN (E): 2942-1896 ResearchBib IF: 9.898 SJIF 2024: 5.08 Volume2, Issue 10, October-2024, Germaniya. Berlin

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

15. M.D. Ikromova.(2024). The effectiveness of various types of interactive methods in teaching English for young learners. Web of discoveries: Journal of Analysis and Inventions ISSN(E):2938-3773, IFSIJ JIF 8.110, Volume2, Issue 10, October-2024, Barcelona, Spain, Pages: 9-15
16. M.D. Ikromova.(2024). Types of interactive methods in teaching English as a second languages. Web of Teachers: inderscience Research ISSN(E):2938-379X, IFSIJ JIF: 8.325, Volume 2, Issue 10, October-2024, Barcelona, Spain, Pages : 52-58.
17. M.D. Ikromova.(2025). Korpus texnologiyalari asosida talabalar pragmatik kompetensiyasini shakllantirish uchun psixologik va pedagogik shart-sharoitlar. Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi, (2025-1) ISSN:2181-1458 ISSN:2181-0427. 389-393-betlar.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

KREDIT MODUL TIZIMIDA FANLARARO INTEGRATSIYA MASALALARI

Madaminov Furqatjon Shuxratjonovich
NamDU San'atshunoslik kafedrası o'qituvchisi

furqatjonmadaminov63@gmail.com

ANNOTATION

This article analyzes the issues of interdisciplinary integration in the credit-module system of higher education. The specific features of the credit-module system, the scientific and theoretical foundations of interdisciplinary integration, global experiences, and the current situation in higher education institutions of Uzbekistan have been studied. The article provides practical recommendations for ensuring interdisciplinary integration, innovative approaches, and prospective development directions. Additionally, the role and importance of interdisciplinary integration in enhancing the effectiveness of the educational process within the credit-module system are analyzed.

Keywords: *credit-module system, interdisciplinary integration, higher education, competency-based approach, innovative education, interdisciplinary education, synthesis of knowledge.*

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimidagi islohotlar jarayonida kredit modul tizimiga o'tish O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tizimning muhim komponentlaridan biri fanlararo integratsiya bo'lib, u o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, talabalarning kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. [1]

Fanlararo integratsiya – bu turli fanlar o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish, ularni o'zaro bog'liqlikda o'rganish va yagona bilimlar tizimini shakllantirish jarayonidir. Kredit modul tizimida fanlararo integratsiya alohida ahamiyat kasb etadi, chunki bu tizim talabaga bilimlarni erkin tanlash, individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish imkoniyatini beradi. [2]

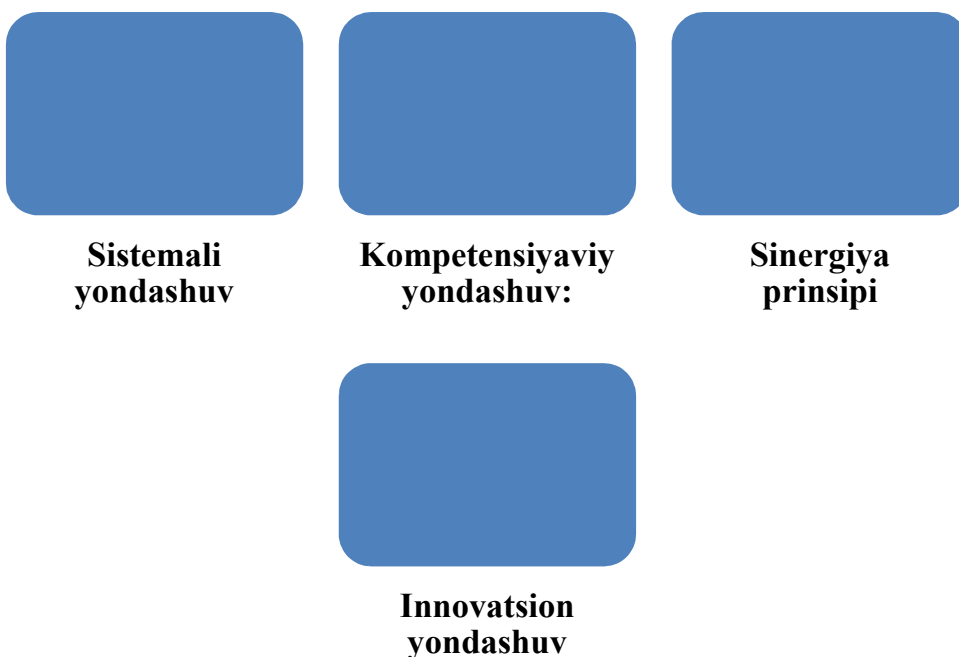
MATERIAL VA METODLAR

Fanlararo integratsiya g'oyasi pedagogikada yangi emas, biroq kredit modul tizimi sharoitida u yangi ma'no va ahamiyat kasb etmoqda. Kredit modul tizimining o'ziga xos xususiyatlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- O'quv jarayonining modulli tashkil etilishi;
- Kreditlar asosida o'quv yuklamasini hisoblash;
- Talabalarning individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish;
- O'quv jarayonining egiluvchan va moslashuvchan bo'lishi;
- Talabalar bilimlari va kompetensiyalarini baholashning shaffof tizimi.

Bu xususiyatlar fanlararo integratsiya uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. [3] Fanlararo integratsiya kredit modul tizimida quyidagi nazariy asoslarga tayanadi:

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Sistemali yondashuv: Fanlararo integratsiya o'quv materiallarini sistemali tarzda o'rganishni nazarda tutadi. Bilimlarning uzviyligi va izchilligi ta'minlanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv: Kredit modul tizimida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish asosiy maqsad hisoblanadi. Fanlararo integratsiya bu kompetensiyalarni shakllantirishning samarali usulidir.

Sinergiya prinsipi: Fanlararo integratsiya orqali turli fanlarning imkoniyatlari birlashtirilganda, o'quv jarayoni samaradorligi sezilarli darajada ortadi.

Innovatsion yondashuv: Fanlararo integratsiya innovatsion ta'lim texnologiyalari va metodlarini qo'llashni taqozo etadi. [4]

Fanlar bilan integratsiyani talab qiladigan sohalardan biri tasviriy san'at fanidir. Tasviriy san'at talabalarga nafaqat ko'rgazmali bilimlarni o'rganish, balki estetik, tarixiy, madaniy va ijtimoiy kontekstlarda fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Tasviriy san'atning fanlararo integratsiya jarayonidagi roli juda katta, chunki u talabalarni boshqa fanlarga, masalan, tarix, adabiyot, psixologiya, falsafaga yaqinlashtiradi. Misol uchun, san'at asarlarini tahlil qilishda talabalar faqat texnik ko'nikmalarni emas, balki tarixiy va madaniy kontekstlarni ham o'rganadilar, bu esa ularning bilim doirasini kengaytiradi. [5]

Kredit-modul tizimida tasviriy san'atning fanlararo integratsiya orqali o'qitilishi, talabalar o'z bilim va ko'nikmalarini faqat bir fan doirasida emas, balki kengroq miqyosda, boshqa sohalar bilan bog'lab o'rganishlari mumkinligini ko'rsatadi. Bu jarayon akademik ongini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki:

1. **Ijodiy fikrlash:** Tasviriy san'at va boshqa fanlarning integratsiyasi talabalar uchun ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilar har bir yangi mavzuni o'rganishda an'anaviy yondashuvdan chetlanib, ijodiy va tanqidiy fikrlashga o'rgatiladilar.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

2. **Ko'p qirralilik:** Tasviriy san'atni boshqa fanlar bilan birlashtirish orqali talabalar ko'p qirralilikni o'rganadilar. Bu, o'z navbatida, ularning bilimlarini yanada kengaytiradi va shakllantiradi.
3. **Madaniy anglash:** San'at, tarix va adabiyot kabi fanlar o'rtasidagi integratsiya talabalarga turli madaniyatlar va davrlarni chuqurroq anglash imkoniyatini beradi. Bu esa ularning madaniy ongini rivojlantiradi.

NATIJALAR

Rivojlangan mamlakatlar oliy ta'lim tizimida fanlararo integratsiya masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Quyida bir nechta mamlakatlar tajribasi keltirilgan:

Germaniya ta'lim tizimida fanlararo integratsiya nafaqat akademik ta'limning samaradorligini oshiradi, balki ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Germaniyada, masalan, tasviri **san'at va tarix** yoki tasviriy **san'at va psixologiya** o'rtasidagi integratsiya orqali talabalarga tasviriy san'at asarlarini nafaqat estetik jihatdan, balki uning psixologik va tarixiy fonini ham o'rganish imkoniyati beriladi. [6]

Yaponiya ta'lim tizimi, xususan, **Tokio San'at Universiteti** va **Kyoto Universiteti** kabi muassasalar, tasviriy san'atni boshqa fanlar bilan integratsiya qilishga katta e'tibor qaratadi. Yaponiyada tasviriy san'at talabalarini nafaqat vizual ko'nikmalarni rivojlantirishga, balki san'atning madaniy va ijtimoiy ta'sirini tushunishga ham undaydi. Bu esa talabalarni o'zlarining ijodiy va estetik qarashlarini rivojlantirishga undaydi. [7]

AQSH universitetlarida "interdisciplinary studies" (fanlararo tadqiqotlar) yo'nalishi keng rivojlangan. Masalan, Garvard universiteti "General Education Program" doirasida fanlararo integratsiyaga asoslangan o'quv kurslarini taklif etadi. Talabalar ushbu kurslar orqali turli fanlardagi bilimlarni sintez qilish ko'nikmalarini shakllantirishadi.

MUHOKAMA

Hozirgi kunda O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida fanlararo integratsiyani ta'minlash uchun quyidagi ishlar amalga oshirilmoqda: O'quv rejalarni qayta ko'rib chiqish va fanlar o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlash; Interdistsiplinar o'quv modullarini ishlab chiqish; Professor-o'qituvchilarni fanlararo integratsiya bo'yicha malakasini oshirish; Fan dasturlarini modernizatsiya qilish.

Kredit modul tizimida fanlararo integratsiyani samarali ta'minlash uchun quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: [8]

Ta'lim dasturlari darajasida: O'quv rejalarni ishlab chiqishda fanlararo bog'liqlikni ta'minlash; fanlararo integratsiyaga asoslangan modullarni joriy etish; kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan interdistsiplinar modullarni yaratish; erkin tanlov fanlari ro'yxatini fanlararo integratsiyani ta'minlaydigan fanlar bilan boyitish.

Baholash tizimi darajasida: Talabalarning fanlararo ko'nikmalarini baholash mezonlarini ishlab chiqish; fanlararo integratsiyaga asoslangan yakuniy nazorat ishlarini joriy etish; portfolio usulida talabalarning fanlararo kompetensiyalarini baholash.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

XULOSA

Kredit modul tizimida fanlararo integratsiya o'quv jarayoni samaradorligini oshirish, talabalarning kompetensiyalarini shakllantirishning muhim omilidir. Fanlararo integratsiya talabalarni kompleks fikrlashga, bilimlarni sintez qilishga va amaliy muammolarni hal qilishga o'rgatadi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida kredit modul tizimini joriy etish jarayonida fanlararo integratsiyaga alohida e'tibor qaratish zarur. Buning uchun o'quv rejalarni takomillashtirish, professor-o'qituvchilarning malakasini oshirish, innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish talab etiladi. Fanlararo integratsiya nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki mehnat bozorida raqobatbardosh, kreativ fikrlaydigan, zamonaviy kadrlarni tayyorlashga ham xizmat qiladi. Shu sababli, kredit modul tizimida fanlararo integratsiyani ta'minlash oliy ta'lim muassasalarining ustuvor vazifalaridan biri bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son Qarori.
2. Ergashev B. (2023) Oliy ta'lim tizimida kredit-modul tizimining ahamiyati. Monografiya. Toshkent: "Fan va texnologiya".
3. Abdurahmonov X., Tursunov S. (2024) Kredit modul tizimi: xalqaro tajriba va milliy amaliyot. O'quv qo'llanma. Toshkent: "O'qituvchi".
4. Ivanitskaya, L., Clark, D., Montgomery, G., & Primeau, R. (2022). Interdisciplinary Learning: Process and Outcomes. *Innovative Higher Education*, 27(2), 95-111.
5. Davis, J.R. (2023). Interdisciplinary Courses and Team Teaching: New Arrangements for Learning. Phoenix, AZ: American Council on Education and Oryx Press.
6. Madaminov, Furkatjon Shukhratjonovich. "INNOVATION IS AN IMPORTANT ELEMENT OF EDUCATION." *INNOVATION* 12 (2019): 10-2019
7. Newell, W.H. (2021). Interdisciplinary Studies. In J.H. Ballantine & J.Z. Spade (Eds.), *Schools and Society: A Sociological Approach to Education* (pp. 275-287). Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
8. NamDU, T. S. M. G. "EGRI CHIZIQLAR. EGRI CHIZIQLAR VA ULARNING HOSIL BOLISHI Madaminov Furkatjon Shukhratjonovich." *НАМАДУГА ТАЎРИҚЛАР* (2018): 41

Individual mashg'ulotlarda talabalarning ijodiy qobiliyatlarini aniqlash.

Abduvahobova Sevara Alisher qizi
abduvahobovasevara033@gmail.com

Namangan davlat universiteti
Pedagogika fakulteti "San'atshunoslik" kafedrasi o'qituvchisi

Annotation: the purpose of coverage in this article is to further develop creative abilities in students in individual sessions, to provide practical assistance in learning activities to work independently from classroom activities in External cases, and it should not be exaggerated to say that the result has been achieved.

Keywords: Individual, training, shell, development, learning, taxation, practical, theoretical, textbook, research.

Kirish: Talabalar auditoriya mashg'ulotlari davomida professor-o'qituvchilarning ma'ruzasini tinglaydilar, uzoq muddatli amaliy mashg'ulotlarda turli xil mavzularda rangtasvir ishlaydilar.

Auditoriyadan tashqarida talaba darslarga tayyorlanadi, adabiyotlarni konspekt qiladi, uy vazifa sifatida berilgan mavzu asosida xomaki nusxa, qoralama, etyud ishlaydi. Rassom asarlaridan asarlaridan nusxa ko'chiradi. Bundan tashqari ayrim mavzularni kengroq o'rganish maqsadida qo'shimcha adabiyotlarni o'qib referatlar tayyorlaydi hamda mavzu bo'yicha testlar echadi.

Adabiyotlar taxlili: Xorijlik talabalar ijodi bilan tanishish maqsadida internet ma'lumotlari bilan tanishadi. Mustaqil ta'lim natijalari reyting tizimi asosida baholanadi⁵.

Mustaqil ta'lim bajarish, qo'shimcha darslik va adabiyotlardan yangi bilimlarni mustaqil o'rganish, kerakli ma'lumotlarni izlash va ularni topish yo'llarini aniqlash, internet tarmoqlaridan foydalanib ma'lumotlar to'plash va ilmiy izlanishlar olib borish, ilmiy to'garak doirasida yoki mustaqil ravishda ilmiy manbalardan foydalanib ilmiy maqola va ma'ruzalar tayyorlash kabilar talabalarning darsda olgan bilimlarini chuqurlashtiradi, ularning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi. SHuning uchun ham mustaqil ta'limsiz o'quv faoliyati samarali bo'lishi mumkin emas hisoblanadi.

Natijalar taxlili: Mustaqil ta'lim vazifalarini tekshirish va baholash amaliy mashg'ulot olib boruvchi o'qituvchi tomonidan, konspektlarni va mavzuni o'zlashtirish darajasini tekshirish va baholash esa ma'ruza darslarini olib boruvchi o'qituvchi tomonidan har darsda amalga oshiriladi.

Talaba mustaqil ishini tashkil etishda rangtasvir fanining xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi⁶:

⁵ Abduvaxobova Sevara Alisher Qizi (2022). TEMA« SOVERShENSTVOVANIYe ZANYaTIY IZOBRAZITELbNYM ISKUSSTVOM I RAZVITIYe SPOSOBNOSTEY UChAIIXSYa». Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 1 (2), 104-107. Doi: 10.5281/zenodo.7182013.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

- tavsiya etilgan darslik va o'quv qo'llanmalari bo'yicha fan boblarini, tegishli mavzularni o'rganish;
- amaliy mashg'ulotlariga nazariy tayyorgarlik ko'rish;
- darslik, o'quv qo'llanmalar va tarqatma materiallar bo'yicha amaliy mashg'ulotlarga mustaqil ravishda tayyorlanish;
- ayirim mavzular bo'yicha testlar tuzish va darsliklarda keltirilgan mashqlarni bajarish;
- amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;
- darslik va o'quv qo'llanmalari bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- talabani o'quv, ilmiy tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan fan bo'limlari va mavzularni chuqur o'rganish;

Har bir talaba kafedra o'qituvchisining tavsiyasiga binoan 1 ta mavzu bo'yicha mustaqil ravishda risola tayyorlaydi va gurux yoki klasteri talabalari huzurida uni o'qib, tushuntirib beradi yoki rangtasvir kompozitsiyasi ishlaydi. Bu mustaqil ishni baholash ballari hisobidan tegishli baholanadi.

Mustaqil ishlash uchun tavsiyalar. Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi talabalariga milliy buyumlaridan tuzilgan natyurmortni ishlashganda nimalarga e'tibor berish kerakligi xaqida umumiy suhbat, ya'ni suv bo'yoq bilan ishlashganda issiq va sovuq ranglardan natyurmortda ham bo'lishi hamda ulardan qanday foydalanish xaqida tushuncha beriladi.

Akvarel bo'yog'ida ishlash davomida tez va toza ranglar bilan ishlanishi kerak.

Milliy buyumlardan tuzilgan natyurmortni ishlash uchun talabalar akvarel bo'yog'i, suv uchun idish, 3-10 o'lchamli mo'yqalam, o'chirg'ich, planshetga tortilgan torshon qog'ozi 75x55 smli, rang aralashmasi uchun toza qog'ozlarni olib kelishlari shart bo'ladi. Birinchi kurs talabalari uchun rangtasvir darslarida natyurmortni ishlash bosqichlari shundan iborat; natyurmortni chizishdan avval talabalar o'zi o'tirgan joydan ufq chizig'ini topishi, o'ta qattiq yoki yumshoq bo'lmagan "TM" qalami bilan nozik chizgilar yordamida boshlashi, planshetning tepa qismidan kam, pastki qismidan ko'proq joy qoldirishi shart⁷.

Qog'oz yuzasiga natyurmortni chiroyli qilib joylashtirish va buyumlarning bir-biridan farqini topishi kerak bo'ladi. Qalam yordamida to'g'ri va yaxshi topilgan natyurmortni engil, nafis ranglar bilan boshlash kerak bo'ladi. Qog'ozga rang berganda suvli bo'lishiga e'tibor beriladi. San'at atributlaridan tashkil topgan

⁶ Baymetov, B. B., & Sharipjonov, M. S. O. (2020). Development Of Students' Descriptive Competencies In Pencil Drawing Practice. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(08), 261-267.

⁷ Mirzahamdamovna, QB (2022). BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI O'QUVCHILARIDA BADIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHGA AMALIY SAN'ATNING O'RNI. SARQ UYGLANISHI: INNOVATSION, TA'LIM, TABIIY VA IJTIMOYIY FANLAR ILMIY JURNALI

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

buyumlar, mevalarni va materiallarni engil ranglar bilan, umumiy qilib olinadi. Ishni doimo yorug' tarafidan boshlash kerak⁸.

Oynadan tushayotgan yorug'lik - "blik" och ranglarda qoladi. YOrug'lik, yarim soya, to'liq soya, refleks birinchi va ikkinchi planlar, issiq va sovuq ranglar (dars jarayonida ularni talabalarga natyurmort orqali ko'rsatib, tushuntirib boriladi) sekin - sekin kuchaytiriladi.

Har bir talabaga alohida e'tibor berib, suv bo'yoqda qanday ishlash, nimalarga ahamiyat berish va ularga rangda ishlash uslubini ko'rsatib beriladi.

Rang ko'rish qobiliyati hammada har xil bo'lishi tabiiy ekanligi sababli talabalarning rang sezish, ko'rish, tafakkur qilish tez va sekin ishlash qobiliyatlarini hisobga olish kerak. Hayotda buyum, meva va narsalarni doimo kuzatib, mustaqil ishlashni doimiy tarzda davom ettirish, tez-tez etyudlar ishlash foydali, ya'ni rang sezish, ko'rish qobiliyati o'sib, kuchayib borishini qattiq talab qilgan holda tushuntiriladi.

Milliy buyumlaridan tuzilgan natyurmortni ishlash jarayonida predmetlar, mevalar va material drapirovkalarini rangda bir-biri bilan qanday bog'lash, ularning rangda ta'siri, rang uyg'unligini topish vazifalari qo'yiladi.⁹

Agar material sovuq rangda, mevalar issiq rangda bo'lsa, baribir ular bir-biridan rang oladi. Natyurmortning issiq va sovuq ranglar asosida umumiy yaxlitlik holatini topa olgandagina tugatish zarurligi aytiladi.

Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi talabalariga 2-3 predmetlardan tuzilgan natyurmort ishlashganda nimalarga etibor berish kerakligi xaqida umumiy suhbat, ya'ni suvbo'yoq bilan ishlashganda issiq va sovuq ranlardan natyurmortda ham bo'lishi hamda ulardan qanday foydalanish xaqida tushuncha beriladi.

Rang ko'rish qobiliyati hammada har xil bo'lishi tabiiy ekanligi sababli talabalarning rang sezish, ko'rish, tafakkur qilish tez va sekin ishlash qobiliyatlarini hisobga olish kerak. Hayotda predmet, meva va narsalarni doimo kuzatib, mustaqil ishlashni doimiy tarzda davom ettirish, tez-tez etyudlar ishlash foydali, ya'ni rang sezish, ko'rish qobiliyati o'sib, kuchayib borishini qattiq talab qilgan holda tushuntiriladi.

Natyurmortni ishlash jarayonida predmetlar, mevalar va material drapirovkalarini rangda bir-biri bilan qanday bog'lash, ularning rangda ta'siri, rang uyg'unligini topish vazifalari qo'yiladi.

Agar material sovuq rangda, mevalar issiq rangda bo'lsa, baribir ular bir-biridan rang oladi. Natyurmortning issiq va sovuq ranglar asosida umumiy yaxlitlik holatini topa olgandagina tugatish zarurligi aytiladi.

Xulosa: Dasturiy ta'limda o'quv materiallari o'quvchilarga bo'lak-bo'lak holida uzatiladi. Bu esa o'qituvchi tomonidan har bir boskichdan keyin

⁸ oglu Sharipjonov, M. S. OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI

⁹ Abdinabi, A. va Rayhona, T. (2024). Tasviriy san'at turlari va janrlarida badiiy ijod asoslarining o'ziga xos xususiyatlari. *Web of Teachers: Inderscience Research* , 2 (3), 219-228

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

o'quvchining o'quv faoliyatini taxlil qilish va uning o'zlashtirish ko'rsatkichlariga tayangan holda navbatdagi, bir qadar murakkab o'quv materiali, nazorat savollari va sinov topshiriqlarini o'zlatishga imkon yaratadi.

Bir tarmoqli dasturlar (B.F.Skinner, 1954 yil). Bu dastur oddiy sanalib, unga ko'ra o'quvchi har bir o'quv materiali bilan muayyan izchillikda tanishtirilib boriladi. O'quv materili barcha o'quvchi uchun bir xilda - bir xil hajm, mikdorga ega holda boskichma - boskich o'zatiladi. Indiviuallik xususiyatlari o'quv materialini bo'lak va yaxlit holda o'quvchilar tomonidan turli tezlikda o'zlashtirilishida ko'rinadi

Talabalarda ijodiy qobiliyatlarini aniqlashda uzoq muddatli dars mashg'ulotlari bilan birgalikda darsdan tashqai mashg'ulotlarni, xususan mustaqil ta'limni o'rni beqiyosligi aniqlandi

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abduvaxobova Sevara Alisher Qizi (2022). TEMA«SOVERShENSTVOVANIYe ZANYaTIY IZOBRAZITELbNYIM ISKUSSTVOM I RAZVITIYe SPOSOBNOSTEY UChAIIXSYa». Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 1 (2), 104-107. Doi: 10.5281/zenodo.7182013.
2. Baymetov, B. B., & Sharipjonov, M. S. O. (2020). Development Of Students' Descriptive Competencies In Pencil Drawing Practice. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(08), 261-267.
3. oglu Sharipjonov, M. S. OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI.
4. Mirzahamdlovna, QB (2022). BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI O'QUVCHILARIDA BADIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHGA AMALIY SAN'ATNING O'RNI. *SARQ UYGLANISHI: INNOVATION, TA'LIM, TABIIY VA IJTIMOIIY FANLAR ILMIY JURNALI*.
5. Abdinabi, A. va Rayhona, T. (2024). Tasviriy san'at turlari va janrlarida badiiy ijod asoslarining o'ziga xos xususiyatlari. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2 (3), 219-228.
6. Winetsky, D. E., Negoescu, D. M., DeMarchis, E. H., Almukhamedova, O., Dooronbekova, A., Pulatov, D., ... & Goldhaber-Fiebert, J. D. (2012). Screening and rapid molecular diagnosis of tuberculosis in prisons in Russia and Eastern Europe: a cost-effectiveness analysis. *PLoS medicine*, 9(11), e1001348.

**BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI BADIY-ESTETIK
KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK
XUSUSIYATLARI**

Abdullayev O'ktamjon Ergashevich

*Namangan davlat pedagogika instituti "Art pedagogika" kafedraasi
professori.*

uktamjonergashevichart@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim tizimida tasviriy san'at o'qituvchilarini san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *San'at tarixi, rangtasvir, grafika, xaykaltaroshlik, badiiy-estetik, tasviriy san'at, kasbiy kompetensiya, integratsiya.*

Tasviriy san'at o'qituvchilarini san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirish modeli va texnologiyalarini loyihalash mazkur jarayonni tashkil etishga doir yondashuv hamda tamoyillarini aniqlashtirishni taqozo etadi. Ana shu sababli, bizningcha, har qanday ilmiy izlanishning eng muhim vazifalaridan biri, aniq tadqiqotning dastlabki nuqtai nazarlari va usullarini aniqlash hamda tahlil qilish, ularni istiqbol nuqtai nazaridan baholash, keyinchalik bilish vositasi sifatida foydalanishdan iboratdir. Bu esa, tasviriy san'at o'qituvchilarini tasviriy san'at orqali san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishga doir turlicha yondashuvlar tabiati va imkoniyatlarini tahlil qilish bilan bevosita bog'liqdir.

Tasviriy san'atga o'rgatish bo'yicha dastlabki ma'lumotlar XIV-XV asrlardan boshlangan. O'tmishning buyuk rassomlari aniq fanlar sohasida erishilgan yutuqlarni tasviriy san'atda qo'llashga intilib kelishgan. Tasviriy san'atni o'qitishning zamonaviy metodikasining asosiy qonun-qoidalari tasviriy san'at sohasi ustalari ijodi va ularning fikrlari, hamda ta'lim tarbiya nazariy va amaliy bilimlari asosida shakllangan.

Oliy ta'lim tizimida tasiriy san'at o'qituvchilarini tayyorlash masalalari bo'yicha S.Abdirasilaov, N.Talipov. U.Nurtayev. N.Oydinov, B.Oripovlar qator tadqiqotlarida ko'rishimiz mumkin. Ta'limda fanlararo munosabatlarni amalga oshirishning turli jihatlarini tadqiqotlarda keltirib o'tilgan bo'lib, ularda o'qitishda real dunyo o'rtasidagi munosabatlarni aks ettirishning ob'yektiv ehtiyoji asoslab berilgan. Fanlararo munosabatlarning mafkuraviy funksiyasi, talabalar rivojlanishidagi roli ochib byerilgan, fanlararo munosabatlarning talabalar o'quv-bilish faoliyatini rivojlantirishga ijobiy ta'siri qayd etib o'tilgan va turli mezonlar (asoslar) bo'yicha fanlararo munosabatlar tasnifi, shuningdek muvofiqlashtirilgan o'qitish metodologiyasi ishlab chiqilgan.

Mutaxassislarni kasbiy tayyorlashda fanlararo yondashuvni qo'llash zarurligi shundaki, jamiyat rivojlanishini hozirgi bosqichida ilmiy bilimlarni

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

integratsiyalash tendensiyasi tobora kuchayib bormoqda va bugungi kunda deyarli barcha muhim muammolar majmuaviy tavsifga egadir. Tasviriy san'at o'qituvchilarini tasviriy san'at orqali san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishda orqali turli ilmiy sohalardagi bilimlardan mobil foydalanishga qodir mutaxassislarga ehtiyoj ortib bormoqda. Bunday mutaxassislarni tayyorlashda tafakkur tizimlarini rivojlantirish, ob'yektni uning ko'p tomonlama aloqalari va munosabatlari birligida ko'rish qobiliyati muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, o'quv fanlari o'rtasidagi ichki integratsiyani ta'minlash o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish, uning tizimi, mantiqiy va ilmiy yo'nalishni o'zgartirish uchun ahamiyatlidir. Natijada bilim nafaqat aniq, balki umumlashtirilgan bo'lib, bu tasviriy san'at o'qituvchilarini tasviriy san'at orqali san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishda mazkur bilimlarni yangi holatlarga o'tkazish va uni amalda qo'llash imkoniyatini beradi. Fanlararo munosabatlarni amalga oshirishning didaktik afzalliklari axborotdan oqilona foydalanish, ularning takrorlanishini oldini olish, olamning moddiy manzarasi bo'yicha yaxlit qarashlar tizimini shakllantirishdir. Fanlararo yondashuv bizning maqolamiz uchun muhim ahamiyatga ega, sabai bugungi kunda pedagogika oliy ta'lim muassasalarida badiiy-estetik ta'lim bo'yicha alohida integrativ kurs mavjud emas. Mazkur kursning alohida jihatlari "Kalamtasvir", "Rangtasvir", "Grafika", "Xaykaltaroshlik" kabi fanlar mazmunida o'z aksini topgan. Boshqacha aytganda, mazkur fanlarning imkoniyatlaridan samarali foydalanish orqali tasviriy san'at o'qituvchilarini tasviriy san'at orqali san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishga erishish mumkin. Tasviriy san'at o'qituvchilarini tasviriy san'at orqali san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishda turli o'quv fanlarining ishtirok etishi uning ko'p qirraliligi va universalligidan dalolat beradi. Ayni paytda ta'lim jarayonida fanlararo aloqadorlik masalasini tadqiq etayotgan ko'plab tadqiqotchilar va amaliyotchilar aksariyat holatda ikkita akademik fan o'rtasidagi bog'liqlik ob'yekti bo'lgan yoki bo'lishi mumkin bo'lgan mavzular va tushunchalarni aniqlashga harakat qilishadi. Albatta, bu holatalohida o'quv fanlari o'rtasidagi aloqa nuqtalarini topishga urinishdir, ammo bugungi kunda bu vazifa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun turli akademik fanlarning o'quv tarkibining individual elementlari o'rtasida aloqalar o'rnatishni taqozo etadi. Bunga asosiy to'siq hech bo'lmaganda bir-biriga yaqin bo'lgan fanlarda ham bir xil tushunchalarning noaniq talqin qilinishi va boshqa fanlararo konsepsiyada ular yana bir yangi mohiyatga ega bo'lishidir. Biz tadqiqotimiz predmeti bilan bog'liqlikda fanlararo aloqadorlikni ta'limiy, rivojlantiruvchi va konstruktiv funksiyalarni bajaradigan ko'p tarmoqli voqelik sifatida e'tirof etishni ma'qul deb topdik. Ta'limiy funksiya profyessor-o'qituvchiga talabalarda bilimlarning mustahkamligi, chuqurligi, yaxshi xabardor bo'lish, moslashuvchanlikni ta'minlash imkonini beradi hamda o'zida qayta aloqaga kirishuvchi bilim va ko'nikmalar tizimini aks ettiradi. Rivojlantiruvchi funksiya mutaxassislarning

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

tizimli va ijodiy fikrlashini rivojlantirish, ularning mustaqil bilish faolligini oshirish, qiziqish va dunyoqarashini kengaytirish, umumlashtirilgan harakat usullarini shakllantirishni ko'zda tutadi. Konstruktiv funktsiya o'qituvchiga taqdim etilgan o'quv materialining mazmuni, o'qitish jarayonlarini tashkil etish shakl va metodlarini takomillashtirish, o'quv dasturini o'rganilayotgan tushunchalar, hodisalar, jarayonlar va ularni taqdim etish vaqti nuqtai nazaridan moslashtirib borishga imkon beradi. Ilmiy adabiyotlar tahlili tasviriy san'at o'qituvchilarini tasviriy san'at orqali san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishda fanlararo aloqadorlikni uch bosqichda amalga oshirish lozimligini ko'rsatdi:

- fanlararo aloqadorlikni hosil qilish, uning talabalar tomonidan birlamchi o'zlashtirilishi va anglanishi, turli o'quv fanlaridagi didaktik birliklar o'rtasidagi mavjud aloqalarni hisobga olish;

- muloqot doirasini kengaytirish, uning mohiyatini chuqurlashtirish, asosiy fanlararo munosabatlarning integratsiyasini ta'minlash;

- fanlararo aloqadorlikdan yangi muammolarni hal qilishda samarali foydalanish.

Fanlararo aloqadorlik tasviriy san'at o'qituvchilarini tasviriy san'at orqali san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirish uchun faoliyat uslubi sifatida xizmat qilib, ularning turli fanlardan bilimlarini umumlashtirish qobiliyatini rivojlantirish, umumiylikni alohida va yaxlit nuqtai nazardan ko'rish qobiliyatini rivojlantirish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Ilmiy maqolamiz shuni ko'rsatdiki, tasviriy san'at o'qituvchilarini tasviriy san'at orqali san'atshunoslik asosida badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishda fanlararo aloqadorlikni ta'minlashning asosiy usullari sifatida o'rganilgan dalillar, tushunchalar va g'oyalarni esga olish, savollar taqdim etish, boshqa fanlarga oid manbalar asosida ma'lumotlar tayyorlash kabilar xizmat qiladi. Mustaqil ravishda yoki o'qituvchining rahbarligi ostida fanlararo aloqadorlikni hosil qilish texnikasi rivojlantiruvchi ta'sir kuchiga ega bo'lib, xotiraning mustahkamlanishi va bilimlarni umumlashtirish, mantiqiy fikrlash, san'atshunoslik bilimlar tizimini shakllantirish qobiliyatining ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun yangi vaziyatda bilimlarni eslab qolish va umumlashtirish yoki turli xil fanlardagi ko'nikmalarni qo'llashni talab qiladigan reproduktiv va muammoli savol hamda topshiriqlarni ishlab chiqish fanlararo aloqadorlikning asosiy maqsadlarini amalga oshirishning eng muhim metodik usulidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rakhimov H.U. (2023). ANALYZING THE PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE FINE ARTS TEACHERS BASED ON ART STUDIES. Экономика и социум, (1-1 (104)), 50-53.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

2. Sattarov, F. (2024). Manzaraning ishlash jarayoni va uning ilmiy-nazariy tahlili. Scientific-Theoretical Journal of International Education Research, 2(1), 38-41. <https://research-edu.com/index.php/edu/article/view/1219>
3. Rakhimov, K. (2023). THE PLACE OF GRAPHICS IN THE FINE ARTS. Solution of social problems in management and economy, 2(2), 5-8.
4. Muzaffar o'g'li, X. S., & Umarjon o'g'li, R. X. (2022). OZBEKISTON RANGTASVIR SAN'ATIDA PORTRETCI RASSOMLAR IJODINING TUTGAN ORNI. PEDAGOGS jurnali, 5(1), 316-319.
5. Pulatov, D. S., & Kh, R. U. (2019). On fine arts and its varieties. Вестник магистратуры, (4-4 (91)), 89-90.
6. ogli Rakhimov, H. U. AJMR. AJMR.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

YEVROPA VA OSIYO DAVLATLARIDA OCHIQ HAVODA MANZARA ISHLASH USHLUBLARINING TARIXIY RIVOJLANISHI.

Abdumuminov Muhammad Sodiq Abdinabi o'g'li.

Namangan davlat universiteti

San'atshunoslik kafedrası o'qituvchisi.

abdumuminov.2024@mail.ru

Annotation: *The influence of nature on man, the deep feelings and thoughts that it causes, led to the emergence of this genre in the visual arts. The preserved monuments of the culture and art of the ancient world testify to the fact that people have long tried to depict nature.*

Keywords: *Plener, genre, ethnic, philosophical, idealized, illusionistic, pictogram, pantheism, typical, panorama, parallel, naturfalcaphy, matter, tonal, contraslism, Impressionism, realistic, compositional.*

Kirish: Nazariy va uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish, ko'zga ko'ringan san'atkor-pedagoglarning boy tajribasini o'rganish o'rganilayotgan muammolarning mohiyatini tarixiy nuqtai nazardan tushuntirish, fanni yanada rivojlantirish uchun zarur bo'lgan boshlang'ich nuqtalarni aniqlash imkonini beradi. Manzara ishlash texnologiyasini o'qitish metodikasi. Plener rangtasvirining paydo bo'lishi, rivojlanishi va shakllanishi tarixi tasviriy san'at janri sifatida landshaftning rivojlanishi bilan bevosita bog'liqligi.

Manzara janri eng keng tarqalgan janrlaridan biridir. Uning rivojlanishining dastlabki bosqichlarida biz hali ham mos ravishda rang va ranglarni ko'rish haqida gapira olmaymiz, chunki janrning o'zi hali shakllanmagan va biz faqat tabiat elementlarini kuzatishimiz mumkin. Rassomlarning ko'p avlodlari unga o'z iste'dodini berdi. Tabiatning insonga ta'siri, u keltirib chiqaradigan chuqur tuyg'u va fikrlar tasviriy san'atda ushbu janrning paydo bo'lishiga olib keldi. Qadimgi dunyo madaniyati va san'atining saqlanib qolgan yodgorliklari odamlarning azaldan tabiatni tasvirlashga harakat qilganliklaridan dalolat beradi. Ma'lumki, hatto Misr rassomlari ham (miloddan avvalgi XV-XIV asrlar) odamlar, hayvonlar va o'simliklarni qonunga muvofiq tasvirlay olganlar. Manzaraning gullar, daraxtlar kabi elementlari VI-asrda allaqachon topilgan. Shunday qilib, tabiatning zaruriy shartlari neolit davrida qoyatosh rasmlari, keramika va turli xil bezaklarda, shu jumladan falak, yoritgichlar va asosiy nuqtalarning odatiy ramziy belgilarida paydo bo'lgan. Umumlashtirilgan belgilarda ifodalangan landshaft alifboni tashkil etadi, u dunyo haqidagi ulug'vor mifologik g'oyalar majmuasida shakllanadi. Bu xarakterlidir ko'pgina qadimgi Misr va Xitoy iyerogliflari tog'lar va daraxtlar, suv va yoritgichlar tasvirlariga borib taqaladi. Mesopotamiya va Misr san'atida hikoya qilishga (ayniqsa, urush, ov va baliq ovlash sahnalarida) qiziqishning rivojlanishi bilan tabiatni yashash muhiti, ertak va mifologik ma'noni saqlab qolgan harakat sifatida idrok etish vujudga kelgan, ammo ba'zan aniqroq xarakter kasb etadi. Masalan, daraxtlar turlari bo'yicha farqlana boshlaydi. Ajablanarli darajada qiziqarli tabiiy motivlar qadimgi Kritning badiiy yodgorliklarida aks ettirilgan. Manzaraning mustaqil qiyofasini berish uchun rassom, tabiatni o'ziga qarama-qarshi narsa sifatida his qilishi kerak. Qadimgi odamlar, ehtimol, atrofidagi dunyoda o'zini ajralmas his qilgan va "toza" tabiat g'oyasi uni qiziqitmasdi. Qanday bo'lmasin, san'at tarixi ma'lumotlariga ko'ra, inson ongida atrof-muhitga nisbatan o'ziga xos egoizmni bosqichma-bosqich yengib o'tish asta-sekin va asta-sekin

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

shakllanadi. Masalan, qadimgi Misr rasmlarida tabiatning tasviri yo'q, lekin uning ekvivalent elementlari: lotus, qamish, daraxtlar orqali landshaftning belgilanishi mavjud. Xuddi shu tekislikda olingan elementlarning ekvivalentligida rasmlarning devor bezaklari sifatidagi dekorativ ma'nosi aniq ifodalangan. Bunday tasvir etnik yoki falsafiy tushunish uchun mo'ljallanmagan.

Vaqt o'tishi bilan qadimgi Yunoniston madaniyatidan oldin bo'lgan Egey madaniyatining Knossos saroyi-yodgorligi devorlaridagi tabiat tasvirlari ham xuddi shunday xarakterga ega. Qadimgi yunonlar ham manzarani mustaqil janr sifatida bilishmagan. Yer chizig'i yoki qirg'oq toshlari tasvirini yunon rassomi faqat sahnani belgilash uchun talab qilgan. Qadimgi yunon rassomi Poliglotning bitta rasmi haqida tarixchi Pausanias "Dengiz qirg'og'i ortga davom etadi", deb yozgan edi, "rasmda dengiz yo'q".

Qadimgi Rim rangtasviri shahar va qishloq kontrastlarini, atrof-muhit - voqelik va ideal muhitni his qilib, yashash joylarini bezab turgan illyuzionistik rasmlarda namoyon bo'ladigan mustaqil tabiatlarni keltirib chiqaradi. Qushlarga to'la mevali bog'lar ichki makonni o'zgartiradigan topik uyg'unlik qirolligining motivlari. Rim respublikasi davrida bizning tabiat haqidagi tushunchamizga yaqin tasvirlar mavjud edi. Ularni yozgan rassomlar aniq, ammo izchil bo'lmasada, chiziqli va havo nuqtai nazariga ega edilar. Manzaralar "atmosfera yorug'lik effektlari haqida aniq maslahatlarsiz keng ko'lamda" bo'yalgan ... Cho'tkaning erkin, keng zarbalari bir-biri bilan qo'shilmagan holda bir-birining yonida yotadi va tomoshabin haqiqiy yorug'lik va havo taassurotini oladi". Biroq, bu manzaralarning teatrlashtirilgan an'anaviyligi hayratlanarli. Misr manzara rasmlari singari, ular turar-joy va tantanali interyerlar uchun o'ziga xos bezak bo'lib xizmat qilgan.

Material va metodlar O'rta asr ustalari tabiatni, hatto musulmon mamlakatlari rassomlarini ham chizgan, bu yerda voqelikni real tasvirlash gunoh deb ta'qib qilingan. O'rta asrlar san'atining manzaralarida Vizantiya va qadimgi rus piktogrammalari fonida ko'tarilgan g'alati tepaliklar tasvirlangan, ular dunyoni yer va ilohiyga ajratgan. O'rta asrlarning oxirida tasviriy muhit real dunyoning ko'plab nozik kuzatuvlarini o'z ichiga oladi. "Adan bog'lari" gullari ba'zan batafsil ravshanlikda bo'lanika qo'lyozmalari jadvallari bilan raqobatlashadi va sehrli yorqinlik tobora ko'proq tabiiy yorug'lik effektlariga o'xshab ketadi. O'rta asrlar - qadimgi panteizm o'rnini bosgan insoniyat ongida chuqur ma'naviy o'zgarishlar davri bo'lgan. Yevropada nasroniylik, Sharq mamlakatlarida islom dini ham hayotda ham, san'atda ham butparastlik fikriga chidashni istamagan. Jismoniylik, xayoliy tabiat va yerdagi "bema'nilik" va "gunohkorlik" ning boshqa ko'zga ko'ringan belgilari kabi tipik butparast "zaifliklar" nasroniylikning tantanali astsetik san'ati bilan birga yashay olmaydi. Asta-sekin antiqa tajriba voqelikni badiiy tadqiq etish yo'qolgan. Rasmlarning bo'yalishi oddiy, ranglarning noaniqligi yo'q, ranglar rassomlar tomonidan idrok etiladi va shunga mos ravishda bir-biri bilan uyg'unlashgan mahalliy dog'lar yordamida takrorlanadi. Bunday holda, biz ranglarning uyg'unligi haqida gapirishimiz mumkin.

XV-asr ustalarining rasmlarida oltin - eng hayoliy rang soyasi - juda haqiqiy quyosh nuriga o'xshaydi. Zamonaviy davrning boshlanishini shartli bezak fonlari o'rniga o'z asarlari bilan belgilaydigan bir qator mashhur rassomlar (masalan, aka-uka Van Eyk) koinotning keng panoramalariga ega.

Uyg'onish davrida tabiat va inson qiyofasini tushunish o'rta asrlarga qaraganda butunlay boshqacha. Ilk Uyg'onish davridan beri rassomlar chiziqli va havo istiqbollari bilan

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

shug'ullanadilar. Bu yerda nima olib keldi - real kosmosga qiziqish istiqbol qonunlarini ochishga turtki bo'ldimi yoki istiqbol qonunlarining kashfiyoti fazoni badiiy tadqiq qilishga turtki berdi. XV-asrga kelib yer yuzidagi mavjudlik quvonchi keyingi hayot jannati haqidagi g'oyani butunlay siqib chiqardi. Manzara fon bo'lishni to'xtatadi va qahramonlar harakati uchun muhitga aylanadi. Tabiatning shakllanishi inson shaxsini bilish bilan parallel ravishda boradi. Leonardo da Vinchi tabiatning "portreti"ga chizishni boshlaydi. U tabiatdan alohida daraxtlar va butun manzaralarni chizadi.

Natijalar Shubhasiz, natur falsafaning umumiy g'oyalari Yevropa rangtasviri tabiatining rivojlanishiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatdi. Ular, ehtimol, manzaraning mustaqil janr sifatida shakllanishiga hissa qo'shgan. Inson, "tabiat sardori", Giordano Bruno ta'biri bilan aytganda, naturfalsafiy xulosalarda bepoyon olamning qayerdadir adashib qolgan edi. Yevropa san'atida manzaraning janr sifatida paydo bo'lishi rassomlar davrasi - tabiat falsafasining ko'zga ko'ringan vakili Teofast Paraselsning zamondoshlari bilan bog'liq. Paracelsusning tabiat haqidagi asl qarashi XVI-asr Yevropa manzarasing tabiatini qisman tushuntiradi. Tabiatga ko'ra mutafakkir, "ruhiylashgan yaxlitlik, uning har bir qismida aks etadi. Birlamchi materiya uning uchun "buyuk sir" edi. Xudo, xuddi rassom kabi, dunyoni yaratgan." Paracelsusning so'zlariga ko'ra, "Xudo elementlarni turli moddalar uchun asosiy asos bo'lishi uchun yaratgan; masalan, minerallar uchun suv, daraxt va o'simliklar uchun tuproq, yomg'ir, qor, yorug'lik, kamalak va chaqmoq uchun efir asosiy tamoyildir".

Koloristik xususiyatlar nuqtai nazaridan Uyg'onish davri rasmining o'ziga xos xususiyati ochiq ranglarning yo'qligi, ranglarning yorug'likka bog'liqligi, ularni ma'lum bir soya bilan birlashtirishdir. Uyg'onish davridagi janrning eng yuqori yutuqlari - Leonardo va A.Dyurerdan tortib to P. Bryughelgacha - mikrokosmos, insoniyat koinotning organik qismi, qonunlarni aks ettiruvchi kichik dunyo g'oyasi bilan bog'liq. Buning sharofati bilan inson qiyofasi va manzara ajralmas birlikda. Shunday qilib, Leonardoning mashhur "Mona Liza" asari ulug'vor manzara fonida paydo bo'ladi va shu bilan birga ma'lum bir sirli "tabiat ruhi" ni ifodalaydi. Uyg'onish davrida tabiatning qiyofasi boyib ketdi. Tabiat yanada rang-barang bo'ldi. Quvnoq bezak - Benezzo Gotssoli, ulug'vor Leonardo da Vinchi, Rafael tomonidan ta'sirchan noziklik bilan tasvirlandi.

Muhokama XVII-asrda Niderlandiyaning shimoliy provinsiyasi Gollandiya landshaft janrida yetakchi bo'lgan. Bu yerda birinchi marta burjua jamiyati, shuning uchun shaharlar rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan aniq hududning tasviri sifatida realistik tabiat keng e'tirof etildi. Inson tabiatdan uzoqlashadi va unga intilishni boshlaydi. "Sof" manzara san'at janri sifatida namoyon bo'ladi. Gollandiyalik rassomlar (Yan van Ruysdael, Yan van Goyen) rangning tonal xususiyatlaridan mohirona foydalanganlar, dunyoning beqaror o'zgaruvchanligi hissini o'troq, odamga yaqin qishloq muhiti va ulug'vorlik o'rtasidagi bog'liqlik g'oyasi bilan uyg'unlashgan. Haqiqatan ham cheksiz bo'shliqlar, rang va g'oya o'rtasida tabiiy tabiat tasviri bilan bog'liqlik mavjud va allaqachon mumkin. Bizning tushunchamizdagi rang va rangli ko'rishning kelib chiqishi haqida so'z yuritiladi. Shu bilan birga, Uyg'onish davri landshaftiga xos bo'lgan birlik keyingi davrda saqlanib qolgan landshaftning alohida navlariga (dengiz, daryo, o'rmon, tog', qishloq ko'rinishlariga) bo'linadi XV-asrdan Yevropa rasmining merosi tabiiy yorug'likda tabiatni diqqat bilan kuzatishning aniq xususiyatlarini ko'rsatadi. Uyg'onish davri ustalarining bayonotlari tabiiy tasviriy munosabatlarning aniq xususiyatlari bilan to'ldirilgan. Biroq, plener rasmining janr

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

sifatida tarixi XVII-asr golland rassomlari bilan boshlangan. Ulardan keyin tabiatdan olingan eskizlar eng yirik landshaft ustalari ishining majburiy qismiga aylandi: N. Pussin, T. Geynsboro, J. Reynolds allaqachon ochiq havoda muntazam ravishda eskizlar yozgan. XVII-asr tasviriy san'at sohasidagi g'oyat go'zal va texnik topilmalar bilan mashhur. XVII-asr landshaftida engil havoning haqiqiyliги va teatr an'anaviyligini izlash izchil emas. Uning tarixining kulminatsion bosqichlaridan biri romantizm davridir. Hayajonli lirika bilan gavdalangan tabiat uni bilgan va u bilan raqobatlashayotgan inson ruhining cheksiz imkoniyatlaridan dalolat beradi. Shu bilan birga, romantizm - masalan, nemis rassomlari kabi ustalar timsolida. Fridrix, - tabiat tasvirlarining vatanparvarlik ovozini kuchaytiradi, ona joylarning ko'rinishini milliy o'ziga xoslik timsoliga aylantiradi. XVII-asrda landshaft-veduta paydo bo'ldi, bu geografik jihatdan ma'lum bir hududning ko'rinishini aniq etkazadigan tasvir. Shahar landshaftining rivojlanishi faqat etakchilik bilan bog'liq. Hujjatli aniq, istiqbolli nuqsonsiz, biroz quruq veduta XVII-asrning haqiqiy "ekskursiya prospekti" dir. Rang va rang-barang ko'rish fonga o'tib, grafik aniqlikka yo'l ochadi, lekin o'zidan to'liq o'tib ketmaydi. Bu borada Kanaletto, Bernardo Belotto, Mishel Marieski, Franchesko Gvardilarning mahorati ahamiyatlidir.

XVII-asrda Rossiya Evropa landshafti maydoniga chiqdi. Buyuk Pyotrning islohotlari munosabati bilan peyzaj rassomlari yangi poytaxtning ko'rinishini abadiylashtirishga, yangi, Evropa uslubida saroylar va yodgorliklarning "portretlarini" bo'yashga, Rossiya faxrlanadigan eski shaharlarni egallashga chaqirildi. Zemtsov, aka-uka I.F. va A.F. Zubov, M.I. Maxaeva, M.M. Ivanova. Garchi Badiiy akademiya chet ellik rassomlarning manzaralarini nusxalashni o'z zimmasiga olgan bo'lsa-da, o'sha paytda Rossiyada muhim peyzaj rassomlari paydo bo'lgan: S.F. Shchedrin, M. M. Ivanov, F. Ya. Alekseev, M.N. Vorobyov. XIX-asrda peyzaj rasmlari eng keng tarqalgan. Peyzaj san'ati bilan shug'ullangan rassomlarning nomlari va guruhlarini to'liq sanab o'tish ham ta'sirli: Evropada Jon Konstebl va Uilyam Jozef Mallord Tyorner, Kamil Korot, Kamil Pissarro va Barbizonlar. Klod Mone, Kamil Pissarro va boshqa impressionistlar, post-impressionistlar Pol Sezan, Vinsent van Gog va ularning izdoshlari; Rossiyada - Silvestr Shchedrin, Mixail Ivanovich Lebedev, Ivan Konstantinovich Aivazovskiy, Fedor Aleksandrovich Vasilev, Aleksey Kondratievich Savrasov, Ivan Ivanovich Kuindji, Vasiliy Dmitrievich Polenov, Isaak Ilyich Levitan va boshqalar.

Xulosa. Yevropa manzara janrining haqiqiy islohotchisi Jon Konstebl hisoblanadi, u nafaqat birinchi darajali rasmlarni, balki tabiatdan rasm chizish usuli bo'yicha ko'plab bayonotlarni qoldirgan. Shuni ta'kidlash mumkinki, Jon Konstebl rangli tasavvurga ega edi. U o'z asarlarida rang, rang uyg'unligini ona tabiat obrazi bilan uyg'unlashtirgan. Jon Konstebl o'zidan oldingilar – ingliz akvarelistlari T.Gertin va D.S. Kotmen, eng oddiy tabiat naqshlarini tasvirlagan. Angliyaning Suffolk shahrida yashovchi tegirmonchining o'g'li u san'atga nisbatan kechroq shug'ullangan. Dastlab u Gollandiya, Fransiya manzara rassomlari va o'tgan avlod ingliz ustalarining san'atini tushunishga harakat qildi. Konstebl klassik saboqlarni olgach, Angliyaning yam-yashil o'tloqlari va o'rmonlariga to'la mahalliy rasm chizishni boshladi. U tabiat manzarasini alohida diqqat bilan o'rgandi osmonning go'zalligi, xuddi eski gollandlarning tajribasini davom ettirayotgandek, osmonni rasmning asosiy hissiy miqyosi deb hisoblaydi. "Bunday manzarani nomlash qiyin, - deb yozgan Konstebl o'z muxbirlaridan biriga, - bunda osmon asosiy nota bo'lmagan va u butun rasmning kayfiyatini ifodalamaydi. Tabiatda osmon yorug'lik manbai

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

bo'lib, u hamma narsa ustidan hukmronlik qiladi, hatto tabiat haqidagi kundalik hukmlar ham unga bog'liq"

Tabiatni o'rganish rassomga o'sha davr uchun an'anaviy bo'lgan manzaralarning shartli jigarrang diapazonini yengishga yordam berdi, uning rasmiga rang-barang kontrastlik berdi. Uning surati vatandoshlariga dangasa va qo'pol, syujetlari esa asosli bo'lib tuyuldi. Konsteblni Frantsiyada muvaffaqiyat kutdi, u yerda uning ishi Romantik va Barbizon rassomlari tomonidan katta qiziqish bilan qabul qilindi. Delakrua Parijdagi ko'rgazmada Konsteblning rasmlarini ko'rganida, u ranglarning hayotiy haqiqatiga hayron bo'ldi va hatto ko'rgazmaga olib kelingan o'zining "Xiosdagi qirg'in" rasmini qayta yozishga qaror qildi. Rassom Konsteblning ijodiy fikri o'z davri uchun yangi bo'lsa, uning tabiatshunosligi o'zining rasm texnikasi va kompozitsiya xarakteriga ko'ra impressionizm davridan keyingi realistik Yevropa rasmini hayratlanarli darajada eslatib turadi.

Konstebel ajoyib mahorat bilan tanlangan tabiatning tabiiy ko'rinishini saqlab, tabiiy o'rganishga kompozitsion to'liqlik berdi. Konstebel manzaralarining yangiligi 1824 yilgi Parij rassom ustaxonalarida fransuz rassomlarida katta ta'surot qoldirdi. Uning manzara rasmi ustaxonada chizilgan rasmlarning bo'ronli rangi bilan keskin farq qildi va Yevropa qitasidagi san'at maktablarining ko'plab o'quvchilari uchun na'muna bo'ldi. J. Mishel, C. Korot, J. F., Millet va boshqa bir qator tabiat ustalari o'z san'atlarida Jon Konsteblning yutuqlaridan foydalanganlar.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Amanullaev, A. (2022). SPECIFIC FACTORS OF COMPREHENSIVE STUDY AND ANALYSIS OF THE HISTORY AND CULTURE OF THE UZBEK PEOPLE. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 1-4.
2. Amanullaev, A. A. (2022). CURRENT ISSUES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(03), 1-3.
3. Абдимуминова, Д. А., & Амануллаев, А. А. (2018). Использование традиций этики "устоз-шогирд"(мастер и ученик) на занятиях прикладного искусства. *NovaInfo. Ru*, 2(85), 203-206.
4. Abdumo'minovich, A. A. (2023). QADIMDA USTALARNING SHOGIRD TAYYORLASHDA O'ZIGA XOS MILLIY ANANAVIY ASOSLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1440-1447.
5. ABDUMO'MINOVICH, A. A. (2023). BO'LG'USI TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA HOZIRGI DAVR DOLZARB MASALALARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1423-1429.
6. Sodiq, AM (2022). TASVIRIY SAN'AT ASARLARIDA KOPOZITSIYANING BADDIY QIMMATINI TAHLIL VA TASHRIB BERA VA O'QUVCHILARNING BADDIY Idrok HAQIDAGI BILIMLARINI OSHIRISH. *XALQARO JURNALI IJTIMOY FAN VA INTERDISPLINAR RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Ta'sir faktori: 7.429 , 11 (03), 149-151.
7. Sodiq, A. M. (2023). BOLAJAK TASVIRIY SANAT OQITUVCHILARIDA BADIY-IJODIY MAHORATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MANZARA JANRIDAN FOYDALANISH USULLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1430-1439.
8. Muhammad, A. (2022). PECULIARITIES OF THE SCIENTIFIC STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN COMPOSITION AND COLOR IN THE GENRE OF

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

LANDSCAPE. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 5-8.

9. Abdumo, M. A. O. G. L. (2022). Ochiq havoda insonlarni turli xolatlaridan tasvirlar bajarish texnologiyalari. *Science and Education*, 3(9), 474-480.

10. Abdumo'minova, D. A. Q. (2022). Talabalarga tasviriy san'atdan mashg'ulotlarni tashkil etishda qalamtasvirning nazariy qonunlardan foydalanish. *Science and Education*, 3(9), 467-473.

11. Sadiq, A. M. (2024). Studying The Stages Of The Historical Development Of The Landscape Genre And Its Importance In The Development Of The Artistic And Creative Skills Of Future Visual Arts Teachers. *International Journal Of Research In Commerce, It, Engineering And Social Sciences* Issn: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 28-32.

12. Dildora, A. (2022). TRAINING OF PROFESSIONALS WITH POSITIVE HUMAN QUALITIES IN THE LESSONS OF FINE AND APPLIED ARTS IN THE EDUCATION OF THE MODERN SPIRIT. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(03), 152-154.

13. Dildora, A. (2022). THE EMERGENCE OF SOME MODERN PROBLEMS IN THE FIELD OF ARCHITECTURE IN THE MODERN CONSTRUCTION OF ANCIENT CITIES RICH IN HISTORICAL MONUMENTS AND RELICS. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 9-11.

14. Қизи, А. Д. А. (2023). РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИЙ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(4), 201-203.

15. Абдумуминов, М. А. Ў. (2022). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ПУТЕМ ИЗУЧЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ СОВРЕМЕННЫХ УЗБЕКСКИХ ХУДОЖНИКОВ-ЖИВОПИСЦЕВ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(2).

16. Sadiq, A. M. (2024). STUDYING THE STAGES OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE LANDSCAPE GENRE AND ITS IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC AND CREATIVE SKILLS OF FUTURE VISUAL ARTS TEACHERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 28-32.

17. Abdinabi, A. (2024). THE COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE WORKS OF ARTISTS WHO CREATED STILL LIFE IN PAINTING IS THEIR SCIENTIFIC ANALYSIS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 17-21.

18. Қизи, А. Д. А. (2023). РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИЙ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(4), 201-203.

19. Dildora, A. (2024). TEACHING COMPOSITION TO STUDENTS IN FINE ART EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND DEVELOPING ARTISTIC AND CREATIVE THINKING AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. *INTERNATIONAL JOURNAL OF*

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793
Impact Factor: 6.876, 18(01), 22-27.

20. Abdinabi, A. (2024). THE COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE WORKS OF ARTISTS WHO CREATED STILL LIFE IN PAINTING IS THEIR SCIENTIFIC ANALYSIS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 17-21.

21. Abdinabi, A., & Rayhona, T. (2024). SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE FOUNDATIONS OF ARTISTIC CREATIVITY IN THE TYPES AND GENRES OF FINE ART. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(3), 219-228.

22. Sadiq, A. M. (2024). STUDYING THE STAGES OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE LANDSCAPE GENRE AND ITS IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC AND CREATIVE SKILLS OF FUTURE VISUAL ARTS TEACHERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 28-32.

23. Sodik, A. M. (2022). TO BE ABLE TO ANALYZE AND INTERPRET THE ARTISTIC VALUE OF COMPOSITION IN WORKS OF FINE ARTS AND TO INCREASE STUDENTS' KNOWLEDGE OF ARTISTIC PERCEPTION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11(03), 149-151.

24. Ubaydullayev, M. A. (2023). DEVELOPMENT AND POPULARIZATION OF METHODS OF TEACHING STUDENTS OF THE DIRECTION OF FINE ARTS THROUGH INFORMATION TECHNOLOGY. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(2), 166-169.

25. Pulatov, D., & Ubaydullaev, M. (2023). FORMATION OF NEW CREATIVE DIRECTIONS IN MODERN FINE ART OF UZBEKISTAN. *Solution of social problems in management and economy*, 2(2), 34-39.

26. Убайдуллаев, М. А. (2022). ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЗАРУБЕЖНОЙ ПЕДАГОГИКИ. *Science and innovation*, 1(JSSR), 177-182.

27. Saymamutovich, P. D., & Akhmadjonovich, U. M. (2023). THE END OF THE 20TH CENTURY THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY UZBEKISTAN MAGNIFICENT SCULPTURE. *Open Access Repository*, 4(2), 102-107.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

28. Убайдуллаев, М. А. (2022). КОМПОЗИЦИЯ АСОСЛАРИНИНГ ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ҚУЛЛАНИЛИШИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 329-332.

29. Akhmadjanovich, M. U. (2024). THE SIGNIFICANCE OF CERAMIC PRODUCTS IN INDUSTRY. *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 2(12), 112-117.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

TALABALARGA TASVIRIY SAN'AT KOMPOZITSIYASINING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARINI O'RGATISHNING NAZARIY ASOSLARI.

Abdumuminova Dildora Abdinabi qizi

Namangan davlat universiteti

San'atshunoslik kafedrası o'qituvchisi

abdumuminova.dildora@mail.ru

Annotation: The language of composition, understanding of its properties is an important aspect of perception, only then is the idea of the author, the artistic thought expressed in the work of the artist, realized.

Keywords: Composition, flow, directions, shadow-light, color, air and line perspective, icon genre, classical composition, perspective law rules, method, tools, realistic art, historical genre, pen, charcoal, fur, pen, color, sketch.

Kirish. Bugungi kunda O'zbekiston oliy pedagogik ta'limida barcha fanlardan yuqori malakali mutaxassis kadrlarni yetishtirib chiqarish muhim vazifalardan hisoblanadi. Shu jumladan bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini milliy va jahon ta'lim standartlari asosida kasbiy tayyorlash keyingi yillardagi oliy pedagogik ta'limning eng dolzarb masalalaridan biridir. Yuqori bilimli, kasbiy yetuklik, faollik milliy ta'lim standartlari mezonlari hisoblansa, ijodkorlik, tashabbuskorlik, individual kasbiy malakalarga ega bo'lish jahon ta'lim standartlarining talablari sifatida qabul qilingan. Shuning uchun biz bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini ana shu mezonlar va talablarga javob beradigan zamonaviy pedagogik kadrlar sifatida tasavvur qilamiz va mazkur talablar asosida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini tayyorlashda kompozisiya masalasi katta ahamiyatga ega. Chunki kompozisiya bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy va ijodiy malakalar tizimining asosi sifatida yoshlarga ta'lim tarbiya berishda muhimdir.

Material va metodlar badiiy asarda kompozisiya masalalari va uning tushunchasining mazmuni, mohiyati, pedagogik va psixologik xususiyatlari to'g'risidagi yondashuvlarda biz mazkur sohada bevosita tadqiqot olib borgan xorijlik pedagog va psixolog olimlarning ilmiy tadqiqotlari, metodik tavsiyalari uslubiy ko'rsatmalarini keltirib o'tish mumkin. Jumladan, olimlardan V.Alekseyeva, A.Alyoxin, O.Arutyunyan, L.Bejanov, A. Burov, N.Volkov, L.Vygotskiy, M.Kagan, N.Kevish, L.Kogan, V.S.Kuzin, V.Mazur, B.Meylax Ye.V.Shoroxovlarning tadqiqotlari mazkur biz ko'rayotgan mauammoni ilmiy taxlil qilishda asosiy o'rin tutadi. Ushbu tadqiqot ishlarida bevosita bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kompozitsion malakalarini va badiiy idrokini shakllantirish asoslari, usullari, yo'nalishlari va omillari tahlil qilib o'tilgan. Bu muammo bo'yicha pedagogik va psixologik olimlarning fikriga ko'ra, shaxsni badiiy jihatdan kasbiy tayyorlash, uning iste'dodini shakllantirish, tasviriy malakaviy ko'nikmalari asosida rivojlanib borishi ta'kidlanadi. Mazkur yondashuvlarda bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining badiiy idrok malakasi ixtisoslashtirilgan tushunchaga ega bo'lib, uning negizini tarbiyaviy va ijodiy idroklash, intellektual va estetik tasavvur, kreativ yaratuvchanlik xususiyatlari ustuvor bo'lishini ta'kidlab o'tish lozim. Shu jihatdan tasviriy san'at o'qituvchisining kompozisiya borasida mutaxassislik kasbiy malakasini va badiiy asar yaratishda uning usullaridan foydalana olish muhimdir. Kompozisiyada asarning mazmunini, g'oyasini va maqsad-muddaosini to'g'ri tushunish, ularni tarbiyalanuvchilarga yetkazish xususiyatlari bo'rtib

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

turadi. Bu o'rinda tasviriy san'at o'qituvchisi ham ijodkor, ham pedagog sifatida faoliyatda bo'ladi.

Natijalar. kompozisiya san'at asarining ifoda etilgan g'oyasini anglash, asarlarda tasvirlangan konstruktiv shakli, rang va tus munosabatlaridan zavqlanish, asarni mantiqan tushunish, tahlil qilish uchun mo'ljallanadi. Kompozisiyaning tili, uning xususiyatlarini tushunish idrok etishning muhim tomoni hisoblanadi, faqat mana shundagina muallifning g'oyasi, rassom asarida ifoda etilgan badiiy fikr anglab yetiladi. Asarda hayotni aks ettirilishi, shaklini idrok etish (belgilar tizimi va mujassam tuzilish sifatida) orqali dunyoni anglab yetish, tilini tushunish, mazmunini anglab yetishga imkon berish, shakl uyg'unligi hamda tartiblilikini anglab yetish, "asar qanday bajarilganligi", qanday tuzilganligi, qurilganligi; asarga xayolan chuqur kirib borish, baholash-tushunish orqali rassomning qadriyatli munosabatga yaqinlashtiruvchi iste'dodi va mahoratidan tomoshabin estetik huzur oladi. Bunda inson intellektual darajasi, psixikasining hissiy va rasional tomonlari nisbatlari muhim ahamiyatga ega.

Muhokama. Tasviriy san'at asarini tahlil qilish, izohlash murakkab jarayon hisoblanib, unda assosiativ, hayotiy va badiiy tajriba alohida rol o'ynaydi. Shuning uchun badiiy asarlarni izohlashda ob'yektiv yondashuv bilan bir qatorda, asosli sub'yektiv yondashuv ham bo'lishi mumkin.

Kompozisiya so'zi lotinchadan "kompositio" yani predmetlarini bo'laklarini solishtirib, ma'lum tartibda yaxlit joylashtirish, g'oyaga muvofiq ijod qilish, bayen qilish, kompozisiya tuzish demakdir.

Kompozisiya, san'atning xamma turlarini negizida mavjud: adabiyet, teatr-kino, musiqa, tasviriy va amaliy san'at, arxitektura va xokazo. Kompozisiya o'quv predmet sifatida, qalamtasvir, rangtasvirdan keyin paydo bo'ldi va hozirda kompozisiya kursi oliy ta'lim kasb-hunarlarini o'quv rejalariga kiritilgan. Pedagogika universitetlarining badiiy-grafika fakultetlarida kompozisiya fani talabalarni ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga kompozisiya qonun, qoidalarini, xaqiqatni to'g'ri shaklda ifodalash usullarini o'rgatadi.

Tasviriy san'atda kompozisiya qalamtasvir, soya-yorug', rang, havo va chiziq perspektivasi kabi tasviriy vositalar bilan yaratiladi. Kompozisiya kursi talabalarni mustaqil ijodiy va pedagogik faoliyatida obrazli fikr yurgazishida katta ahamiyatga egadir. Kompozisiya fani suhbat, ma'ruza va amaliy mashg'ulotlardan iborat. Kompozisiyani asosiy qonun, qoidalari, usul va vositalari, talabalar tomonidan amaliy mashg'ulot va suhbatlar jarayonida mukammal o'rganiladi. Kompozisiya o'quv predmet sifatida, haykaltaroshlik, me'morchilik, grafika, qalamtasvir, rangtasvir, san'at tarixi kabi mutaxassis fanlar bir-biri bilan uzviy bog'likdir.

Qalamtasvir va rang tasvirda rassom bevosita kompozisiya asoslariga murojaot qiladi, uning qonun-qoidalarini bilmay turib kompozisiya, qalam tasvir, rang tasvir mohiyatini tushunib yetmaydi. Ushbu kompozisiya o'quv qo'llanma predmetining mohiyati, uning tasviriy san'atda rivojlanish tarixi, badiiy ijodning asosiy qonun-qoidalari, vositalari va ularni pedagogika universitetlarining Badiiy-grafika fakultetlarida o'qitish metodlari haqida tavsiyalar tushunchalar beradi. Shuning uchun rassom - o'qituvchilarni tayyorlashda kompozisiya fanining eng murakkab va muhim fan sifatida o'rganish tavsiya etiladi.

Tasviriy san'atda kompozisiya qonun va qoidalari insoniyatni ibtidoiy taraqqiyot davridan boshlab shakllana boshlagan. Lekin ibtidoiy davr odamlari hayotni zehn bilan kuzatsalarda,

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

kompozisiya sezgisi juda bo'sh rivojlangan. Bunday holatni odam gavdasi va hayvon podalarini tartibsiz alohida tasvirida ko'rishimiz mumkin. Qadimgi sharq san'atidagi kompozisiya ibtidoiy davrdan alohida farq qiladi. Qadimgi sharqda kompozisiya mavzusi tekislikda qat'iy ma'lum tartibda tasvirlanib, quldorlik jamiyatning (marosimlari) qonunlariga bo'ysundirilgan.

Qadimgi misr san'atida kompozisiyani dastlabki yangi usullari paydo bo'la boshlagan. Bu esa jamiyatda ijtimoiy hayotni ongli rivojlanishi natijasidir. Tasvirga chizgi, o'lcham, rang va tus munosabatlari yuqori darajaga ko'tarildi. Qadimgi dunyo rassomlari tabiat yaratgan o'simlik, barg va gullarni tuzilishida, yil faslini ketma-ket kelishida simmetriya va ritm tushunchalarini anglab, o'z ijodiy asarlarida, kompozisiyada qo'llay boshladilar. Shuning uchun qadimgi greklar rel'yef, fronton kompozisiyalarida ritm va simmetriyadan unumli foydalanganlar. Uyg'onish davrigacha kompozisiya faniga bag'ishlangan biror bir nazariy qo'llanma yaratilmagan. Uyg'onish davri renessans insoniyatga ulug' san'at allomalarini yetkazib berdi. O'sha davr rassomlari esdalik, kundalik, ilmiy maqolalarida kompozisiya haqida qimmatli fikr, xulosalarni yozib qoldirdilar. Erta uyg'onish davrining vakillari Djotto va Mazachcho o'z ijodlarida perspektiva, plastik anatomiya, geometriya qonunlarini amalda qo'llab, kompozisiya fanining bilimdoni ekanliklarini misolda ko'rsatdilar. Yuqori uyg'onish davri rassomlari san'atning har xil turlarini bir-biri bilan bog'lab, uning nazariyasini ilmiy asoslagan xolda rivojlantirdilar. Ular perspektiva yordamida kartinada chuqurlik, masofani tasvirini haqqoniy namoyon etishga erishishdi. Ko'p yillik kuzatuv va analiz natijasida ko'zga ko'ringan rassomlarning asarlarini g'oya tuzilishi, rang yechimidagi uslub, amaliy tajribalarini umumlashtirib Al'berti "Rang tasvir haqida uch kitob" ilmiy nazariy meros yozib qoldirdi. Leonardo da Vinchi va Al'berti o'z maqolalarida badiiy asarlarida statik (harakatsiz) va dinamikaga (harakat) alohida ahamiyat bergan edi. Fransuz rassomi E.Delakrua o'z kundalik va ilmiy maqolalarida Leonardo da Vinchi, A.Dyurer, P.Rubenslarni kompozisiyaga oid traktlarini kengaytirib chuqur ma'nolar bag'ishlab davom ettirdi. Osmon yulduzlarini shu'lasi ta'sirida inson jismiga Ollohdan in'om etilgan go'zallik va qobiliyatni o'ziga mujassam etgan allomalarni yer yuziga kelishini insoniyat bir necha bor guvohi bo'lgan qobiliyatni Leonardo da Vinchi go'zal qiyofasida har qanday mushkul ishlarni osonlik bilan uddasidan chiqadigan odil inson shaklida ko'ramiz. Vinchi shahridagi janob P'yeroning o'g'li Leonardo, shunday ilohiy kuch-qudratga ega ediki, u bir necha oylab, matematika bilan shug'ullanar, lirada musiqa chalar qo'shiq aytib malakasini oshirardi. Shunday bo'lsada asosiy qiziqishi bo'lgan rasm chizish va xaykaltaroshlikni tashlamadi. Xudo bergan betakror aql-zakovatli, xotirasi kuchli buyuk alloma chizgan tasvirlari bilan insonni hayratga solar, fikr-mulohaza kuchi bilan lol qoldirardi. U Milan shahrida Dominikanlik aka – ukalar uchun "Mahfiy kecha" nomli go'zal asar yaratdi. Avliyolarni chehrasiga husn qo'shib, ulug'vor qilib tasvirlanadi. Faqat Iisusni yuz qiyofasini tasvirlashda ilohiy qudrati yetmaydi chala qoldirgan va umrini oxirigacha bitira olmagan edi.

Leonardo odam anatomiyasini Galena ta'limotiga asoslangan chuqur o'rgandi, murdalarning suyak muskullarini pero va qizil qalamda sinchiklab chiza boshladi va odam anatomiyasi tasvirlari kitobini yaratdi. Otlarning suyaklari anatomiyasi kitobini ham yaratgan. Bu anatomiyaga oid chizgilarning ko'p qismi Leanardoning avtoportretlari bilan bir qatorda bizlargacha yetib kelgan. Leonardo Franchesko del' Djokondo uchun uning xotini Liza portretini 4 yil mobaynida ishladi, ammo shunday bo'lsada portretni oxiriga yetkazaolmadi. Portretda ayolning hamma go'zal xislat, fazilatlari, yarqiragana nam ko'zlari kipriklarigacha jonli odam

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

nigoxini ko'rinishida qilib tasvirlagan. Tasviriy san'tda bunday toj asarning mavjudligini dunyoda eng qobiliyatli, zexnli olim, alomma musavvir qalamiga mansub bo'lishi xaligacha insonlarni beihtiyor hayratga soladi.

XVI-asr oxirida kompozisiya o'quv fani sifatida shakllana boshladi. Buni V. Neleng, S. Vasil'yev kabi metodistlarning Fransiya safaridan sung o'qitish sistemasi haqidagi hisobo'llari orqali bilish mumkin. 1882 yili taniqli pedagog rassom Violiye Le Dyukani «Tarixchini tarixi» kitobi rus tiliga tarjima qilgan edi. Bu kitob shaxsiy ish tajribasidan kelib chiqib, tasviriy san'atni o'qitish metodikasidan suxbat tarzida berilgan. Bu kitobni «Sochineniye» qismida, fantaziya, perspektiva ma'lum qonunlarga tayanishini uqtirib o'tilgan. Tasviriy san'atda kompozisiya masalalari haqida dastlabki metodik bayonnoma muallifi amerikalik pedagog rassom A.Doudir. Bu o'quv qo'llanmada tasvirda har xil shakl, tuslarni qog'oz va matoga to'g'ri joylashtirish, qog'oz xajmi va formatiga alohida ahamiyat bergan. Tasviriy san'atda yangi impressionizm oqimining paydo bo'lishi rangtasvirda yangilanishga vosita bo'ldi, san'atni oldinga rivojlanishiga turtki vazifasini o'tadi. Impressionistlar rang politrasiini boyitdi. XX-asr boshlarida G'arbiy Yevropa davlatlarida va Rossiyada har-xil badiiy oqimlar paydo bo'la boshladi: futurizm kubizm, ekspressionizm, dadaizm, syurealizmlar shular jumlasidandir. Tartibsiz mulohaza, qarama - qarshi fikrlarni kurashi tasviriy san't va kompozisiyani o'qitish metodikasiga chalkashlik va taritibsizlik olib kirdi. XX-asrning birinchi chorasida tasviriy sant G'arbiy Yevropa va Amerikada berk ko'chaga kirib qolgan edi. Shu bilan birga ko'p san'at maktablarida rassomlar realistik san'at yo'lida kompozisiya nazariyasini o'rganishni davom ettirdilar. Rossiya tasviriy san'atida XVIII-asrgacha ikona rangtasviri taraqqiy etgan edi. Eng qobiliyatli rus ikonachi rassomlardan biri Andrey Rublev edi. Uning mashhur «Troisa»si ikona janridagi qadimgi klassik kompozisiya namunalaridan biri xisoblanadi. Kompozisiyada bu rassom gavda holatinig aniq tasviri, rang garmoniyasi va axlitligiga erishdi.

XVIII-asr Rus tasviriy san'atida, realistik badiiy maktabning asoschilari A. P. Losenko, G. I. Ugryumovlar xisoblanadilar.

Rossiyada Peterburg Badiiy akademiyasini bitirgan A. Ivanov, A. Yegorov, V. Shebuyev, A. Venesiyanov, K. Bryullovlar o'z jodiy va pedagoglik faoliyatlarida kompozisiya muammolariga ko'proq axamiyat berib, tasviriy san'atni yangi pog'onaga ko'tardilar.

Xulosa. 1757 yili tashkil topgan Peterburg Badiiy akademiyasida mutaxassislik fanlarini o'qitishni muntazam tarzda yo'lga qo'yilishi, Rossiya tasviriy san'atini rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatdi.

Mashxur rassom va pedagog A.P.Losenko o'z faoliyatida ijodiy yondoshib kompozisiya masalalari ustida ishladi. U hamma tasviriy vositalar asar g'oyasiga, mazmuniga qaratilgan bo'lishini ta'qidladi. Losenko o'z vaqtida akademik ta'lim metodini yangilashni angladi va yangi uslub-metodikasini ishlab chiqdi. Chunki Bolon maktabi tizimida bo'lib, birinchi navbatda ulug' rassomlarga taqlid qilinar edi. Uning yaratgan Akademiya o'qitish nazariyasi XIX-asr o'rtalarigacha davom etdi. Losenko davridayoq Rossiya Badiiy Akademiyasi dovri va obro'yi dunyoga tarqaldi.

A.P.Losenko yuqori saviyali kompozisiya ustasi edi. Buni «Vladimir pered Rognedoy» kartinasi misolida ko'rish mumkin. Losenko dars bergan tarixiy janr klassida kartina tuzilishi masalalariga ko'p e'tibor berilar edi. P.I.Sokolov, G.I.Ugryumov, O.A.Kiprenskiy, K.P.Bryullov

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

kabi ulug' rassom pedagoglar A.P.Losenko o'qib ta'lim oldilar. Losenko boshlagan ishni Akademiyadagi pedagogik faoliyatini G.I.Kozlov, P. I. Sokolov kabilar davom ettirdilar.

Ayniqsa Ugryumov, Losenko boshlagan tarixiy janr klassida kompozitsiyani davom ettirdi, kompozitsiya nazariyasini mukammallashtirdi. Uning o'quvchilaridan A.Ivanov, A.Yegorov, V. Shebuyevlar ham ustozning uslublarini davom ettirdilar.

Shunday qilib rassom-pedagog va metodistlar XVIII va XIX asr boshlarida tasviriy san'at va kompozitsiyani o'quv predmet sifatida rus badiiy maktabda o'qitilishni mumkiligini isbotladilar. Bu yo'nalish rangtasvir kompozitsiyasi ustasi K. Bryullov tomonidan qo'llab qo'vvatlandi.

K.Bryullov o'zining pedagogik va ijodiy faoliyatida gavdaning plastik tuzilishiga, asarda kompozitsiya muvozanatini haqqaniy tasvirlashga ahamiyat berdi. «Pompeyning oxirgi kuni» asari bo'nga yorqin misol bo'la oladi. Asarda insonni xayotda sodir bo'ladigan xafli, fojiali dramatik daqiqalardagi holati, tabiatda chaqmoq natijasidagi kuchli yorug' nurlari ostida bo'layotgan t'sirchan voqea kontrast ranglarda tasvirlangan.

Odamlar ko'zidagi qo'rqinch, ularning go'zal nigoxi, xatti harakatlari, shijoatli onalar badiiy yuksak mohorat bilan, yuqori darajada jozibali tasavvur etilgan. Bryullov bu asarida badiiy Akademiyaning yuksak ananalarini davom ettirdi. XIX asrning ikkinchi yarmida ilg'or ma'rifatli rus rassomlari tashqi dunyoni xayotda to'g'ri tasvirlash uchun kurash olib bordilar. Realistik san'atning rivojlanishiga I.N.Kramskoy boshliq sayyor rassomlar katta ta'sir ko'rsatdilar.

Asosan xalq manfaatini ko'zlab, xayotdagi muxim voqealarni kuzatib, ijod qildilar, asarni g'oyasiga ahamiyat berdilar. Ko'plab rus rassomlarining ustozlari P.P.Chistyakov mutaxassislik fanlarni o'qitishning yangi tizimini yaratdi. Realistik san'atning buyuk namoyondasi I.Ye.Repin kompozitsiyani nazariy va amaliy rivojlanishiga muhim xissa qo'shdi. Shuningdek tarixiy janrda har tomonlama yangi novatorlik vositalari bilan V.Surikov rus rassomlariga o'z ta'sirini o'tkazdi. U kompozitsiya eskizini bajarishga alohida berdi. U o'ylagan mavzu rassom tasavvurida tiklansa u darrov qo'lga qalam, ko'mir, mo'yqalam olib eskiz bajarishga kirishardi. Ayniqsa «Boyarina Merozova» kartinasi uchun, o'ylab, yuzlab qalamlavha, ranglavha, eskizlar bajargan. U mavzuga oid bo'lib o'tgan tarixiy voqealarni sinchiklab o'rganadi. XIX-asr oxiri XX-asr boshlarida Rossiya san'atida va o'qitish tizimida ilg'or - progressiv yo'nalish bilan bir qatorda reaksiya kuchlari ta'sirida, burjua falsafasiga taqlid qilgan yangilik -«novizna» oqismi hali paydo bo'la boshladi. Maishiy janrdagi kartina mazmuni, kompozitsiyaning badiiy yuksak yaxlitligi asta sekin o'z kuchini yo'qota bordi. Buyuk pedagog rassom D.N.Kardovskiy bularga qarshi murosasiz kurash olib bordi va realizm pozitsiyasida turib ximoya qildi. D.Kardovskiy ham P.Chistyakov kabi tasviriy san'atdagi ardoqli pedagog rassomlardan edi. V. Yefanov, D.Shmarinov kabi ko'plab Rossiya rassomlari uning ustaxonasida yaxshi ta'lim oldilar.

Kup yillik pedagoglik faoliyati mobaynida qalamtasvir va kompozitsiyadan mukammal o'quv tizimi shakllandi. Kompozitsiya hayot xodisalarini obrazli aks ettiruvchi vosita bo'lib talabalardan ma'lum farmatda, oddiydan murakkab eskizlar bajarishga o'tish prinsiplarini qo'ydi. Keyinchalik kompozitsiyani nazariyasi, amaliyoti va ularni o'qitish metodikasini asosiy prinsiplarini ishlab chiqishda V.Favorskiy, A.Deyneka, K.Yuon, Ye.Kibrik, A.Alpatov, G.Nisskiy, F.Reshetnikov, D.Shmarinov kabi ulug' rus rassomlari o'z xissalarini qo'shdilar.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Bularning ichida K.Yuon, A. Deyneka, Ye. Kibrik, M. Alpatovlarning qoldirilgan ijodiy va ilmiy nazariyasi tadqiqotlarini alohida ta'kidlab o'tish o'rinli.

Kompozisiya nazariy asoslarni rivojlantirishda salmoqli xissa qo'shgan rassomlardan yana biri Konstantin Yuondir. Ulug' rassomlarni asarlari misolida kompozisiya tuzilishini tahlil qilib: kontrast, vertikal, gorizont, diagonal simmetriya, assimetriya, aylana, uchburchak, muvozanat, ritm yaxlitlik, dinamik, statik holat, yorug', rang koloriti, ko'rish nuqtasi, gorizont, kompozisiya plani, maxobatlilik, dekorativlik kabi tasvir uslublarini ko'rsatib berdi. K.Yuon kompozisiyani o'qitish metodikasi saviyasini yuqori darajaga qo'yish kerak deb hisoblardi.

Har xil mavzudagi kompozisiya eskizini bajarish jarayonida xomaki tasvir, yorug' va ranglarni har xil holatida perspektiva qoidalarini ishlata bilishni tavsiya qilinadi. Qo'shimcha hayot tassurotlarini, gavdani turli holati, guruh odamlarni harakatdagi ko'rinishi, tipaj, liboslar, xona bino burchaklaridan chizgilar chizib, ulardan unumli foydalanishni tavsiya etiladi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Amanullaev, A. (2022). SPECIFIC FACTORS OF COMPREHENSIVE STUDY AND ANALYSIS OF THE HISTORY AND CULTURE OF THE UZBEK PEOPLE. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 1-4.
2. Amanullaev, A. A. (2022). CURRENT ISSUES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(03), 1-3.
3. Абдимуминова, Д. А., & Амануллаев, А. А. (2018). Использование традиций этики" устоз-шогирд"(мастер и ученик) на занятиях прикладного искусства. *NovaInfo. Ru*, 2(85), 203-206.
4. Abdumo'minovich, A. A. (2023). QADIMDA USTALARNING SHOGIRD TAYYORLASHDA O'ZIGA XOS MILLIY ANANAVIY ASOSLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1440-1447.
5. ABDUMO'MINOVICH, A. A. (2023). BO'LG'USI TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA HOZIRGI DAVR DOLZARB MASALALARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1423-1429.
6. Sodiq, AM (2022). TASVIRIY SAN'AT ASARLARIDA KOPOZITSiyaNING BADDIY QIMMATINI TAHLIL VA TASHRIB BERA VA O'QUVCHILARNING BADDIY Idrok HAQIDAGI BILIMLARINI OSHIRISH. *XALQARO JURNALI IJTIMOIIY FAN VA INTERDISPLINAR RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Ta'sir faktori: 7.429 , 11 (03), 149-151.
7. Sodiq, A. M. (2023). BOLAJAK TASVIRIY SANAT OQITUVCHILARIDA BADIY-IJODIY MAHORATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MANZARA JANRIDAN FOYDALANISH USULLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 1430-1439.
8. Muhammad, A. (2022). PECULIARITIES OF THE SCIENTIFIC STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN COMPOSITION AND COLOR IN THE GENRE OF LANDSCAPE. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 5-8.
9. Abdumo, M. A. O. G. L. (2022). Ochiq havoda insonlarni turli xolatlaridan tasvirlar bajarish texnologiyalari. *Science and Education*, 3(9), 474-480.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

10. Abdumo'minova, D. A. Q. (2022). Talabalarga tasviriy san'atdan mashg'ulotlarni tashkil etishda qalamtasvirning nazariy qonunlardan foydalanish. *Science and Education*, 3(9), 467-473.
11. Sadiq, A. M. (2024). Studying The Stages Of The Historical Development Of The Landscape Genre And Its Importance In The Development Of The Artistic And Creative Skills Of Future Visual Arts Teachers. *International Journal Of Research In Commerce, It, Engineering And Social Sciences Issn: 2349-7793 Impact Factor: 6.876*, 18(01), 28-32.
12. Dildora, A. (2022). TRAINING OF PROFESSIONALS WITH POSITIVE HUMAN QUALITIES IN THE LESSONS OF FINE AND APPLIED ARTS IN THE EDUCATION OF THE MODERN SPIRIT. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429*, 11(03), 152-154.
13. Dildora, A. (2022). THE EMERGENCE OF SOME MODERN PROBLEMS IN THE FIELD OF ARCHITECTURE IN THE MODERN CONSTRUCTION OF ANCIENT CITIES RICH IN HISTORICAL MONUMENTS AND RELICS. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603*, 11(02), 9-11.
14. Кизи, А. Д. А. (2023). РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИЙ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(4), 201-203.
15. Абдумуминов, М. А. Ў. (2022). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ПУТЕМ ИЗУЧЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ СОВРЕМЕННЫХ УЗБЕКСКИХ ХУДОЖНИКОВ-ЖИВОПИСЦЕВ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(2).
16. Sadiq, A. M. (2024). STUDYING THE STAGES OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE LANDSCAPE GENRE AND ITS IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC AND CREATIVE SKILLS OF FUTURE VISUAL ARTS TEACHERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876*, 18(01), 28-32.
17. Abdinabi, A. (2024). THE COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE WORKS OF ARTISTS WHO CREATED STILL LIFE IN PAINTING IS THEIR SCIENTIFIC ANALYSIS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876*, 18(01), 17-21.
18. Кизи, А. Д. А. (2023). РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИЙ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(4), 201-203.
19. Dildora, A. (2024). TEACHING COMPOSITION TO STUDENTS IN FINE ART EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND DEVELOPING ARTISTIC AND CREATIVE THINKING AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876*, 18(01), 22-27.

20. Abdinabi, A. (2024). THE COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE WORKS OF ARTISTS WHO CREATED STILL LIFE IN PAINTING IS THEIR SCIENTIFIC ANALYSIS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 17-21.
21. Abdinabi, A., & Rayhona, T. (2024). SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE FOUNDATIONS OF ARTISTIC CREATIVITY IN THE TYPES AND GENRES OF FINE ART. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(3), 219-228.
22. Sadiq, A. M. (2024). STUDYING THE STAGES OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE LANDSCAPE GENRE AND ITS IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC AND CREATIVE SKILLS OF FUTURE VISUAL ARTS TEACHERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 28-32.
23. Sodiq, A. M. (2022). TO BE ABLE TO ANALYZE AND INTERPRET THE ARTISTIC VALUE OF COMPOSITION IN WORKS OF FINE ARTS AND TO INCREASE STUDENTS' KNOWLEDGE OF ARTISTIC PERCEPTION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11(03), 149-151.
24. Ubaydullayev, M. A. (2023). DEVELOPMENT AND POPULARIZATION OF METHODS OF TEACHING STUDENTS OF THE DIRECTION OF FINE ARTS THROUGH INFORMATION TECHNOLOGY. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(2), 166-169.
25. Pulatov, D., & Ubaydullaev, M. (2023). FORMATION OF NEW CREATIVE DIRECTIONS IN MODERN FINE ART OF UZBEKISTAN. *Solution of social problems in management and economy*, 2(2), 34-39.
26. Ubaydullaev, M. A. (2022). ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЗАРУБЕЖНОЙ ПЕДАГОГИКИ. *Science and innovation*, 1(JSSR), 177-182.
27. Saymamutovich, P. D., & Akhmadjonovich, U. M. (2023). THE END OF THE 20TH CENTURY THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY UZBEKISTAN MAGNIFICENT SCULPTURE. *Open Access Repository*, 4(2), 102-107.
28. Ubaydullaev, M. A. (2022). КОМПОЗИЦИЯ АСОСЛАРИНИНГ ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ҚУЛЛАНИЛИШИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 329-332.

**TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI AUTOPEdagogIK
KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH – PEDAGOGIK MUAMMO
SIFATIDA**

Raximov Hasanboy Umarjon o'g'li

*Namangan davlat peddagogika instituti "Art pedagogika" kafedrasi katta
o'qituvchisi*

xasanboyrahimov4474@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqola "Tasviriy san'at o'qituvchilarini autopedagogik kompetentlikni shakllantirish – pedagogik muammo sifatida" mavzusiga bag'ishlangan. Maqolada tasviriy san'at o'qituvchilarining autopedagogik kompetentligini shakllantirishning ahamiyati va pedagogik muammolar tahlil qilinadi. Autopedagogik kompetentlik o'qituvchining o'zini-o'zi rivojlantirish, yangi pedagogik yondashuvlarni o'zlashtirish va o'z mahoratini oshirishga qaratilgan qobiliyatlaridir. Maqolada tasviriy san'at o'qituvchilarining autopedagogik kompetentlikni shakllantirishda yuzaga keladigan asosiy muammolar, metodik yondashuvlar va o'qituvchilarni tarbiyalashdagi innovatsion yondashuvlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, o'qituvchi, autopedagogik kompetentlik, pedagogik muammo, o'z-o'zini rivojlantirish, innovatsion yondashuvlar, metodika.

Uzluksiz ta'lim tizimining barcha sohalarida, xususan, tasviriy san'at fani o'qituvchilarning autopedagogik kompetentligini shakllantirish, zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolaridan biridir. Tasviriy san'at o'qituvchilari nafaqat o'quvchilarga san'atning asosiy tushunchalari, undan foydalanish usullarini o'rgatish bilan cheklanmaydilar, balki o'z mahoratini rivojlantirish, yangi pedagogik metodlarni o'zlashtirish va pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish uchun doimiy o'zini-o'zi tarbiyalashga majburlar. Shunday qilib, autopedagogik kompetentlikni shakllantirish tasviriy san'at o'qituvchisi uchun nafaqat kasbiy-ijodiy malakasini oshirish, balki uning ijodiy va shaxsiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Ma'lumki, bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy-ijodiy faoliyatda erkin va mustaqil amaliy faoliyat ko'rsatishini ta'minlovchi zaruriy omillardan biri bu ulardagi autopedagogik kompetentlikning shakllanganligi bilan asoslanadi. Bunda autopedagogik kompetentlikning o'ziga xos tuzilmasi, shakllanish bosqichlari va bu jarayonda o'qitishning zamonaviy shakl va metodlardan foydalanishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish, amaliyotga tadbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchining kasbiy–pedagogik

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

tayyorlash sifatini tubdan oshirish uning mazmuni bilan bevosita bog'liqdir. Pedagogik kadrlar tayyorgarligi sifatini sezilarli darajada oshirish uchun pedagogik va texnik bilimlar sintezini ta'minlash zarur. Pedagogikada kompetent yondashish mutlaqo yangi hodisa emas, balki uning irmoqlari uzluksiz rivojlanib boruvchi ta'lim jarayonlarida mavjud bo'lib, ular bosqichma-bosqich shakllangan edi.

Autopedagogik kompetentlik – bu o'qituvchining o'zini-o'zi tarbiyalash, o'z kasbiy malakasini oshirish va pedagogik jarayonni samarali tashkil etishdagi qobiliyatidir. Tasviriy san'at o'qituvchilari uchun autopedagogik kompetentlik juda muhimdir, chunki fanni o'qitishda ijodiy yondashuv, yangi metodik yondashuvlar va texnologiyalarni o'zlashtirish zarurati mavjud. Tasviriy san'at o'qituvchilarining autopedagogik kompetentlikni shakllantirishdagi asosiy muammolaridan biri – o'qituvchilarni yangi metodik yondashuvlar bilan tanishtirishning yetarli darajada amalga oshirilmasligidir. Ko'plab o'qituvchilar zamonaviy texnologiyalarni, ayniqsa zamonaviy san'atni va grafik dizaynni o'rgatish uchun zarur bo'lgan bilimlarga ega emaslar. Shuningdek, tasviriy san'at o'qituvchilari ko'pincha o'zlarining professional rivojlanishini individual ravishda tashkil etishlariga qiyinchiliklar duch keladilar. Autopedagogik kompetentlikni shakllantirishda tasviriy san'at o'qituvchilari uchun innovatsion metodik yondashuvlar muhimdir. Bu, o'qituvchilarga o'z mahoratini rivojlantirishda yordam beradigan, yangiliklarga ochiq bo'lishni, yangi texnologiyalarni o'zlashtirishni va pedagogik faoliyatda kreativ yondashuvlarni qo'llashni o'z ichiga oladi. O'qituvchilarni muntazam ravishda malaka oshirish dasturlari orqali qayta tayyorlash, metodik seminarlar va treninglar tashkil etish zarur. Tasviriy san'at o'qituvchilari o'z-o'zini rivojlantirishga katta e'tibor qaratishlari lozim. Bu, o'qituvchining o'ziga xos pedagogik uslublarini ishlab chiqish, o'z kasbiy faoliyatini tahlil qilish va o'z mahoratini oshirishni o'z ichiga oladi. O'qituvchilarni autopedagogik kompetentlikni shakllantirishda o'z-o'zini tahlil qilish va refleksiya qilish qobiliyati ham muhim ahamiyatga ega.

R.Yusupova, A.K.Markova, N.V.Kuzminalar o'qituvchining “autopedagogik, autodidaktik autopsixologik kompetentlik” haqida ko'plab ishlarni amalga oshirganlar. M.Parpiyeva o'zining ilmiy ishida autopedagogik kompetentlik tushunchasiga shunday ta'rif berganliklarini ta'kidlaydi: “Autopedagogik kompetentlik bu o'zini o'zi rivojlantirish, o'zini o'zi anglay olish, o'zini o'zi baholay olish va o'z kamchiliklari o'zi to'g'ri tushunishdir”. Autopedagogik kompetentli o'qituvchi o'zining kasbiy bilimlarini, psixologik fazilatlarini o'z mehnatida qo'llashni bilishi kerak. Bo'lajak o'qituvchining autopedagogik kompetentligini shakllantirish muammosini o'rganish ishiga bir

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

qator ilmiy ishlar bag'ishlangan. Biroq bu muammoning turli jihatlar va aspektlariga olimlarning qiziqishlari oshmoqda, bu esa uzluksiz ta'lim tizimini modernizatsiyalash va rivojlantirishning hozirgi zamon bosqichida alohida ahamiyatga egaligidan va uning dolzarbligidan guvohlik beradi.

Tasviriy san'at sohasida doimiy ravishda san'at asarlarining turli janrlarida rassomlar tomonidan ishlangan san'at asarlarini kuzatiladi. San'at va texnologiya o'rtasidagi integratsiya kuchayib borayotgani sababli o'qituvchilardan san'at va dizayndagi zamonaviy tendensiyalarni o'rganish, innovatsion metodlarni dars jarayonida qo'llash, o'quvchilarga ijodiy muhit yaratish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish talab etiladi.

Tasviriy san'at o'qituvchilarining autopedagogik kompetentligini rivojlantirish uchun o'z-o'zini tahlil qilish va refleksiya qilish, zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish, kasbiy rivojlanish uchun doimiy o'qish va tadqiqotlar olib borish, ochiq darslar va seminarlar tashkil etish hamda o'z-o'zini baholash va rejalashtirish muhim strategiyalar hisoblanadi. Bu orqali o'qituvchilar o'z pedagogik faoliyatlarini takomillashtirishi, ilg'or tajribalarni amaliyotga joriy etishi va ta'lim jarayonining sifatini oshirishi mumkin. Tasviriy san'at o'qituvchilarining autopedagogik kompetentligini shakllantirish ularning kasbiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. O'z ustida ishlash, zamonaviy tendensiyalarni o'rganish va innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etish o'qituvchining kasbiy kompetentligini oshirish bilan birga, ta'lim jarayonining sifatini ham yuqori bosqichga olib chiqadi. Shu sababli, autopedagogik kompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan tizimli ishlar amalga oshirilishi lozim.

Autopedagogik kompetentlikni shakllantirish masalasida turli olimlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. Masalan: **D.X. Axmedov va S.A. Asadova** tasviriy san'at o'qituvchilari va o'quvchilarini tayyorlashda pedagogik intensiv o'qitish jarayonini texnologiyalashtirishning mazmunini o'rganganlar. Ular kompozitsiya qonun-qoidalarining badiiy asar yaratishdagi ahamiyatini ta'kidlaganlar; **D.A. Berdiyev** tasviriy san'at darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyatini yoritib, bu usullar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qanday ta'sir qilishini tahlil qilgan; **M.A. Fayziyev va R.G'. Tugalov** o'qituvchilarning pedagogik kompetentligini shakllantirishning uslubiy va dasturiy vositalarini tahlil qilib, masofaviy o'qitish texnologiyalari va ularni tashkil qilishdagi yondashuvlarni o'rgangan; **Z. Farmonov** umumta'lim maktablarida tasviriy san'atni o'qitish metodikasining didaktik asoslarini tadqiq qilib, o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish va

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

ilg'or pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish zarurligini asoslagan; **K.X. Tog'ayev va Ch.A. Qahramonova** tasviriy san'at fanini o'qitishda o'quvchilarning nazariy va amaliy bilimlarini oshirishga qaratilgan tadqiqotlar olib borganlar; **E. Ismoilov** tasviriy san'at darslarini interfaol usullarda o'qitish bo'yicha tadqiqot olib borib, san'atni o'rgatishda didaktik o'yinlardan foydalanishning samaradorligini o'rganib chiqdi; **N. Karimova** tasviriy san'at fanida innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning vizual idrokini rivojlantirish bo'yicha tadqiqot o'tkazdi; **G. Xolmatov** tasviriy san'at o'qituvchilarining pedagogik diagnostika va o'z-o'zini baholash kompetentligini shakllantirish bo'yicha tadqiqot olib bordi.

Tasviriy san'at o'qituvchilarining autopedagogik kompetentligini rivojlantirish uchun quyidagi strategiyalar muhim sanaladi: (1) **o'z-o'zini tahlil qilish va refleksiya**; (2) **zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish**; (3) **kasbiy rivojlanish uchun doimiy o'qish va tadqiqotlar olib borish**; (4) **ochiq darslar va seminarlar tashkil etish** (5) **o'z-o'zini baholash va rejalashtirish**; (6) **san'at asarlari tahlili va amaliy mashg'ulotlarga e'tibor qaratish**; (7) **interfaol dars metodlaridan foydalanish**; (8) **ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual ijodiy uslubini rivojlantirish**

Tasviriy san'at o'qituvchilarining autopedagogik kompetentligini shakllantirish ularning kasbiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. O'z ustida ishlash, zamonaviy tendensiyalarni o'rganish va innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etish o'qituvchining kasbiy kompetentligini oshirish bilan birga, ta'lim jarayonining sifatini ham yuqori bosqichga olib chiqadi. Shu sababli, autopedagogik kompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan tizimli ishlar amalga oshirilishi lozim. Shuningdek, tasviriy san'at o'qituvchilari doimiy ravishda o'z pedagogik yondashuvlarini rivojlantirish, yangiliklarni o'zlashtirish va o'quvchilarning ijodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatish imkoniyatlariga ega bo'lishlari muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rakhimov H.U. (2023). ANALYZING THE PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE FINE ARTS TEACHERS BASED ON ART STUDIES. Экономика и социум, (1-1 (104)), 50-53.
2. Sattarov, F. (2024). Manzaraning ishlash jarayoni va uning ilmiy-nazariy tahlili. Scientific-Theoretical Journal of International Education Research, 2(1), 38-41. <https://research-edu.com/index.php/edu/article/view/1219>
3. Rakhimov, K. (2023). THE PLACE OF GRAPHICS IN THE FINE ARTS. Solution of social problems in management and economy, 2(2), 5-8.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy
yondashuvlarning integratsiyasi;

4. Muzaffar o'g'li, X. S., & Umarjon o'g'li, R. X. (2022). OZBEKISTON RANGTASVIR SAN'ATIDA PORTRETCI RASSOMLAR IJODINING TUTGAN ORNI. PEDAGOGS jurnali, 5(1), 316-319.
5. Pulatov, D. S., & Kh, R. U. (2019). On fine arts and its varieties. Вестник магистратуры, (4-4 (91)), 89-90.
6. ogli Rakhimov, H. U. AJMR. AJMR.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Ranglarning xususiyatlari va rangtasvirda qo'llanilishining o'ziga xosligi.

Muxitdinova Ma'mura Latib-qizi
Namangan davlat universiteti 1-bosqich tayanch doktoranti (PhD)

Annotasiya: Maqolada rang muammolari olimlarning izlanishlari, ranglarni inson ongiga ta'siri, tabiatda buyum va narsalarning shaxsiy ranglari yorug'lik ta'sirida o'zgarishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Rangtasvir, antik davr, natura, ranglar, spektr ranglar, yorug'lik, to'yinganlik, xromatik va axromatik ranglar.

Annotation: The article discusses the research of color problems by scientists, the influence of colors on the human mind, and changes in the individual colors of objects and things in nature under the influence of light.

Key words: Painting, antiquity, nature, colors, spectral colors, light, saturation, chromatic and achromatic colors.

Rangtasvir juda qadimiy san'at. Uning asoslari qoyadagi tasvirlardan boshlanadi. Antik davr rassomlari rangtasvir asarlarida juda katta ta'sirchanlikka erisha olishgan, bu naturaga katta diqqat e'tibor qarashdan, shu bilan birga rangtasvir texnologiyasiga kiritilgan yangiliklar bilan bog'liq bo'lgan. O'rta asrlarda turli janrlardagi kartinalarning yaratilishi rangtasvir tarixini boyitdi. Keyingi yuz yilliklardagi turli oqim va yo'nalishlarda ijod qiluvchi rassomlarning ijodiy izlanishlari juda ko'plagan yangi rangtasvir oqimlarini (realizmdan abstraksionizmga) vujudga keltirdi.

Ranglarning tabiatda qanday hosil bo'lishi va tarqalishi muammosi qadimdan olim va rassomlarning diqqatini tortgan. Mashhur olimlar Nyuton, Lomonosov, Gelmgolslar ranglarning mohiyatini ilmiy asosda tekshirganlar. M.V.Lomonosov fanda birinchi bo'lib asosiy ranglarni kashf etgan. Isaak Nyuton qator tajribalar o'tkazib, oq yorug'likni ko'p rangli ekanligini isbotlagan. Ekranda spektr ranglarini hosil qilgan. Buning uchun Nyuton Quyosh nurini qora pardaning kichik tirqishidan o'tkazib uning yo'lga uch qirrali prizma qo'ygan, natijada ekranda har xil ranglardan iborat keng yorug'lik yig'indisi hosil bo'lgan. Ekranda spektr ranglari paydo bo'lib, ular quyidagicha joylashgan: qizil, sariq, zarg'aldoq, yashil, zangori, havo rang va

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

binafsha ranglar. Nyuton ranglarni fizika fani nuqtai nazaridan o'rgangan bo'lsa, nemis shoiri va san'atshunosi I.V.Gyoteni ranglarning kishi organizmiga ko'rsatadigan ta'siri ko'proq qiziqtirgan. U "Ranglar haqidagi ta'limot" nomli asarida ranglarni iliq va sovuq tushlarga ajratgan. Iliq (sarg'ish, qizil) ranglar kishida kayfichog'lik tuyg'usini, sovuq (havorang, yashil) ranglar esa ma'yuslik tuyg'usini uyg'otishi haqida yozgan.

XIX asrda nemis tabiatshunos olimi G.L. Gelmgols rangshunoslik nazariyasida muhim yangilik yaratdi. Ko'p yillik tajribalar asosida xromatik ranglarning uchta asosiy alomati — rang tusi, rangning och-to'qligi va to'yinganligi asosida turkumlash zarurligini ko'rsatdi. Ilmiy izlanishlar va amaliyot jarayonida qator qonun qoida ishlab chiqilgan bo'lib, talaba o'zining o'quv jarayonida va ijodiy ishida ularga amal qilishi shart. Tabiatdagi ranglar o'z xususiyatiga ko'ra ikki turga: axromatik (rangsiz) va xromatik (rangli) xillarga bo'linadi. Axromatik ranglarga oq, kulrang va qora ranglar kiradi. Boshqa ranglar esa xromatik ranglarni tashkil qiladi. Ular o'zaro aralashtirilganda esa yana bir qancha tushdagi ranglarni hosil qiladi. Biror xromatik rangga ochroq kulrang qo'shsak uning jozibaliligi pasayib, nursizlanadi. Bu rangning kam to'yinganligidan, ya'ni uning tarkibida bo'yoqning kamayganligidan darak beradi. Demak, rangning to'yinganligi yoki to'yinmaganligi deganda kul rangga nisbatan rangdorlik darajasi, tozaligini tushunish kerak. Rang doirasi ikki teng bo'lakka bo'linsa, birinchi yarmida qizil, zarg'aldoq, sarg'ish, sariq ranglar, ikkinchi yarmida esa havo rang, zangori, ko'k, binafsha ranglar joylashadi. Doiraning birinchi yarmidagilar iliq ranglar, ikkinchi yarmidagisi esa sovuq ranglardir. Bunday nomlanishga sabab qizil, sariq, zarg'aldoq ranglar olovni, qizigan temirni, cho'g'ni eslatadi, havorang, zangori, yashillar esa muzni, suvning rangini eslatadi. Ikkita spektr rangi ustma-ust tushirilsa, ranglar birbiriga qo'shilib murakkab rang hosil bo'ladi. Qizil rang, havorang va binafsha ranglar bilan qo'shilganda chiroyli tushdagi pushti, to'q-qizil, sapsar ranglarni hosil qiladi. Qo'shilganda oq rang beradigan spektrli ranglar qo'shimcha yoki to'ldiruvchi ranglar deyiladi. Chunki, ular oq rang hosil bo'lgunga qadar bir-birini to'ldiradi. Bunday ranglarga sariq, havorang, qizil, zangori, yashil va binafsha ranglar kiradi.

Bo'yoqlarning qo'shilishi bilan spektraviy ranglarning qo'shilishi orasida farq bor. Uchta asosiy spektraviy rang: qizil, yashil va havorang qo'shilganda oq rang hosil bo'ladi. Asosiy qizil, sariq va havorang bo'yoqlari qo'shilishidan esa qora rang hosil bo'ladi. Spektrning sariq va havo ranglari qo'shilishi natijasida oq rang hosil bo'ladi. Biroq sariq va havorang bo'yoqlarni aralashtirsak yashil rang hosil bo'ladi. Demak, ikkita rangni optik aralashtirish natijasida oq yoki unga yaqin nim kulrang hosil qiladigan ranglar o'zaro to'ldiruvchi (qo'shimcha) hisoblanadi. Masalan, to'q-qizil va yashil, zangori va zarg'aldoq, qizil, sariq, havorang, sarg'ish yashil va

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

binafsha ranglar o'zaro to'ldiruvchidir. Kundalik turmushimizda, hayotiy tajriba asosida ma'lum buyum va narsalarning o'ziga xos ranglari ongimizga singib boradi (paxta — oq, o'tlar — yashil, osmon — havorang, dengiz — ko'k va boshqalar). Bu ranglar buyum va narsalarning shaxsiy rangi hisoblanadi. Ammo, buyum va narsalardagi shaxsiy rang turli yorug'lik ta'sirida o'zaro o'zgaruvchan bo'ladi. Qarama-qarshi ranglarning ta'sirida buyumning rangi turlicha ko'rinadi. Qizil muhitdagi kulrang buyum ko'kimtir-yashil tusga kiradi, yashil muhitda — pushtisimon, sariqda esa — ko'kimtir bo'ladi. Qizil qog'ozdan doira shaklini qirqib olib, kulrang qog'oz ustiga qo'yilsa kulrang qog'oz yengil yashilsimon rangda bo'lib ko'rinadi. Agar qizil doiraning o'rniga yashilni qo'ysa, kulrang qog'ozda qizg'ish tus hosil bo'ladi. Har bir holatda ham qarama-qarshi ranglarning tusalari (qo'shimcha) hosil bo'ladi. Shu sababli ham tabiatda "xira" neytral ranglar mavjud emas. Hatto, buyumdagi soyalar ham nozik yengil ranglar bilan to'yingan. Yonma-yon bo'lgan qo'shimcha ranglar o'zining yorqinligini kuchaytiradi (qo'shimcha va qarama-qarshi ranglar — bu qizil va yashilsimon havorang, zarg'aldoq va havorang, sariq va ko'k, sarg'ish-yashil va binafsha rang, yashil va qirmizi). Buyumlar rangi kuzatuvchidan uzoqlashgan sari ham o'zgaradi (havo perspektivasi).

Bizga ma'lumki, axromatik ranglar yunoncha tussiz rang degani bo'lib, ular bir-biridan yorug'lik kuchlari bilan farq qiladi. Axromatik ranglarga oq, kulrang va qora ranglar hamda ularni har xil nisbatda aralashtirishdan hosil axromatik ranglar qatnashmaydi.

Axromatik hamda xromatik ranglarning oq rang bilan har qanday aralashmasi och tusni hosil qiladi. Oq rangning bu xususiyati esa naqshlarni bo'yashda juda qo'l keladi. Oq rang yordamida har bir rangning har xil tuslarini osonlik bilan topish mumkin. Oq rang barcha ranglar bilan yaxshi aralashadi. Oq rangning ham sut rang, ko'kish rang, sadaf rang, qoramtir oq, oqish va boshqa tusalari mavjud.

Ranglarning uchta xususiyati, ya'ni bir buyumning ikkinchisidan rang farqlanishi quyidagicha: rang tusi, och to'qligi va to'yinganligi. Narsalarning ranglarini faqatgina biror belgi orqali och to'qligi, rang tuslaridan yoki to'yinganligidan yoki bo'lmasa har ikkala va uchala xususiyatlari bilan ham ajratishlari mumkin.

"Rangtasvir — tasvirlanayotgan kartinadagi barcha bo'laklar orasidagi munosabatlarni, ularning yorug'lik kuchini va har bir bo'laklarni o'zaro taqqoslash natijasida, bo'yoqlar va nozik farqlar kuchini uzoq vaqt kuzatish orqali borliqni to'laqonli ifodalash mumkin" — deb aytgan edi K.F. Yuon. Rangni kuchi (to'yinganligi) farqlarini rang nafisligi yoki och-to'qligi bo'yicha aniqlashdan mushkulroqdir. Yosh rassomlar dastlab ranglarning to'yinganligi bo'yicha farqlarini tushunmaydilar (ranglar nafisligi va uning soya yorug'ligini yaxshi sezmaydilar). Shu sababli

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

ular tasvirlash mobaynida, masalan, yashil rangdagi daraxtlar, o'to'lanlarni ifodalayotganda ayrim qiyinchiliklarga duch keladilar. Ular etyudlaridagi daraxtlarning yashil barglarini nihoyatda bo'rttirib yorqin tasvirleydilar. Ranglar to'yinganlik jihatdan munosabati aniq berilmagan, etyudlardagi yorug'lik muhit ta'siriga bo'ysunmaganligi yaqqol ko'rinadi va u haqqoniy rangtasvirga o'xshamaydi.

Rang munosabatlarini to'g'ri aniqlash uchun ranglarni uchta belgisi bo'yicha buyumlarni bir-biri bilan bir vaqtda taqqoslash lozim. Bu bilan qo'yilmaning och-to'qligi va to'yinganlik farqlarini qayta qabul qilishda asosiy o'rin kolorit vazifalar yechimiga bog'liq. Manzara etyudlarida, masalan, osmon va suvni tasvirlashda, asosan, ranglarning och to'qligi va to'yinganligi orqali munosabatlarni ko'rsatishga erishiladi. Turli tuman boshqa faoliyatlarda (portret, natyurmortda) tus va ranglar kuchining aniq munosabati haqqoniy tus munosabatlar qurilishini aniqlaydi. Rangning asosiy xususiyatlarini amaliy jihatdan bilish uchun ularni turli buyumlarda sinab ko'rish kerak (turli to'yinganlikdagi mevalar, sabzavotlar, rangli drapirovkalar va h.k.). Rangi, tusi va to'yinganligi jihatdan, turlicha bo'lgan buyumlarni puxta o'rganish va taqqoslashdan so'ng, talabalarga turli ranglar (qizil, ko'k, yashil va hokazo.) uchun to'yinganlik shkalasini alohida dog' yoki surtma sifatida (moybo'yoq palitrasida yoki qog'oz yuzasida) bajarishi lozim, ularning to'yinganligi eng yorqindan boshlab deyarli kulrang, neytral rang bilan asta sekin pasayib boradi. To'yinganlik — bu kulrangdan ranglarning nozik farqlanish darajasi yoki uning sof spektr ranglariga yaqinlashuv darajasi. Ranglarning turli kuchdagi nozik farqlarini amaliy tuzishda asosiy bo'yoqlarni neytral kulrang bilan qo'shish natijasida hosil qilish mumkin. Kulrang bo'yog'i qanchalik ko'p qo'shilsa, masalan yashil bo'yoqqa u ko'proq neytral to'yingansizroq bo'ladi.

Rang tuslarining to'yinganligi turlicha bo'ladi. Masalan, birorta sariq rangni yorqinligi bo'yicha unga teng keladigan och kulrang bilan aralashtirilsa, unda rang tusining to'yinganligi bir muncha pasayadi, oqishroq yoki kam to'yingan bo'lib qoladi. Agar biz kulrang qo'shishni davom ettirsak undan ham past rang tusining hosil bo'lishini ko'ramiz. Aralashmada kulrangning ta'siri kuchli bo'lganligi uchun sariq tus sal-pal sezilishi yoki umuman sezilmasligi mumkin. Ranglar halqasida bir-biriga ro'baro' turgan rang dog'chalari qarama-qarshi yoki to'ldiruvchi ranglar deb ataladi. Ular ham o'z navbatida, bir-birlariga ohangdosh bo'ladi va bir-birlarini to'ldiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Xudoyberganov. Rangshunoslik va kompozitsiya asoslari. "Lesson press" nashriyoti. T.:2019

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

2. S.S.Bulatov. Rangshunoslik. "O'zbekiston faylasuflari milly jamiyati" nashriyoti. T.: 2009
3. Klaus Reichold, Bernhard Graf. Paintings that Changed the World.
4. R.Xudoyberganov. "Rangshunoslik asoslari". -T.: 2006.
5. Nizomov D. A, Boymurotov Z. R. "Rangtasvir" fani bo'yicha o'quv uslubiy qo'llanma. T.: Taqi. 2013 yil.

Kompozitsiyaning asosiy qonunlari

Nazarov Murodjon

Namangan davlat universiteti

Rangtasvir(dastgohli) yo'nalishi II-bosqich talabasi

***Annotatsiya.** Kompozitsiyaning asosan to'rtta qonuni mavjud: yaxlitlik qonuni, tipiklashtirish qonuni, qarama-qarshi munosabatlar (kontrast) qonuni, kompozitsiyaning barcha vositalarining fikriy mazmuniga bog'liqligi qonuni.*
***Kalit soz:** Qalamtasvir, rangtasvir, kompozitsiya, «struktura», absolyut, nisbat, predmet, masshtab, ufq sathi yorug'lik, tusi, soya, nisbiy muvozanat, metr, ritm va boshqalar.*

Kompozitsiyaning birinchi qonuni asarning yaxlitligi qonuni hisoblanadi. Badiiy asarning qonunan qurilgan yaxlitligini kompozitsiya aniqlab beradi. Kompozitsiyaning barcha unsurlari rassomning mantiqiy o'y-fikrlarini birlashtirgan holda joylashadi. Biz buyumni yoki asarni kuzatar ekanmiz, avvalo uning umumiy ko'rinishiga e'tibor beramiz va bo'laklarni bir-biriga taqqoslaymiz. Demak, asarning bir butunligi (yaxlitligi) kompozitsiyani tashkil etadigan barcha qismlarining o'zaro bog'liqligidir. Unsurlarning uyg'unligi o'zida kompozitsiyaning xususiyatlarini mujassamlashtiradi.

Yaxlitlik tushunchasi kompozitsiya unsurlarining bir-biriga bevosita bo'ysunishi kabi tushunchalar bilan bog'liqdir.

Bu qonun badiiy tasvirning hamma turlarining asosiy qonuni hisoblanadi. Yaxlitlik qonunini qo'llamasdan turib chizish ham, naturadan ishlash ham mumkin emas. Shakl ham, rang ham o'z-o'zicha paydo bo'lmaydi, balki ular butunlik bilan munosabatda, butunning qismi sifatida ko'rinadi.

Kartinada chuqur o'ylanmagan konstruktiv fikr bo'lmasa, bo'laklar xuddi yopishtirib ishlanganday bo'ladi. Bunday holatda biz faqat alohida figuralarning o'zinigina eslab qolamiz. Asarda butunlik bo'lmaydi.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Rassomlar kompozitsiyaning konstruktiv- fikriy tuzilishini topish uchun turli usullardan foydalanishadi.

Ba'zi rassomlar kompozitsiyani tartib bilan o'ylab topadi, ba'zilari esa oldin tasavvuriga nima kelsa o'shani tartibsiz chizib tashlaydi, keyin esa undan yo'l kursatuvchi konstruktiv fikr qidiradi.

Mukammal kompozitsiyani yaratish rassom uchun murakkab yo'l hisoblanadi. Shuning uchun ham mukammal yaratilgan kompozitsiyadagi bitta detalni olsak ham uning yaxlitligiga zarar yetadi. Bunday kompozitsiyaning barcha unsurlarining aloqasi aniq va mazmundor bo'lganligidan unga qo'shimchalar kiritib va o'zgartirib bo'lmaydi.

Kompozitsiyaning barcha unsurlarining o'zaro aloqasi faqatgina mantiqan emas, balki uyg'unlik yaratuvchi emotsional estetik sifatlarga ega.

Kompozitsiyaning yaxlitligi, aloqasi va bir-biriga bog'liqligi muammosi kompozitsiya elementlarining takrorlanmasligi, turli-tumanligi vazifasi bilan uzilmas aloqadadir. Kompozitsiyada hech narsa takrorlanmasligi kerak. Uning kattaligi, dog'i, intervallari, tipi, jesti ya'ni harakat belgisi ham takrorlanmasligi kerak. Ularning hammasi bir butun dog' yoki siluetga birlashishi o'zbek rassomlari Abdulhak Abdullayev, Malik Nabiyeu portretlari, rus rassomlaridan M.Grekov, Surikov va Repin asarlarini olishimiz mumkin. Ko'pgina rassomlar o'zlarining ko'p figurali asarlarini yaratib, ko'p detallarini takrorlanmasligiga erishishgan.

Tipiklashtirish qonuni (hayotiylik qonuni)

Kompozitsiyadagi tipiklashtirish qonuni uchta asosiy belgilari bilan xarakterlanadi.

Birinchi belgi - kompozitsiyadagi berilayotgan voqea va xarakterlarning tipikligi. Bu qonunning asosida xarakter orqali tipikligi berilgan badiiy asar yaratishdir. Bunga misol qilib A.K. Savrasovning "Qora qarg'alar uchib keldi"(1-rasm), I.I. Levitanning "Qaynazor"(2-rasm) kabi asarlarini olish mumkin. Bu asarlar juda mazmundor, qiziqarli, go'zal bo'lishi bilan birga, rus tabiatining tipik obrazini

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

ochib beradi. Tipiklashtirish qonunining ikkinchi belgisi san'at asarida harakatni berish, vaqtni ko'rsatib bera olishdir. San'atning tomosha qilinuvchi, sintetik turlaridan (teatr, kinematograf) farqli ravishda tasviriy san'at syujetning rivojlanishidagi faqat bitta momentni. Hodisani o'zgarmas holatda tasvirlab beradi. SHuning uchun ham biz tasviriy san'atda harakatni berish to'g'risida gapirganimizda, harakatni his qilishni nazarda tutamiz.

1-rasm. A.K. Savrasov "Qora qarg'alar uchib keldi"

2-rasm. Levitanning "Qaynzor"

Asarda harakatni aniq tasvirlash uchun tasvirlanayotgan voqeani kulminatsion nuqtasini topish, ya'ni oldingi harakatning belgilarini va keyingi bo'lajak voqealarni his qilish va tasvirlash lozim. Asarda qonunning bu belgilarini bera olmaslik kompozitsiyaning qotib qolishiga olib keladi. Bunda hattoki dinamik holatda tursa ham harakatni faqat tashqi ko'rinishi tasvirlanadi.

Mana shuning uchun ham rassom hayotni harakatda, yangining tuzilishi jarayonida qura olishi juda muhim. Ko'p figurali kompozitsiyaga nisbatan, bir figurali kompozitsiyada harakatni berish juda qiyin.

Repinning "Kutmagan edilar"(3-rasm) nomli asarida bir necha figura qatnashadi. Bu asarni tomosha qilgan kishi faqat tasvirlangan vaqtni emas, balki surgundan qaytgan kishi kirmasidan oldin ular nima ish qilib va qanday holatda o'tirganini ham tasavvur qila oladi. Uning paydo bo'lishi holati hozirgi holat sifatida his qilinadi. Chunki tasvirdagi boshqa barcha personajlar holatida oldingi harakat izlari saqlanib qolgan. Unda qari ona kresloni surgan holatda o'g'liga intilgani, xotini esa royal chalishdan to'htab, o'girilib qarab turgani tasvirlangan.

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Keyingi harakat esa tasvirlanmagan bo'lsa ham quvnoq shovqin-suronni, savol-javobni va quvonch ko'z yoshlarini his qilish mumkin. Bu asarda voqeaning kulminatsion nuqtasi aniq ko'rinib turibdi. Unda vaqt va harakat juda muvaffaqiyatli berilgani uchun ham asar juda hayotiy chiqqan. Rassom Yu.I. Pimenov o'zining "Yangi Moskva va Kechagi ko'chadagi to'y" nomli asarlarida ham zamonaviy shaharni harakatda bera olish. Uni ko'rgan tomoshabin voqealar xuddi ko'z oldida bo'lib turgandek his qilinadi. Tipiklashtirish qonunining uchinchi belgisi uning yangiligidir. Realistik san'at hayotni faqat haqiqiy holatda tasvirlash bilan birga, rassomning oddiy kundalik hayotdan zavqlanishini, uni estetik his qilishni ham ko'rsatib bera oladi. Tasvirlanayotgan materialni estetik jihatdan o'zlashtirish - san'atning spetsifik xususiyatlaridan biridir. Bu estetik qarashlarsiz u o'ziga-o'zi qarshi chiqadi. Demak badiiy obraz o'zida estetik sifatlarni namoyon qilishi va kompozitsion yechimda yangilik yaratishi zarur. Haqiqatan ham biz Mikelandjelo, Titsian, Rembrandt. A.A.Deyneka, A.A.Plastov, o'zbek rassomlaridan R.Ahmedov, O'.Tansiqboyev asarlarida biz dunyoni juda go'zal holatda ko'ramiz va his qilamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baymetov, B. B., & Sharipjonov, M. S. O. (2020). Development Of Students' Descriptive Competencies In Pencil Drawing Practice. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(08), 261-267.
2. oglu Sharipjonov, M. S. OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI.
3. Mirzahamdamovna, QB (2022). BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI O'QUVCHILARIDA BADIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHGA AMALIY SAN'ATNING O'RNI. *SARQ UYGLANISHI: INNOVATION, TA'LIM, TABIIY VA IJTIMOIIY FANLAR ILMIY JURNALI*.
4. Abdinabi, A. va Rayhona, T. (2024). Tasviriyy san'at turlari va janrlarida badiiy ijod asoslarining o'ziga xos xususiyatlari. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2 (3), 219-228.

**Oliy ta'lim dars mashg'ulotlarida qalamtasvir fanining mazmun jihatidan olib
borilishida portret ishlash mahoratini oshirish.**

Yigitaliyev Firdavs Faxriddin o'g'li

yigitaliyevfirdavs@gmail.com

Namangan Davlat Universiteti

[@https://namdu.uz.](https://namdu.uz)

Pedagogika fakulteti "San'atshunoslik" kafedrası talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida tasviriy san'at yo'nalishidagi talabalar uchun qalamtasvir darslarining mazmuniy jihatlari, ayniqsa portret ishlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish metodikasi keng yoritilgan. Maqolada portret san'atining nazariy asoslari, kuzatuvchanlik va aniq chizmachilik qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'rni, shuningdek, amaliy mashg'ulotlar orqali ijodiy tafakkurni yuksaltirish masalalari to'liq ochib berilgan.

Kalit so'zlar: qalamtasvir, portret, tasviriy san'at, kuzatuvchanlik, chizmachilik, pedagogika, ijodiy tafakkur, amaliy mashg'ulot.

Annotation: this article covers a wide range of content aspects of pencil lessons for students in the field of Fine Arts in the higher education system, especially the methodology for the formation and development of portrait working skills. The article fully reveals the theoretical foundations of portraiture, its role in the development of observational and concrete drawing skills, as well as the issues of raising creative thinking through practical training.

Keywords: pencil, portrait, fine art, observation, drawing, pedagogy, creative thinking, practical training

Kirish: Oliy ta'limda tasviriy san'at yo'nalishida olib borilayotgan darslarning metodikasi va mazmuni zamonaviy yondashuvlar bilan

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

boyitilmoqda. Qalamtasvir darslari aynan ushbu yo'nalishda asosiy nazariy-amaliy baza hisoblanadi. Talabalarda ko'rish, idrok etish, fikrni vizual ifodalash, shakl va hajmni to'g'ri berish kabi ko'nikmalarni shakllantirishda qalamtasvir muhim rol o'ynaydi.

Ayniqsa, portret ishlash darslari orqali inson tuzilishini to'g'ri tasvirlay olish, xarakter va ifodani yoritib berish malakalari rivojlanadi.

Asosiy qism: Qalamtasvir darslarining pedagogik ahamiyati

Qalamtasvir – bu nafaqat san'at turi, balki dunyoni idrok etish vositasi, estetik tarbiya va texnik bilimlarning uyg'unlashgan jarayonidir. Talabalar qalamtasvir mashg'ulotlarida chizmachilik asoslari, chiziq va shaklning tabiatini anglab yetadilar. Aynan chiziq orqali forma yaratiladi, shaklning hajmi va holati belgilanadi. Bu jihatlar talabalarni kelgusida mustaqil ishlashga, o'z fikrini grafik tasvir vositalari orqali ifodalashga tayyorlaydi.

Qolaversa, bu fan mantiqiy fikrlash, tafakkur qilish, kuzatuvchanlikni kuchaytiradi. O'qituvchi pedagog sifatida har bir talabaning shaxsiy qobiliyatini inobatga olgan holda, ularni individual yondashuv bilan rag'batlantiradi.

Portret san'atining nazariy asoslari Portret san'ati orqali insonning tashqi qiyofasi bilan birga ichki kechinmalarini, ruhiy holatini aks ettirish imkoniyati mavjud.

Portret bu – psixologik tahlil mahsulidir. Talaba portret ishlash jarayonida inson boshining anatomiyasi, muskullar harakati, yuz ifodasi, ko'z qarashlaridagi psixologik mazmunni tushunib etishi lozim. Bu esa nafaqat rasm chizishga, balki hayotni anglashga ham xizmat qiladi. O'quv jarayonida Leonardo da Vinchi, Rembrandt, Repin, Serov kabi rassomlarning portret asarlari tahlil qilinadi. Bu rassomlarning yondashuvi

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

orqali talabalar portretida ruhiy holat, xarakter, kayfiyatni qanday berish kerakligini o'rganadilar.

Portret ishlashda aniq metodik yondashuvlar qo'llaniladi. Darslar quyidagi bosqichlar asosida olib boriladi:

- Kompozitsion joylashuv: Portret varaqqa qanday joylashtiriladi, ko'z darajasi, umumiy format, qiyofaning yo'nalishi aniqlanadi.
- Proporsiyalar: Inson boshining asosiy proporsiyalari (ko'zlar orasidagi masofa, burun uzunligi, lab chizig'i joylashuvi) o'lchovlar orqali belgilanadi.
- Anatomik asos: Yuz skeletining asosiy suyak tuzilmalari, mushaklar joylashuvi aniqlanadi.
- Yoritish va soya: Yorug'lik manbai aniqlanib, hajm berish texnikasi qo'llaniladi.
- Xarakter: Modelning holati, mimikasi, ichki kechinmasi aks ettiriladi.
- Detallar: Soch, kiyim, fon va boshqa elementlar yordamida kompozitsiya to'ldiriladi.

Bu bosqichlarning har biri bir necha dars davomida takrorlanadi, va murakkablik darajasi oshirib boriladi. Har bir yangi topshiriq oldingisining davomi sifatida olib boriladi.

Portret ishlashda muvaffaqiyatga erishish uchun talaba nafaqat ko'rishi, balki ko'rganini tahlil qilishi ham zarur. Bu jarayon orqali kuzatuvchanlik, analitik tafakkur, tafsilotlarga e'tibor kabi fazilatlar shakllanadi. O'qituvchi talabalarni shakllarni umumlashtirish, solishtirish, oddiydan murakkabga o'tish usullariga o'rgatadi. Bu orqali tasvir obyekti haqida to'liq fikr shakllanadi va bu fikr tasvirga aylantiriladi.

Qalamtasvir mashg'ulotlari orqali talabalar real shakllarni kuzatish, tahlil qilish va ularni tasvirga ko'chirishga o'rganadilar. Bu

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

jarayonda ularning badiiy tafakkuri, kuzatuvchanligi va tafsilotlarga e'tibori ortadi. Darslarda turli mashqlar—geometrik figuralardan boshlab, oddiy predmetlar, hayvonlar va inson figurasi, portretlar ishlanadi. Har bir bosqichda aniq didaktik maqsad ko'zda tutiladi.

Portret ishlash san'ati qadimdan insonning ichki dunyosini aks ettirish vositasi bo'lgan. Bugungi kunda ham bu san'at turi o'zining dolzarbligini yo'qotmagan. Inson boshining proporsiyalari, yuz tuzilishi, yuz mimikasi va holatlarini to'g'ri tasvirlay olish nazariy bilim va ko'p mashq qilishni talab qiladi. Talabalar chizilayotgan modelga nisbatan proporsiyalarni o'lchash, soyalar va yoritishni berish orqali boshning hajmini yaratishga o'rganadilar.

Shu jumadan : Portret ishlashda bosqichma-bosqich metodikasi qo'llaniladi:

- Boshning umumiy shakli va holatini aniqlash;
- Proporsiyalarni belgilash: ko'z, burun, og'iz, quloq joylashuvi;
 - Yuz tuzilishini chizish: suyak va mushak tizimi asosida;
 - Mimika va xarakter ifodasini berish;
 - Yoritish va soyalarni aniqlash orqali hajmni hosil qilish;
 - Detallar ustida ishlash va yakuniy kompozitsiya.

Bu bosqichlarning har biri ma'lum mashq va metodik ko'rsatmalar asosida olib boriladi.

Talabalarning portret ishlash mahoratini oshirishda real model bilan ishlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu nafaqat proporsiyalarni to'g'ri ko'rishga, balki mimika, harakat, holat va ifodani aniqlik bilan berishga xizmat qiladi. O'qituvchi tomonidan beriladigan kuzatuv topshiriqlari orqali talaba o'z kuzatuvchanligini oshiradi. Turli yoshdagi va xarakterdagi

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

modellardan foydalanish esa portretlarda xilma-xillikni ta'minlaydi.

Portret ishlashda kompozitsiya ham muhim ahamiyatga ega. Faqatgina boshni chizish emas, balki fon, tana holati, yoritish nuqtasi, ko'zning yo'nalishi kabi elementlar ham portret mazmunini boyitadi. Talaba portret orqali inson ruhiy holatini, kasbini, kayfiyatini tasvirlay olishi kerak. Bu esa individual ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Zamonaviy oliy ta'limda raqamli texnologiyalar bilan integratsiya qilinayotgan darslar samaradorligini oshiradi. Qalamtasvir darslarida ham grafik dasturlar, 3D modellashtirish, fotosuratlardan tahlil qilish, video darslar orqali portret ishlash mahoratini rivojlantirish mumkin. Shuningdek, tarixiy portret namunalarining raqamli tahlili orqali talabalarga klassik va zamonaviy yondashuvlar o'rgatiladi.

Mashg'ulotlarda mustaqil ishlar muhim o'rin tutadi. Har bir portret ishi bo'yicha talabaga aniq texnik va ijodiy topshiriqlar beriladi.

Baholashda quyidagi mezonlar inobatga olinadi:

- Proporsiyalar va tuzilmaning to'g'riligi;
- Yoritish va soyalarni berish aniqligi;
- Individual yondashuv va xarakter ifodasi;
- Kompozitsion joylashuv;
- Umumiy badiiy ta'sirchanlik.

Xulosa: xulosa sifatida shularni a'lohida ta'kidlashim kerakkim qalamtasvir darslarining oliy ta'lim tizimidagi roli juda keng va chuqurdir. Portret ishlash orqali talaba o'zining nazariy bilimlarini amaliyot bilan uyg'unlashtiradi, tasviriy tafakkuri, kuzatuvchanligi, badiiy didi va chizmachilik mahoratini shakllantiradi. Shuningdek, bu fan orqali kelgusida

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

san'at sohasida faoliyat yuritadigan mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalari mustahkamlanadi.

Darslarni zamonaviy metodlar asosida tashkil qilish, real modeldan foydalanish, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali portret san'atining o'quv jarayonidagi samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Keltirilgan matnda adabiyotlar ro'yxati to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatilmagan. Matn mavzuga oid umumiy ma'lumotlarni, metodik tavsiyalarni va pedagogik flklarni o'z ichiga oladi. Biroq, matnda keltirilgan ma'lumotlarni chuqurroq o'rganish va tasdiqlash uchun quyidagi adabiyotlardan foydalanish mumkin:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nikolay Liviyning "Portret ustida ishlash" kitobi: Portret chizish texnikasi va metodikasiga oid klassik qo'llanma.
2. Ernest Gombrichning "San'at tarixi" kitobi: San'atning umumiy tarixi, shu jumladan portret san'atining rivojlanish bosqichlari
3. Искусство мыслит: Грем Уоллес о четырёх этапах творчества: [хттпс://монослер.ру/искусство-мийШления-грэм-уоллес-о-четйирёх-этапахтворчества](http://monosler.ru/искусство-мийШления-грэм-уоллес-о-четйирёх-этапахтворчества).
4. Михайлова Э.В. Проблема преэмпственности дизайнерской подготовки учаШихся на всех ступенях обучения в средней обШеобразовательной Школе: [хттпс://сйберленинка.ру/артисле/н/проблемапреэмпственности-дизайнерской-подготовки-учасчихся-на-всех-ступеняхобучения-в-средней-обсчеобразовательной-Школе](http://сйберленинка.ру/артисле/н/проблемапреэмпственности-дизайнерской-подготовки-учасчихся-на-всех-ступеняхобучения-в-средней-обсчеобразовательной-Школе).
5. Михайлова О.Б. Характеритсики проявлений креативности и инноватсионнотси у учаШихся средней и старШей Школи: [хттпс://сйберленинка.ру/артисле/н/характеристики-проявлений-креативности-иинноватсионности-у-учасчихся-средней-и-старШей-Школий](http://сйберленинка.ру/артисле/н/характеристики-проявлений-креативности-иинноватсионности-у-учасчихся-средней-и-старШей-Школий).
6. Президент: Ёшлар ни тарбиялаШдаги 5 та мухим таШаббус: [хттп://www.уздаий.уз/уз/пост/5823](http://www.уздаий.уз/уз/пост/5823).
7. Способности и деятельность человека: [хттп://www.грандарс.ру/соллеге/психология/способности-и-деятельност-человека.хтмл](http://www.грандарс.ру/соллеге/психология/способности-и-деятельност-человека.хтмл).

**TASVIRIY SAN'ATNI SHAKLLANTIRIVCHI OMIL SIFATIDA MAKTAB
O'QUVCHILARINING MA'NAVIY VA AXLOQIY MADANIYATI**

Turg'unboyeva Maftunaxon Dilshodjon qizi

Namangan davlat universiteti

**Tasviriy san'at va amaliy bezak san'ati 2- kurs magistranti
dilshodbekovnamaftuna@gmail.com**

***Annotation :** This article provides a comprehensive overview of the spiritual and moral culture of schoolchildren as a formative factor in the visual arts, as well as the curriculum, textbooks, and educational and methodological applications written by educators and scholars working in this field.*

***Keywords:** Fine arts, intelligence, theoretical and practical knowledge, spiritual and moral culture, aesthetic ideas, new principles, methodological manual.*

KIRISH : Ma'lumki, bugun O'zbekiston o'zining xalq ta'limi sohasida qabul qilgan «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va «O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'limni tashkil etish to'g'risida»gi kabi me'yoriy hujjatlari asosida ta'limning yangi tizimini bosqichma-bosqich amalga oshirib kelmoqda. Bu sohadagi tadbirlar mamlakat xalq ta'limi faoliyatiga yangi pedagogik texnologiyani joriy etishni taqozo etayotir. Shularga ko'ra, maktab o'quv fanlari va o'quvchilarning ma'naviy va axloqiy madaniyati bilan shug'ullanayotgan pedagog-olimlar tomonidan ham har bir o'quv fanining dastur, darslik, o'quv-metodik qo'llanmalari qayta ko'rib chiqilmoqda.

MAQSAD: Tasviriy san'atni shakllantiruvchi omil sifatida maktab o'quvchilarining ma'naviy va axloqiy madaniyati mavzusi bo'yicha ilmiy amaliy tavsiyalar beriladi.

MATERIALLAR VA MEDOTLAR:

Tadqiqot jarayonida suhbat, kuzatish, shuningdek SH.M.Mirziyoyev. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi, B. Oripov. Tasviriy san'at darslari samaradorligini oshirish omillari. T., 1978.TV. Rostovsev. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi tarixi.R. Hasanov, X. Egamov. Maktabda tasviriy san'at darslari. T., 1995. R. Hasanov. Tasviriy san'at mashg'ulotlarini takomillashtirish. T., 1986.B. Oripov. Tasviriy san'atni o'qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyasi. N., (2010)dan foydalanildi. Berilgan ma'lumotlarning ilmiy jihatdan yangiligi faktorli tahlil orqali tasdiqlanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR:

1-sho'ba: Tasviriyy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Maktablarimiz dunyoviy ta'limga asoslangan bo'lib, har bir fanning oson, qisqa, asosli o'qitilishining pedagogik sharoitini yarata oladigan didaktik prinsiplarga amal qiladi. Bu prinsiplar: ilmiylik, izchillik, tarbiyaviylik, sistemalilik, ketma-ketlik, onglik-faollik, ko'rgazmalilik, ijodkorlik, nazariyot bilan amaliyotning uzviyligi va yangi o'quv materiallari, o'quv fanlarini bir-biriga bog'liq holda o'qitishdan iborat bo'ladi. Maktabning tasviriyy san'at o'qituvchisi didaktik prinsiplarga amal qilishi zarur. Chunki maktabda tasviriyy san'atni didaktik prinsiplar asosida o'qitish har bir dars, mashg'ulot samaradorligini oshiradi va belgilangan maqsadga erishishni kafolatlaydi.

O'zbekiston maktablari mustaqilligimizga qadar sobiq Ittifoq maktablari uchun tayyorlangan o'quv reja va dastur asosida faoliyat ko'rsatib keldi. Mustaqillik qo'lga kiritilgach, O'zbekiston maktablari uchun yangi o'quv rejalari tayyorlanib, barcha ilm maskanlari shu o'quv reja asosida ish yurita boshladi. Mazkur rejada maktabda tasviriyy san'at o'quv fani uchun 1—7-sinflarda 1 soatdan o'quv soati belgilandi.

1997-yilda e'lon qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ta'lim-tarbiya va kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish, barkamol avlodni voyaga yetkazish to'g'risida»gi Farmoniga asosan o'rta umumiy ta'lim maktablari ishi va uning o'quv rejalari qayta ko'rib chiqildi. Shunga ko'ra, 1—4-sinflar va 1—9-sinflar uchun yangi o'quv rejalari tayyorlandi. Bu rejaga asosan, 1—4-sinflarda tasviriyy san'at o'quv faniga haftasiga 1 soatdan vaqt ajratildi. 1—9-sinflarbo'yicha ham haftasiga 1 soatdan 1—7-sinflarga berildi. O'quv reja me'yoriy hujjat hisoblanib, u Xalq ta'limi vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi. Dastur — ma'lum bir fanning o'quv materiallarini o'z ichiga olgan, uni tizimli o'qitish imkoniyatini bera oladigan, metodik va nazariy mavzular va ularning mazmuni yoritilgan ilmiy qo'llanmadir.

Dasturlar maktablarning boshqaruvchilari va o'quv fani o'qituvchilari uchun moljallanadi. Dastur davlat o'quv rejasidagi o'quv soatlari asosida o'qitiladigan o'quv fanining to'la mazmunini «sistemalilik» asosida o'qitish imkoniyatini bera oladigan davlat hujjati hisoblanadi.

Dasturni o'qitiladigan fanning tajribali, metodist olimlari — fan doktorlari yoki fan nomzodlari, professor yoki dotsentlik ilmiy unvoniga ega bo'lgan mutaxassislar tomonidan tuziladi.

Sho'rolar davrida O'zbekiston maktablari Rossiya maktablari uchun tayyorlangan dasturlar asosida faoliyat ko'rsatar edi. O'zbekiston mustaqilligini qo'Mga kiritishi bilan o'z maktablari uchun mahalliy va milliy materiallar asosida yangi dasturlar tuzildi, ular asosida o'qitila boshlandi.

1990-yildan boshlab R. Hasanov, X. Egamov, N. Abdullayev, S. BoMatovlar tomonidan bir necha dasturlar tuzildi. Lekin bu dasturlar bugungi kun talabiga javob bera olmay qoldi. Har bir dasturda o'qituvchining ixtiyoriga biroz erkinlik beriladi, ya'ni mutaxassis o'qituvchi o'z sharoitiga ko'ra, materialni moslashtirib, o'zining ish rejasini tuzib oladi.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Shunga ko'ra, mutaxassis — tasviriy san'at o'qituvchisi zamon talabidan kelib chiqib, dasturning maqsad va vazifasidan cheklanmagan holda o'z sharoiti va muhitiga ko'ra, ish rejasini tuza oladi.

Ma'lumki, o'tgan asrning 70-yillarigacha O'zbekiston maktablari uchun tasviriy san'at darsliklari bo'lmagan. O'zbekistonga sobiq Ittifoq maktablari uchun tayyorlangan ayrim tasviriy san'at o'quv qo'llanmalarigina ke'ub turardi. Sobiq Ittifoq maktablari uchun ham tasviriy san'at darsliklari 1961-yildan boshlab yaratila boshlandi. O'zbekistonda darslik yaratishga ancha kech kirishildi. 1970-yildan boshlab, O'zbekistonda tasviriy san'at bo'yicha dastlabki «sinash» darsliklari yaratila boshlandi. 1-sinf uchun «Tasviriy san'at» darsligi R. Hasanov va A. Jilsovalar tomonidan 1970-yili nashr etildi. Bu yaxshi natija berdi. 1974-yili R. Hasanov, A. Jilsovalarning 2-sinflar uchun darsligi chiqdi. 1976-yili shu mualliflar 3-sinf darsligini chiqarishdi. 1977-yili R. Hasanov, B. Oripov, A. Isoxo'jayevlarning 4-sinf uchun «Tasviriy san'at» darsligi nashr etildi. Bu darsliklar qayta-qayta chop qilinmoqda.

Darsliklar tasviriy san'at darslari samaradorligini oshirishda yaxshi natijalar berdi. Bu darsliklar qoraqalpoq tilida ham nashr etildi. Darslik dastur asosida tizimli bilim berishni o'z oldiga vazifa qilib qo'ygan holda o'quvchining o'zi undan foydalana olishi lozim edi. Shuningdek, tasviriy san'at darsligi, asosan, amaliy ishlar xarakterida bo'lgani uchun uchinchi shaxs tilida o'quvchi uchun tavsiyalar asosida yozildi. Chunki darslik o'qituvchi uchun emas, o'quvchi uchun yoziladi. Shunga ko'ra, darslik ravon, aniq, hozirgi zamon o'zbek adabiy tilida bayon etiladi. Darslikni, asosan, dastumi tuzgan mutaxassislar yozishi kerak.

Darslik yozish imkoniyati bo'lmagan holda uning o'miga o'quv qo'llanmalar ham yaratiladi. O'quv qo'llanmalar darsliklardan farqli holda dasturdagi o'quv mavzularining tizimlilik tamoyilini qat'iy holda ushlamaydi. O'quv qo'llanmalar ikkinchi shaxs tilida yozilib, ularning vazifasi ko'proq o'qituvchi vositachiligida o'quvchiga dastur talabidagi bilim va malakani bera olishi zarur.

Shunga ko'ra, o'quv qo'llanmalar ko'proq metodik xarakterga ega bo'lib qoladi. O'quv-metodik qo'llanmalar yaratilishi O'zbekistonda o'tgan asrning 30-yillaridan I. Ikromov tomonidan nashr etilishi bilan boshlandi. O'quv qo'llanmalar ham dasturlar asosida yoziladi. Ammo uning darslikdan farqi shundaki, dasturdagi «tizimlilik» tamoyiliga amal qilinmaydi. Shu boisdan o'quv qo'llanmalar fan mazmuni to'liq yoki uning biron qismi bo'yicha ham yozilishi mumkin. Shuningdek, u ko'proq ikkinchi shaxs tilidan ifoda etiladi. R. Hasanovning metodik qo'llanmalarida maktab tasviriy san'ati mashg'ulotlarini tashkil etishdan boshlab, ulami muntazam holda takomillashtirib borishning ilmiy asoslari ko'rsatib berildi. Bunda o'quvchilar qiziqishini oshirishdan boshlab, darslarning har bir bosqichini rivojlantirish, o'stirish va takomillashtirib borish imkoniyatlari, yo'l-yo'riqlari va uslubiy yo'nalishlari ilmiy jihatdan tahlil qilib beriladi.

1-sho'ba: Tasviriyl san'at ta'limida an'anaviyl va zamonaviyl yondashuvlarning integratsiyasi;

B. Oripovning metodik qo'llanmalarida esa kabinet sistemasining darslar samaradorligidagi o'mi, roldan boshlanib, didaktikaning predmetlararo bog'lanish sistemasi, darsda olib boriladigan tarbiyaviyl tadbirlar, darsga va fanga bo'lgan o'quvchilar qiziqishi, ularga berilayotgan bilim va malakalami muntazam bo'lishining eng samarali omillari haqida bahs yuritiladi. Metodik qo'llanmalarda tasviriyl san'atning o'qitilishidagi eng muhim muammolar va masalalar turli nuqtayi nazardan tahlil etib beriladi. Ularning metodik qo'llanmalarida va ilmiy-metodik tavsiyanoma, maqolalarida o'quvchilar bilimini baholash, tasviriyl san'atning 45 minutli dars mashg'ulotlarini tashkil etish, o'tkazish, ulami tizimli takomillashtirib borish asosida dars va mashg'ulotlar texnologiyasi, didaktikasi va metodikasida o'quvchilarga berilayotgan bilim-malakalar samaradorligiga erishishning eng zamonaviyl uslublari, mohiyati va mazmuni ish tajribalar, ilmiy tadqiqotlar xarakterida asoslab beriladi.

Metodik qo'llanmada tasviriyl san'at darslari uchun o'quv didaktik sharoitning yaratilishi, tasviriyl san'at ta'limining pedagogik holati, o'quvchilarning darsdagi diqqati, psixologik asosi, o'quvchilar bilimini aniqlashning baho mezonlari, mahalliy va chet ellar tasviriyl san'at materiallaridan foydalanish kriteriysi, tarbiyaviyl ishlarning mohiyati, mazmuni, maktabda tasviriyl san'atdan beriladigan bilim va malakalarning DTS talablari kabi ta'lim-tarbiya tizimining eng dolzarb muammolari ilmiy jihatdan tahlil qilib beriladi.

XULOSA :

Bugungi kunda maktabda tasviriyl san'atning o'qitilishi, mashg'ulotlarning takomillashtirib borilishi va darslar samaradorligiga erishishning qator metodik asoslari ishlab chiqilgan bo'lib, ular asosida tasviriyl san'at o'qituvchilari darslar samaradorligi uchun qator texnologik, didaktik va metodik imkoniyatlarga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. VS. Kandaxchan. O'rta maktabda rasmni o'qitish metodikasi. M., 1962.
4. R. Hasanov. Boshlang'ich sinflarda naqsh chizish metodikasi. T., 1972.
5. B. Oripov. Tasviriyl san'at darslari samaradorligini oshirish omillari. T., 1978.
6. N. Rostovsev. Maktabda tasviriyl san'atni o'qitish metodikasi. M., 1980.
7. Baymetov, B., & Sharipjonov, M. (2021). OLIY PEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA INSON QIYOFASINI AMALIY TASVIRLASH JARAYONIDA IJODIY KOMPYUTYENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. Academic Research in Educational Sciences, 2(3), 1066-1070.
8. Байметов, Б., & Шарипжонов, М. (2020). ОЛИЙ ПЕДАГОГИК ТАЪЛИМДА ТАЛАБАЛАР ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИНДИВИДУАЛ ТАЪЛИМ БЕРИШ МЕТОДИКАСИ (ҚАЛАМТАСВИР МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, (4), 357-363.

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

9. Sharipjonov, M. S. O. G. L. (2021). OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI. Science and Education, 2(2), 435-443.
10. Шарипжонов, М. Ш. (2020). Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчисининг касбий маҳоратларини такомиллаштиришда амалий машғулотларни ташкил этиш методикаси. Молодой ученый, (43), 351-353.
11. Шарипжонов, М., & Икромов, М. Д. (2018). TASVIRIY SAN'ATDA ANIMALIZM JANRI. Научное знание современности, (5), 94-96.
12. M.Sharipjonov. Madina Yashnarjon qizi." Practicing future teachers on fine art teaching methodology work activity development" Journal of Innovation, Creativity and Art Vol. 3, No. 02, 2024 ISSN: 2181-4287
13. Madina Yashnarjon qizi ."Studying the place of ancient painting in the history of fine art and the origin of fine art" Web of Scientist: International Scientific Research Journal (WoS) April 2023. In Volume 4, Issue 4
- 13.Madina Yashnarjon qizi ."Talabalar ta'lim faoliyatini kengaytirishda tasviriy san'at o'qitish metodikasi xonasining ahamiyati"Yangi O'zbekistonda kasb-hunar ta'limi: yoshlarni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish, ta'lim tizimini rivojlantirish, ilm-fan va sifatli ta'lim" xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. O'zbekiston 2024

1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi;

Mundarija		
1-sho'ba: Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning integratsiyasi		
D.S. Xolmatov	San'atning ijtimoiy hayotda tutgan o'rni	3
B.B.Baymetov	Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy-ijodiy faoliyatini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari	10
A.A.Amanullayev	Rangtasvirda natyurmort janrida ijod qilgan rassomlar asarlarining kompozitsion tuzilishi ularning ilmiy tahlili	15
X.Z.Soliyev	Tasviriy san'at darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi	24
Douglas K. Hartman	Personalizing texts in the artistic disciplines: how university educators use generative ai for meaningful learning	29
N.Q. Abdullayev	Санъатда рангтасвир назариясининг яратилиши	33
X.I.Rizayev	Talabalarni ochiq havoda manzara ishlash qobiliyat tizimini takomillashtirish	37
M.Sh.Sharipjonov	Qisqa muddatda natyurmort rangtasvirini bajarish usullari	42
D.S. Po'latov	O'zbekiston haykaltaroshligi rivojining ilmiy-ijodiy asoslari	50
J. Satková, A. Šoporová Chocholáková	Creativity in art education – ideals and reality	62
N.T.Suyarov	Milliy-mintaqaviy materiallarni amalga oshirishdagi muammolar: an'anaviy o'qitish amaliyotidan o'zgarishlarga potentsial qarshilik.	68
M.Sh.Sharipjonov. M.D.Ikromova	Teaching english language for students of the art faculty: approaches, challenges, and effective strategies	73
F.SH. Madaminov	Kredit modul tizimida fanlararo integratsiya masalalari	84
S.A.Abduvaxobova	Individual mashg'ulotlarda talabalarining ijodiy qobiliyatlarini aniqlash	88
O'.E.Abdullayev	Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari	92
M.A. Abdumuminov	Yevropa va osiyo davlatlarida ochiq havoda manzara ishlash uslublarning tarixiy rivojlanishi.	96
D.A. Abdumuminova	Talabalarga tasviriy san'at kompozitsiyasining tarixiy rivojlanish bosqichlarini o'rgatishning nazariy asoslari.	104
H.U.Raximov	Tasviriy san'at o'qituvchilarini autopedagogik kompetentlikni shakllantirish – pedagogik muammo sifatida	112
M.L.Muxitdinova	Ranglarning xususiyatlari va rangtasvirda qo'llanilishining o'ziga xosligi.	117
M.Nazarov	Kompozitsiyaning asosiy qonunlari	122
F.F.Yigitaliyev	Oliy ta'lim dars mashg'ulotlarida qalamtasvir fanining mazmun jihatidan olib borilishida portret ishlash mahoratini oshirish.	127
M.D.Turg'unboyeva	Tasviriy san'atni shakllantiruvchi omil sifatida maktab o'quvchilarining ma'naviy va axloqiy madaniyati	133

Tahrir hay'ati:

**1-sho'ba –Tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy
yondashuvlarning integratsiyasi;**

Tahrir hay'ati :

S. Turg'unov – p.f.d professor

A.Amanullayev – p.f.n professor

X.Soliyev – kafedra mudiri, v.b dotsent

X.Rizayev- dotsent

A.Isaqov- (PhD) katta o'qituvchi